

KROK

2019 1
ročník 16.

Kulturní Revue
Olomouckého Kraje

TÉMA ČÍSLA:

KNIHOVNY, KNIHKUPCI
A KNIŽNÍ KULTURA

Z OBSAHU

K 100. VÝROČÍ MASARYKOVA
ZÁKONA O VEŘEJNÝCH
KNIHOVNÁCH

POTÍŽE ŠKOLNÍCH KNIHOVEN
V 19. STOLETÍ

Z HISTORIE KNIHOVEN
V JESENÍKU A V HRANICÍCH

PRIESSNITZOVA KNIHOVNA
NA GRÄFENBERKU

O PŘERODU MASARYKOVY ŠKOLY
NA MASARYKOVU KNIHOVNU
Š ŘEDITELKOU KAMILOU
ŠELIGOVOU

KNIHOVNY V MEZIVÁLEČNÉM
ŠUMPERKU

KRÁLOVNA FANTAZIE /
FRANTIŠEK VŠETIČKA

PETR LINDUŠKA / BOJOVNÍK
LITOVELSKÉ KULTURNÍ FRONTY

PRVNÍ (K)ROK S KNIHÁŘEM

MATEMATIKA VE SLUŽBÁCH ASTRONOMIE

Miloslav Druckmüller | Fotografie

Ma I 447,1 mm

Pe XIV 539,3 mm

Pe X 637,4 mm

1.–31. 3. 2019 | Galerie Biblio, VKOL

Ma I 434,0 mm

Ma 486,1 mm

Ma I 519,4 mm

Ma I 519,4 mm

Ma I 519,4 mm

Ma I 587,6 mm

Ma 638,3 mm

Muzeum Komenského v Přerově
Vás zve na výstavu

Přec mé srdce láskou hoří

8. 3. – 31. 7. 2019, přerovský zámek

- 7. 3. 2019 - vernisáž výstavy ve Slavnostní zámecké síni města Přerova v 17 hod.
- Předměty z muzejních i soukromých sbírek na téma „láska“
- Fotografičtý cyklus Roenka Hanzlika: Intimní krajina Karla Hynka Máchy
- Soubor různých vydání Máchova Míše a související literatury
- Zamílované pohlednice z první třetiny 20. století

Vstupné: 40/20 Kč

Muzeum Komenského v Přerově | Přerovská ul. 39, Přerov | 787 01 | www.muzeum-prerov.cz

KROK Kulturní revue
Olomouckého kraje

Vydává Vědecká knihovna v Olomouci

Ročník 16., číslo 1

vychází čtyřikrát ročně

Vedoucí redaktor:

Mgr. Lukáš Neumann, Ph.D.

Odpovědná redaktorka:

Mgr. Lucie Rysnerová

Redakční rada:

RNDr. Jitka Holásková

Mgr. Miloš Korhoň

Mgr. Michaela Heloňová

PhDr. Jindřich Garčíc

RNDr. Lenka Prucková

Mgr. Hana Jakůbková

PhDr. Marie Dokoupilová

Mgr. Lubor Maloň

Adresa vydavatele a redakce:

Vědecká knihovna v Olomouci

Bezuřčova 3, 779 11 Olomouc

tel.: 585 205 311

fax: 585 225 774

e-mail: redakce@vkol.cz

internet: www.vkol.cz/krok

facebook: <https://www.facebook.com/>

kulturnirevue

IČO: 100625

Grafická úprava:

Jan Krátký

Předtisková příprava a tisk:

Martin Navrátil

ISSN:

1214-6420 (tištěná verze)

1214-648X (elektronická verze)

Registrace:

MK ČR E 6450

Uzávěrka čísla:

31. prosince 2018

OBSAH

Úvodník: Michaela Heloňová 2

TÉMA ČÍSLA: **Knihovny, knihkupci a knižní kultura**

K 100. výročí vydání Masarykova zákona o veřejných knihovnách (Vlasta Hlúzová) 3

Soukromé i úřední potíže školních knihoven v 19. století (Marta Konířová) 5

Z historie knihoven v meziválečném Šumperku (Michaela Kollerová) 9

Jak se z Masarykovy školy stala Masarykova knihovna (Bohuslav Vondruška) 14

Petr Linduška, „bojovník litovelské kulturní fronty“ (Petra Kožušnicková) 19

Priessnitzova knihovna na Gräfenberku (Květoslav Growka) 21

Historie knihovny v Jeseníku (Eva Pavličková, Petra Malinková) 24

Královna Fantazie (František Všetická) 26

Z historie knihovny v Hranicích / Městská knihovna je jednou z nejstarších kulturních institucí v Hranicích (Marie Jemelková) 29

Pohnuté osudy rodiny Metoděje Krampola, jednoho z prvních knihovníků české šternberské knihovny (Vlasta Hlúzová) 34

První (k)rok s Knihářem (Zuzana Zemanová) 36

VARIA

Reakce německy psané literatury z Čech a Moravy na rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československé republiky (Ingeborg Fialová) 39

„Pražský Don Bosco“ (Pavel Marek) 44

„Stále zelená kytička“ matka Grohalová / Vzpomínka na legendární ovčárenskou správcovou (Matěj Metela) 48

Cukrovar byl skutečnou chloubou obce Bedihošť (Petr Jirák) 53

Sebou navzdory... / nad novou knihou Jaroslava Irovskeho (Petra Kožušnicková) 58

Významné osobnosti spojené s městy, městysy a obcemi okresu Prostějov (VII.) / Klopotovice – rodiště divizního generála Ondřeje Mězla (Lubomír Novotný) 60

Busta Emanuela hraběte Pötting-Persinga se vrátila do školní budovy, jejíž stavbu financoval (Martin Kučera) 63

Prostějov si připomněl životní tvorbu Zdenka Horáka (Tomáš Cydlik) 66

KULTURNÍ ITINERÁŘ

Rukověť návštěvníka kulturních událostí (únor 2019 – květen 2019) 68

Téma čísla 2/2019: **Pivovarnictví**

Obálka revue: Čítárna v hranické knihovně, rok 1953. Zdroj: archiv hranické knihovny.

Úvodník

Vážení a milí čtenáři revue KROK, knihovny jsou u nás fenoménem a snad jedinou kulturní institucí, kterou můžeme najít téměř v každé obci. Tomu, že patříme mezi země s jednou z nejhustších sítí knihoven na světě, vdčíme především prvnímu knihovnickému zákonu z 22. července 1919 zavádějícímu povinnost zřizování veřejných knihoven ve všech politických obcích a samostatných knihoven v obcích s národnostními menšinami. A jak jinak připomenout jeho 100. výročí, než že mu věnujeme první letošní číslo naší kulturní revue KROK.

Vlasta Hlůzová ve svém příspěvku poznamenala, že „*tento energický a současně široce demokratický zákon postavil naše knihovnictví na přední místo v Evropě. Patřil mezi nejlepší zákony týkající se kultury nejen u nás, ale i v cizině.*“ A má dozajista pravdu. Již na konci 20. let minulého století připadala jedna knihovna zhruba na 800 obyvatel a právě díky Masarykovu zákonu, který je slovy Vlasty Hlůzové „*vlastně náš první knihovnický zákon, základní legislativní dokument, upravující podmínky fungování knihoven a poskytování veřejných knihovnických služeb,*“ se knihy dostaly do rukou obyvatel i těch nejzapadlejších vesnic.

Samotné knihovny na našem území existují již po staletí, úplné počátky knihovnictví v českých zemích jsou pak spojovány se zakládáním klášterů, potažmo klášterních knihoven. Koncem 18. století se začínají objevovat první veřejné knihovny a poté, co v důsledku školského zákona z roku 1774, jak uvádí ve svém článku Marta Koniřová, „*začala být budována síť veřejných elementárních škol, dostatečně hustá na to, aby bylo umožněno vzdělání skutečně všem obyvatelem,*“ došlo k zakládání a rozmachu knihoven školních.

Velký podíl na rozvoji knihovnictví měly však i soukromé osoby. Například z článku Michaely Kollerové se dovídáme, že starosta města Šumperka „*pro účely zřízení*

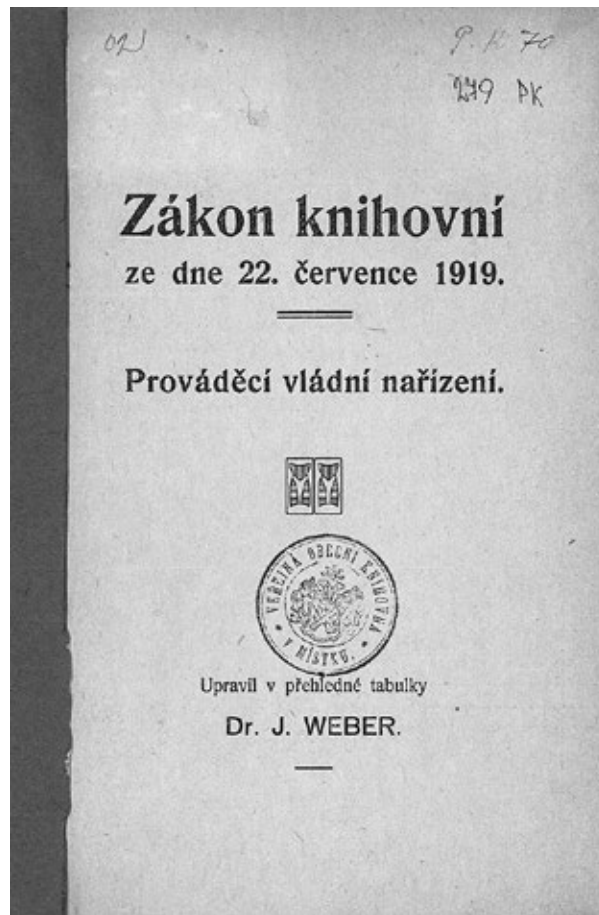
Zákon knihovní ze dne 22. července 1919: Prováděcí vládní nařízení. Čáslav: Cibulka, 1919. 15 s. Zdroj: Městská knihovna ve Frýdku-Místku.

knihovny odkázal svou vlastní bohatou sbírku knih.“ Opomenout nemůžeme ani knihkupce a samozřejmě ani samotné „duše“ knihoven – knihovníky, i těm je v tomto čísle věnován prostor, stejně jako chytrému zápisníku knih tří olomouckých „Kniholek“ – *Kniháři*, díky němuž můžete nechat knihy promlouvat do svého života.

Na závěr již zbývá pouze popřát, aby ty dlouhé roky tvrdé práce našich předků nebyly vlivem moderní doby zapomenuty a knihovny stály v popředí kulturních institucí nejméně dalších 100 let.

Za celou redakci Vám přeji příjemné počtení.

Michaela Heloňová

K 100. výročí vydání Masarykova zákona o veřejných knihovnách

Vlasta Hlůzová

V mladé Československé republice, jež po 1. světové válce vznikla na troskách bývalé mnohonárodnostní habsburské monarchie, se mělo stát jednou z nejdůležitějších složek státní osvětové péče lidové knihovnictví. Úkolem knihovny jako státní instituce bylo v nastávajícím období především doplnit a rozšířit vzdělání obyvatelstva.

Význam knih, veřejných knihoven a vzdělání občanstva poznaly a ocenily některé státy už v 19. století, a proto umožnily rozvoj veřejných knihoven vydáváním zákonů, které zabezpečovaly knihovnám pevný, trvalý příjem finančních prostředků. Také u nás se na sklonku 19. století ozývaly hlasy volající po zřízení veřejných knihoven a po zákonu o jejich zřízení. Návrhy byly podány i na českém a moravském sněmu. Po vzoru anglickém a americkém vznikl dokonce návrh zákona o veřejných knihovnách. Ten se pak stal podkladem pro další jednání. Národní shromáždění přijalo již 22. 7. 1919 zákon č. 430/1919 Sb., o veřejných knihovnách obecních, k němuž bylo vydáno 5. 11. téhož roku prováděcí nařízení. Tento energický a současně široce demokratický zákon postavil naše knihovnictví na přední místo v Evropě. Patřil mezi nejlepší zákony týkající se kultury nejen u nás, ale i v cizině.

Se zřízením knihoven souviselo založení Státní knihovnické školy pro vzdělání knihovníků, pořádání prázdninových třínedělních kurzů i okresních jednodenních kurzů pro knihovníky v obcích do dvou tisíc obyvatel, ustanovení knihovnických instruktorů, okresních knihovnických referentů, okrskových dozorců, vydávání knihovnických příruček a pomůcek, vydávání seznamů dobré četby, založení expedice knih, zřízení okresních a obvodových knihoven, založení knihovnických spolků a odborných časopisů. Předností zákona bylo i to, že pa-

matoval na národnostní menšiny a umožňoval jim četbu v mateřském jazyce. Problémy lidového knihovnictví řešil na svých sjezdech Spolek čs. knihovníků.

Masarykův zákon o veřejných knihovnách obecních se stal základem velkého rozvoje našich veřejných obecních knihoven, které mohly vycházet ze zkušeností knihoven spolkových. V menších obcích zákon umožňoval vybudovat knihovnu během deseti let. Ze spolkových knihoven vznikaly knihovny veřejné, při vysokých školách samostatné fakultní studijní knihovny, při ostatních školách knihovny žákovské a učitelské, v některých místech ještě knihovny se speciálním zaměřením. Zákon také stanovil zřizovat na obci nezávislé knihovní rady. Ty měly na starosti záležitosti provozu knihovny (např. výběr personálu, akvizice, výpůjční řád). Poprvé je také (zatím v obcích nad 10 tis. obyvatel) formulován zákonný požadavek na knihovnické vzdělání v ČSR, což vedlo o rok později k založení Státní knihovnické školy.

Podle směrnic mohla obec buď převzít spolkovou knihovnu, nebo jí dát statut obecní knihovny. V obou případech bylo nutno sepsat smlouvu na deset let a předložit ji k projednání. Obce měly stanoveny povinnosti ke knihovnám. Měly pro knihovnu zajistit např. vhodnou místnost (světlo, otop), odměnu pro knihovníka. Ten funkci vykonával zprvu mimo své povolání, postupně se však dostával ve větších obcích nad 10 000 obyvatel do postavení zaměstnance s platem. Povinná každoroční obecní dotace pro knihovnu se měla tehdy pohybovat ve výši 30 až 80 haléřů na obyvatele, vesnické knihovny však dostávaly obvykle více. Obce, které plnily své povinnosti vůči knihovnám, měly nárok na státní podporu pro veřejné knihovny. Odbory Národních jednot (vlastenecké spolky

českých menšin v našem národnostně smíšeném pohraničí) postupně převáděly své knihovny na obce, přičemž však knihovny dále spravovaly a podporovaly. Někdy své knihovny slučovaly anebo by obcím „propůjčovaly“. Místy docházelo i ke spojování obecních a školních knihoven.

Koncem roku 1922 byla v Olomouci zřízena Obvodová knihovna č. 30 pro tehdejší okresy Olomouc, Šternberk, Uničov (do r. 1924 označovaný jako Unčov), Konice, Rýmařov (Římařov). Od této doby bylo do určitého počtu obcí půjčováno průměrně po 30 až 50 knihách ročně, v dalším roce byly tyto knihy propůjčeny opět obcím jiným. Tak tyto „putující“ knihy napomáhaly k pestřejšímu výběru četby v českých hraničářských knihovnách (literatura naučná 20%, i zábava – s vnitřní hodnotou). Minis-

terstvo školství a národní osvěty (MŠANO) stanovilo též tzv. přenesené působení knihoven, což v praxi znamenalo péči o knihovny zřizované obcí při sirotčincích, útulcích, nemocnicích apod. Doporučovalo, aby knihovny nabíze-ly odbornou pomoc dalším institucím, které zřizovaly své vlastní knihovny (např. vojenské).

Nutno dodat, že za tímto prvním prvorepublikovým knihovním zákonem následovalo vydání dalšího významného zákona Československé republiky, a to ze dne 30. 1. 1920, č. 80/1920 Sb., o pamětních knihách obecních, jenž obcím ukládal (opět v horizontu deseti let) založení a vedení kronik.

Masarykův zákon o veřejných knihovnách z roku 1919 (platil do r. 1959) je vlastně náš první knihovní zákon, zá-

kladní legislativní dokument, upravující podmínky fungování knihoven a poskytování veřejných knihovnických služeb. Je dokladem počátků vývoje knihovnického oboru, nároků jak na něj, tak i na osobu knihovníka v české společnosti před sto lety. Dokazuje, že knihovny jsou nedílnou součástí naší historie, ale i současnosti.

Vlasta Hlůzová (*1935 ve Včelnici u Kamenice nad Lipou, okr. Pelhřimov) žije ve Šternberku, kde také působila jako učitelka základní školy (aprobace český jazyk – dějepis – výtvarná výchova). Jako autorka a editorka se zabývá kulturní historií šternberského regionu.

bronslav-hluza@volny.cz

Článek o knihovním zákoně, který vyšel 26. 7. 1919 ve večerním vydání *Národních listů*. Zdroj: digitální knihovna Kramerius, VKOL.

fení a ničení pozvedl celý svět. Jaké z hroudy sněhu, které se odvalí z vrcholů hory, naroste lavina, tak i v této válce pozvolná traha po zléze. Kdo tu železnou lavinu zadržít v bouřném letu? A se hřměním a hřkotem valila se po hoře dolů a když byla v páli cesty, všecken lid zápěl a ohňi ji zastaviti, ale vyvolaný strašný duch materie nechal se již ukrotiti. Materie byla všemohoucí, silnější než Bůh i Satan a nezmiřila se, dokud vše nezastihla, co bylo v dosahu jejích rukou. Její síla, oesla jako železná symfonie vymřítovaných klá-
dív, která dopadala na zem jako na obrovskou kovadlinu, aby na ní ze žlčcin světla ukovála nové okovy, které ještě hlouběji se zařezou do ži-
vého masa vnútorného člověka. Lámaní a nové ko-
vání želez je osudem lidstva. Čím silnější okovy,
tím i silnější je člověk, neboť jinak by nebyl,
leďby, je zlomil. A čím silnější materie, tím silnější
bude i duch. To lámání, to osvebozování, to je
pokrok i rozvoj lidstva. Ten nerovný boj, to je
tragický moment, který činí člověka velikým. Bez
toho boje a bez té tragiky lidstvo by zhyzelo.
Plamen čistí a oheň obnovuje, a bojeť novým
obeahem, novými myšlenkami i city naplňuje
naši duši. Bolest ji zrodila a bez bolesti by zhy-
nula. Pořád je bolest a smrt je smířením.

Z chorvatštiny přeložil J. K. Strakatý.

Z kulturního života.

× Zákon o veřejných knihovnách obecních. Národní chromáždění přijalo dne 22. června zákon o veřejných knihovnách obecních, kterým naše li-
dové knihovnictví nabývá právního podkladu. Každá
politická obec bude vydržovati vlastním nákla-
dem veřejnou knihovnu; pro národnost menšinu

nutno zříditi knihovnu zvláštní všude tam, kde
bydlí aspoň 400 příslušníků této menšiny, nebo
kde je veřejná škola menšinová. Součástí veřejné
knihovny jest čítárna. Prozatím jsou povinny do
roka opatřiti veřejnou knihovnu (čítárnu) všechny
obce, kde jest aspoň obecná škola, ostatním obcím
povolí se odklad na dva a více roků. Do obecního
rozpočtu vloží se na knihovnu (čítárnu) roční část-
ka podle počtu obyvatelů a podle stupnice, bu-
doucně stanovené nařízením; nejménš obec přis-
pěje aspoň 30 h za každého obyvatele. Kde pá-
sobily dosud jiné, než obecní knihovny, mohou
byti buď převzaty obcí nebo zůstati dosavadnímu
vlastníkovi a přijmáti obecní příspěvek, konají-li
funkce knihoven obecní. Knihovní rada 4–8letá
za pomoci knihovnickovy vede vnitřní agendu. Ve
městech s více než 10.000 obyvateli stane se
knihovnik obecním úředníkem, řádně placeným.
Dozor nad veřejnými knihovnami vykoná minister-
stvo školství a národní osvěty, které také usta-
noví zvláštní instruktory knihovní.

× Anкета o moravsko-slezském nár. divadle
pořádá „Moravsko-slezský Deník“. Dosud otiště-
ny byly odpovědi Al. Jiráka, R. Bojka, Frant. Tá-
borského, Al. Mrštíka a A. Krause. Redakce zdů-
razňuje význam českého divadla, zvlášť pro se-
verní Moravu a Slezsko. Zbudování třetího ná-
rodního českého divadla v Ostravě ani pražské,
ani brněnské neutrpí, vytvoří českého divadelního
umění a zejména národní, uvědomovací práci ve
Slezsku, Ratibořsku a sev. Moravě se zdáním
spěje. — Alois Jirásek k anketě napsal: „Myslím
naisto, že odpověď všech, kteréž jste pozvali do
ankety o divadle pro Slezsko a přilehlé kraje mo-
ravské, bude jednomyšlná: že divadlo toho je ne-
zbytné třeba. Vykonáš to, co vykonalo v minulém
století divadlo v Čechách. Bude buditi a utvrzo-
vat národní vědomí, bude šířiti zálibu v ušlechtilé zá-
bavě a prospěje v kulturním pokroku. Snažení
vaše, veletění pánové, je krásné a vysoce zásluž-
né. Kéž byste došli všude porozumění a hojně
podpory, abyste záhy mohli odevzdat milému lidu
slezskému stánek umění, jenž mu bude požehná-
ním!“ — R. Bojko odpověděl verši, nadepsanými

Soukromé i úřední potíže školních knihoven v 19. století

Marta Konířová

V průběhu 19. století se v českých zemích výrazně zvýšil počet školních knihoven u škol poskytujících základní vzdělání. Důvodů tohoto nárůstu bylo více. Jedním z nich byl školský zákon z roku 1774 známý pod názvem *Všeobecný školní řád pro německé normální, hlavní a triviální školy ve všech c. k. dědičných zemích*. Na základě tohoto zákona začala být budována síť veřejných elementárních škol, dostatečně hustá na to, aby bylo umožněno vzdělání skutečně všem obyvatelům.

Vyšší počet škol i žáků, více učitelů s lepším vzděláním, to vše spolu s některými dalšími společenskými vlivy vedlo k zakládání a rozvoji školních knihoven.

Školní knihovna – co to vlastně znamená?

Na první pohled by se mohlo zdát, že si dobové zprávy a dochované dokumenty o počátcích školních knihoven navzájem odporují. Zatímco jedny tvrdí, že zakládání školních knihoven bylo nadřízenými orgány škol podporováno, jiné prohlašují, že nebylo. Tento rozpor se rychle vyjasní, když si uvědomíme, že pojmem „školní knihovna“ se mohou v různých pramenech označovat odlišné typy knihoven.

Jedním typem je knihovna učitelská, která byla chápána jako pomůcka pro další vzdělávání učitelů, a to zvláště v případech, kdy si nemohli dovolit koupit do osobního vlastnictví pedagogickou a další odbornou literaturu, protože jim to nízký plat neumožňoval. Vznik těchto školních knihoven byl skutečně brzy podporován a učitelé byli vybízeni, aby je využívali.

Dalším typem je knihovna žákovská, která měla žákům školy zpřístupňovat zejména vhodnou výchovnou a vzdělávací literaturu. Čtení zábavné zpočátku nebylo příliš doporučováno. Ještě v 60. letech 19. století Friedrich Kösterus píše: „*Vůbec není dobře, když mladí lidé pro zábavu*

mnoho čítají. Dlouhá chvíle tu nerozhoduje; neboť pro čilou mláď jsou věru lepší a užitečnější zábavy, než čas mariti čítáním povídaček a báchorek. Zvláště školní mládeži k čítání nezbyvá času, máť co dělati s úlohami. K tomu čtení zábavné snadno přechází v náruživost a zrovna vzteklost po čtení, že co tištěno, mladí hltavě polykají; s počátku spokojí se s nevinnými povídkami, později pak ku spisům záhubným sahají.“

Ačkoliv úřady v zásadě příliš nebránily vzniku žákovských knihoven (iniciativa k jejich založení obvykle vzešla „zdola“, od místních občanů), na druhou stranu tyto knihovny až do 70. let 19. století také nijak zvlášť nepodporovaly. V r. 1828 navíc byla dekretem vídeňské dvorské studijní komise nařízena jejich kontrola. Jelikož v té době podléhalo školství dozoru církve, byla i kontrola školních knihoven svěřena duchovním a katechetům.

Čtení místo „hříšného vyražení“

Kromě učitelů a žáků ovšem mohli školní knihovnu využívat též dospělí čtenáři. Dokonce byly některé školní knihovny přímo zakládány s tím, že jsou určeny i pro dospělé.

Typickým příkladem je školní knihovna v Dluhonicích založená roku 1852, jejíž původní přírůstková kniha se dodnes dochovala a je uložena v Státním okresním archivu Přerov. Zakladatel knihovny, kaplan předmostské farnosti Daniel Deutsch, v jejím úvodu vypsál důvody, které ho k založení knihovny vedly, a její účel. Podle jeho vlastních slov byla knihovna „*dilem pro školu, dilem pro chudé založená, ale ne jakoby byla rozdělená; všechny knížky mají býti vždy po spolu ve školní schránce. A jen proto se to dalo pod nápisem „pro školu a chudé“, že žákům k cvičení ve škole, a chudým k vzdělání doma zvláštěně věnována jest.“* Na jiném místě zmínil i další pohnutku ke vzniku knihov-

ny: „Těž také chtěl zakladatel těm mnohým nepravostem, které se zvláště v neděli a ve svátek konají, zamezit. Místo daremných schůzek, místo utrhačného pomlouvání, místo hříšného vyražení, vezmi knížku do rukou, (...) čti pilně a dosáhneš z toho užitek větší, nežli svět se vsí jeho rozkoší a radostí dáti může.“

Deutschova snaha poskytnout lidem dobrou četbu, aby tak zamezil „hříšnému vyražení“ zejména o nedělích a svátcích, nebyla ojedinělá ani originální. Stesky na nevhodné chování v tento čas vyjadřovali duchovní často, nejednou spolu s přesvědčením, že vhodná četba tomu může zabránit.

Ve svém příspěvku *Svěcení svátkův a rozšiřování dobrých knih mezi lidem* to roku 1858 Josef Hausmann formuloval takto: „Mnoho, velmi mnoho se hovoří, jedná, píše, nařizuje a rozkazuje za příčinou svěcení neděl a svátkův. (...) Lid náš, nevěda odpoledne dne svátečního čím se zabývají, chodí po jirých ničemných, škodlivých i hříšných zábavách. Známo až k postesknutí, co činívají naši lidé, když se z chrámu Páně navrátí domů a odbudou oběd. Rozběhnou se každý po svých zábavách. Mládež se baví v rozpustilých hrách, chasa sleze se leckdes, a hledí si vyražení často dost nestoudného. Ženy navštěvují se a nevědouce, co moudrého povídati, o závod klevětí, muži scháztívají se v hospodě. (...) Aby tedy křesťanský lid náš v zasvěcený den nejen ráno v kostele, alebrž i odpoledne doma nějakou pobožností konati a tudíž i mravně vzdělávati a zdokonalovati se mohl, k tomu se výborně poslouží příhodnými knihami. (...) Kněz budiž zakladatelem malé knihovny a pomoci školních učitelův ředitelem jejím.“

Školní knihovna je založena, problémy skončily. Nebo začaly...

Založení školní knihovny bývalo spojeno s řadou obtíží, nejen rázu finančního. Přesvědčil se o tom mezi jinými učitel v Oseku nad Bečvou: „Zpočátku nechtěl nikdo o školní knihovně ani slyšet, ano nalézala i mnohých zjevných odpůrců a hanobitelů. Však nicméně neztratil učitel (...) naději v konečný zdar svého předsevzetí, a tím více my-

šlenku svou ve skutek uvést usiloval.“ Učitelovo úsilí bylo nakonec korunováno úspěchem a po založení knihovny „lid poznenáhla zamiloval si čtení, tak že r. 1869 v naší osadě, čítajci 958 duší, přečteno 726 knih. Úkaz to zajisté pozoruhodný.“

Podobně i v Hrubčicích považovali vysokou oblibu čtení za úspěch: „...minulou zimu však bylo přečteno od 35 čtenářů 473 knih; zajisté skvělý to důkaz pokroku zdejší nepřilíš velké vesničky.“ Naopak v Klášteře Hradiště nad Jizerou to ve stejné době bylo důvodem k postesknutí: „...větší záci čtli všichni a mnozí z nich přečetli za zimu 40 i 50 svazků. Tímto nadměrným používáním knihovny školní trhají se přespříliš knihy.“

Fungování a stav školní knihovny značně ovlivňoval přístup jejího správce. Ten ji mohl zvelebit, stejně jako svým nezájmem poškodit. Někdy až do té míry, že knihovna v podstatě přestala plnit svou funkci a bylo ji později nutno znovu založit, jak zjistili v Merklíně: „Při nastoupení farní školy merklínské našel učitel (...) v knihovně 21 nepatrných knížek. Lepší knihy, jako Slovesnost od Jungmanna aj., za dřívější správy se ztratily. Protož bylo potřeba, knihovnu tu znova založiti...“

Také v Záhoří u Pisku knihovna po odchodu zodpovědného správce „několik let živořila, a na několik knih se seschla“. Když ze školy ve Viticích odešel zakladatel tamější knihovny, převzal knihovnu nový učitel, „jehož přičiněním uvedena skoro na mizinu“. Ani příchod nového učitele této knihovně nepomohl, protože ten „jsa prsním neduhem sklíčen, nevšiml si knihovny pranic, takže úplně klesla“.

Nad školní knihovnou v Nemyčevsi bylo svého času lamentováno: „...jak mizerné to s ní vypadá! (...) Jak je to tedy možno, že knih nikterak nepřibývá, ano že jich půjčováním spíše ubývá. Či nevede se žádný o tom seznam, mnoho-li bylo knih původně, kterak se přikupováním rozmnožily; dále pak, komu se zapůjčovaly a byly-li vždy řádně odvedeny? Či leží knihovna úplně ladem, aniž by se knihy rozpůjčovaly? Pak by věru bylo lépe, kdyby jí ani nebylo...“

Konečně také podpora státu

V roce 1869 byla novým školským zákonem provedena další reforma základního školství. Ke změnám, které tento zákon přinášel, patřilo rovněž zrušení dosavadního dozoru církve nad školstvím a převedení tohoto dozoru na stát a jeho školské úřady. Skončil také dozor duchovních nad knihovnami; zákonem z ledna 1870 byl předán okresním školním radám.

Školním knihovnám se v té době poprvé dostalo také úřední podpory. Školní a vyučovací řád z r. 1870 označil knihovnu za základní učební pomůcku, kterou by měla mít každá škola, výnos ministerstva kultu a vyučování z r. 1871 pak okresní školní rady vybízel, aby aktivně podporovaly vznik školních knihoven. V příloze výnosu byl publikován

Řád knihoven na školách obecných, který dovoloval, aby si knihy ze školní knihovny za určitých podmínek stále mohli půjčovat také dospělí čtenáři:

„8. Knihy z knihovny na škole obecné půjčovati se mohou též členům školní obce, kteří školy již odrostli, pokud tím újmou netrpí nároky mládeže školní. (...)

11. Místní úřad školní ustanoví, pod kterými podmínkami mohou knihy dospělým členům školní obce půjčovány býti, a mají-li za půjčování knih odváděti nějaký poplatek a jaký. (...)

14. Jest-li s knihovnou školy obecné spojena místní knihovna učitelská, platí o ní ustanovení §§. 2., 3., 4., 5., 10. a 13. tohoto řádu knihovního s tím doložením, že i knihy této knihov-

Přirůstková kniha školní knihovny v Dluhonicích byla založená roku 1852. Její zakladatel nejen na tomto ozdobném štítku na deskách, ale také v úvodním textu popisujícím důvody založení knihovny používá výraz „knihárna“ místo dnešního obvyklého „knihovna“. Zdroj: Státní okresní archiv Přešov, fond ZDŠ 1.–5. ročník Přešov V-Dluhonice, inv. č. 79.

ny členům školní obce půjčovány býti mohou, netrpí-li tím újmou zájem sboru učitelského.“

Řada škol již svou školní knihovnu v té době měla, jiné školy ji musely teprve založit, případně znovuzaložit. Jejich dosavadní knihovna již nevyhovovala například kvůli nízkému počtu knih, jejich zastaralosti anebo tematickému zaměření. V roce 1873 něco takového zjistil nový učitel školy v již zmíněných Dluhonicích a do školní kroniky o tom zapsal: *„V školní skříni našel učitel spodní příhradu naplněnou asi 80 svazky kněh Dědictví Cyrilo-Metodějského a Svatojanského. Než bohužel knihy tyto nehodí se zajisté všechny nýbrž jen asi 2 až 3 ku čtení pro školáky a mimo 15 knížecek z Dědictví maličkých nebylo zde ničeho.“*

Nečekané potíže s knihami pro dospělé a trochu optimismu na závěr

V roce 1875 ministerstvo kultu a vyučování nařídilo revizi (cenzuru) žakovských knihoven, při které měly být prohlédnuty všechny knihy v knihovně a ihned odstraněny ty, které by *„oddanost k Nejvyšší Dynastii, patriotický cit anebo vážnost k vlasteneckým zřízením urážely“*.

Roku 1885 byla tato revize nařízena podruhé, a protože se v tisku objevily zprávy o velkém počtu titulů, které byly v průběhu revize vyřazeny z českých žakovských knihoven jako nevhodné, zajímali se pochopitelně učitelé i veřejnost, proč k tomu došlo.

Ukázalo se, že mnozí učitelé často vyřazovali knihy ne z důvodů uvedených ministerstvem, tj. knihy závadné z hlediska „patriotického, náboženského nebo mravního“, nýbrž ze zcela jiných příčin, například kvůli gramatickým chybám, jejich stáří, nekvalitnímu tisku či písmu nevhodnému pro dětské čtenáře jako švabach či petit. Tato „přepjatost“ byla některými učiteli kritizována. *„Jsou mluvnické vady závada náboženská, či vlastenecká nebo morální?“* ptal se Jan Dolenský na březnové schůzi pražského spolku Beseda učitelská v r. 1887 svých kolegů. *„Jest švabach mravnosti nebo náboženství na újmu? Jiný spis vyloučen*

pro drobný tisk. Jest petit anebo garmond vlastizrádný nebo méně nábožný než bourgeois?“

Nečekané velké množství knih bylo ze žakovských knihoven vyřazeno z mravnostních důvodů. Neznamenalo to však, že by v tehdejších dětských knihách byl tak často nemravný obsah. Pod „mravnostní důvody“ spadaly totiž mj. nadávky, urážlivé žerty, dvojsmyslné narážky, líčení vražd, podvodů, krádeží a samozřejmě jakékoliv erotické motivy – za ty však byly někdy považovány i jen zmínky o svatbě a narození dětí. Obvykle také nešlo o dětské knihy, nýbrž o knihy pro dospělé. Problém tedy nebyl v knihách, nýbrž v jejich určení. Proto bylo doporučováno nevyřazovat je ze školní knihovny úplně, ale pouze je přeradit do oddělení pro dospělé čtenáře, případně do učitelské knihovny, a zajistit tak, aby se k nim děti nedostaly.

V časopise *Beseda učitelská* zveřejnil K. Pochyba v roce 1886 ještě jinou možnost, jak naložit s „nevhodnými“ knihami: *„Nehodí-li se kniha dětem, nenásleduje ještě, že by byla špatná i nevhodná pro dospělé. Vřadíme tedy spisy podobné do knihoven obecních, a není-li vůbec knihovny v osadě, založme ji těmito spisy a ponenáhlu doplňujeme (...) A tak co na jedné straně bylo by závadou, bude jinde k nemalému prospěchu,“* končí svůj návrh optimisticky.

Marta Konířová absolvovala obor Informační studia a knihovnictví FF Masarykovy univerzity v Brně. Nyní pracuje v Muzeu Komenského v Přerově, kde spravuje sbírkový fond historických učebnic. Zabývá se také dějinami školních knihoven v době Rakouska-Uherska a první republiky.

konirova@prerovmuzeum.cz

Z historie knihoven v meziválečném Šumperku

Michaela Kollerová

Několik měsíců po vzniku samostatného Československa byl v červenci roku 1919 vydán zákon o veřejných knihovnách obecních. Ukládal za povinnost každé obci zřídit a vydržovat ze svého rozpočtu veřejnou, všem obyvatelům přístupnou knihovnu. Pamatoval i na národnostní menšiny a při splnění stanovených podmínek nařizoval taktéž zakládání menšinových knihoven. Tento případ se týkal mimo jiné i severomoravského města Šumperka, ve kterém žilo převážně obyvatelstvo německé národnosti, ovšem po roce 1918 se výrazně navýšil početní stav českého obyvatelstva. Následující řádky jsou proto věnovány meziválečné historii jak německé, tak i české veřejné knihovny.

Počátky německé knihovny v Šumperku sahají k roku 1886. Vznikla z odkazu šumperského podnikatele, zakladatele řady veřejně prospěšných institucí a v letech 1864–1870 starosty města Josefa Ferdinanda Schneidera. Pro účely zřízení knihovny odkázal svou vlastní bohatou sbírku knih a provoz měl být financován z obnosu jednoho tisíce zlatých. O několik let později věnoval výrobce lněných tkanin Josef Spielvogel svůj rozlehlý dům v tehdejší Neugasse (dnešní ulice Generála Svobody) pro umístění knihovny a taktéž odkázal na její provoz finanční prostředky. Spielvogel si rovněž přál, aby při jejím budování posloužila jako vzor knihovna v nedalekých Svitavách, zřízená díky podpoře tamního rodáka žijícího v Americe. Ve stejné době, tedy ve 2. polovině 19. století, zakládaly některé šumperské spolky své vlastní knihovny, v nich obsažené svazky byly ale přístupné pouze jejich členům.

Město Šumperk převzalo do své správy knihovnu umístěnou ve Spielvogelově domě v roce 1920. Povinností města danou zákonem bylo přispívat na její provoz částkou odvozenou z počtu obyvatel. V té době zde žilo více než 13 000 obyvatel, z toho ovšem necelou dvoutisícovku tvořili Češi, kteří si vybudovali vlastní knihovnu, o níž bude

pojednáno později. Správu německé městské knihovny, otevřené oficiálně v červenci roku 1921, vykonávala osmičlenná knihovnická rada. Počet členů rady byl taktéž odvozen od počtu obyvatel, zasedali v ní především zástupci politických stran, školských institucí a také členové zvolení z řad čtenářů. V jejím čele se postupně vystřídal několik profesorů šumperského německého gymnázia. Zmínit lze např. Dr. Otto Lebwohla, v letech 1923–1931 starostu města, nebo Dr. Theodora Wollschacka, po roce 1925 poslance Národního shromáždění. Ve 30. letech 20. století se předsedou rady stal úředník městské nemocnice Karl Jilg. Mezi členy se vyskytuje i jméno městského historika, archiváře a správce muzea Franze Harrera. Jedním z prvotních úkolů rady byl výběr vhodného adepta na pozici knihovníka. Roku 1921 se jím stal válečný invalida Martin Eckert. Aby vyhověl požadavku zákona týkající se potřebné kvalifikace, absolvoval úspěšně Státní knihovnickou školu v Ústí nad Labem. O provoz knihovny se pak staral nepřetržitě až do roku 1945.

Ve Spielvogelově domě byly upraveny prostory určené pro výpůjční část a pro příruční knihovnu umožňující studium na místě. V březnu roku 1922 byla otevřena bez větších oslav nová čítárna. Šumperský tisk *Nordmährischer Grenzboten* přinesl o jejím vybudování i podobě obsáhlejší zprávu. Čítárna vznikla stavebním propojením a upravením původní kuchyně a předsíně. Vzhled interiéru byl inspirován *biedermeierem*, v prostoru se nacházely stoly pro zhruba 30 čtenářů. Světlo pronikalo třemi velkými okny, v zimním období bylo možné svítit elektrickými světly umístěnými nad každým stolem. Stěny zdobily obrazy. Vytápění zajišťovala kamna a zaveden byl i vodovod. Vybudování čítárny bylo umožněno díky ochotě mnoha místních firem a živnostníků dodat materiál nebo odvést práci bez nároku na úhradu. V čítárně bylo možné seznamovat

se s obsahem celé řady domácích periodik (deníků nebo časopisů), nechyběla příruční knihovna, časem byl pořízen rozhlasový přijímač. Konaly se zde také přednášky. Každoročně bylo vykazováno několik tisícovek návštěvníků, kteří využili služeb čítárny.

V době převzetí knihovny do správy města čítal knižní fond zhruba 6 000 svazků. Ne vše ale bylo možné označit za kvalitní literaturu, navíc mnohé tituly již byly značně zastaralé nebo opotřebované častým používáním. Obnova a rozšíření fondu bylo ovšem značně nákladnou záležitostí. Počty knih se sice rozhojnily připojením knihovny osvětového spolku Kosmos v roce 1921, výraznou pomocí byly také četné dary a stále ještě příspěvky vyplácené z nadací někdejších mecenášů knihovny, tedy Schneiderovy a Spielvogelovy. Ale ani tak to nestačilo na pokrytí všech nákladů na provoz a hlavně rozšiřování nabídky knih. Město proto zvýšilo svůj povinný příspěvek na 1 Kč z původních 70 h na jednoho obyvatele. Dále byly zavedeny

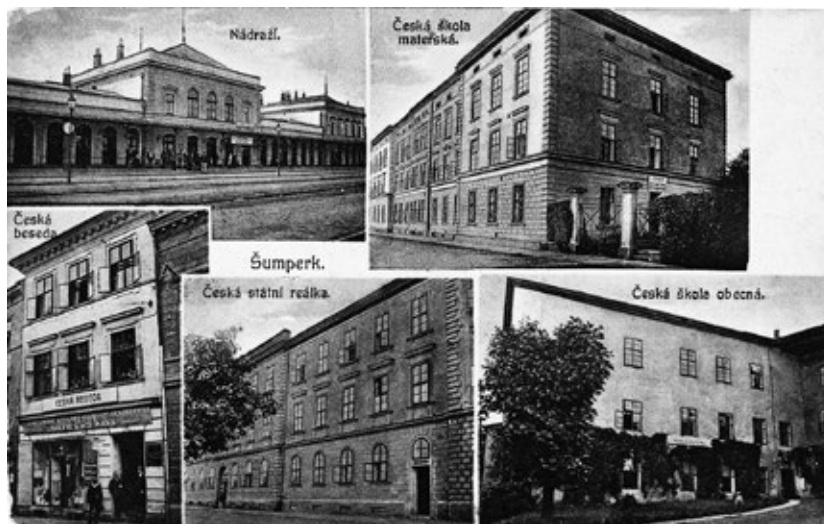
Pohlednice části šumperské Neugase na počátku 20. století, vlevo průčelí Spielvogelova domu, vpravo ještě původní budova poštovního úřadu. Zdroj: fotoarchiv Vlastivědného muzea v Šumperku.

roční čtenářské poplatky, na konci 30. let se pohybovaly ve výši 5 Kč a sniženy 2 Kč. Platil se i jednorázový poplatek 20 h za půjčení jedné knihy na dva týdny. Zpočátku se tato opatření setkávala spíše s nesouhlasem čtenářů, jejich postoj se změnil s poznáním, že takto vybrané prostředky jsou zpětně investovány do zlepšování stavu knihovny. Během necelých dvaceti let se podařilo navýšit knižní fond na téměř 15 000 svazků. Nevyhovující nebo poškozené svazky byly pochopitelně vyřazovány. Knihovna podávala každoročně výroční zprávu o své činnosti na předem daných formulářích. Kromě obvyklého vykazování hospodaření a počtu knih a čtenářů vyplňoval knihovník ve 20. letech také kolonku s dotazem na nejčtenější literaturu. V roce 1929 preferovali mužští němečtí čtenáři cestopisy, dějepisnou a společenskovední literaturu, mladé chlapce lákaly rovněž cestopisy, dobrodružná literatura a knihy o sportu. Ženy vybíraly spíše z historických a vlastivědných titulů, také hledaly knihy o hygieně. Děvčata se zajímala o pohádky, knihy se sportovní tematikou nebo věnované ručním pracím. Všichni čtenáři se ale shodovali v požadavku na moderní literaturu. Právě přání čtenářů bylo bezesporu důležitým impulsem pro zlepšování stavu knižního fondu, neboť udržet zájem obyvatel o návštěvu knihovny a tím i zvyšování počtu čtenářů bylo velmi žádoucí. V roce 1921 bylo registrovaných necelých 800 čtenářů, o třináct let později se jejich počet vyšplhal na 2 300. V roce 1932 výrazně narostl počet dětských čtenářů, proto se knihovná rada hodlala v následujícím roce více zaměřit na oddělení pro mládež. V době nejhlubší hospodářské krize byly nezaměstnaným vystavovány čtenářské legitimace zdarma. Platily i pro rodinné příslušníky jejich držitelů a v roce 1934 bylo takto vydáno celkem 255 průkazů.

Časem přestávalo být umístění knihovny ve Spielvogelově domě vyhovující, zejména kvůli ruchu z přilehlé ulice. V říjnu roku 1932 byla proto přestěhována do prvního patra tzv. Seidlova domu na rohu tehdejšího Marktplatz (dnes náměstí Míru) a Kirchengasse (dnes ulice Sadová). Uvolněný dům byl pronajat poštovnímu úřadu, který zde našel dočasné umístění do doby dokončení

Pohlednice z roku 1921 zachycující důležitá místa českého veřejného života v Šumperku, vlevo dole budova s restaurací Česká beseda.

Zdroj: fotoarchiv Vlastivědného muzea v Šumperku.

nové poštovní budovy. Na nové adrese získala knihovna opět dostatečně vhodné místnosti pro výpůjční oddělení a příruční knihovnu. Prostorný sál čítárny se využíval i pro přednáškovou činnost, čtenáři zde měli k dispozici kromě domácích titulů i některé zahraniční noviny. Čítárnu bylo možné navštěvovat denně, dopoledne od 10 do 12 hodin a odpoledne pak od 15 do 19 hodin. Stejná otevírací doba platila ve všední dny i pro knihovnu, s výjimkou měsíců července a srpna, kdy byla uzavřena.

V Šumperku fungovala v meziválečné době rovněž česká veřejná knihovna. I na její provoz bylo město povinno přispívat dle podmínek stanovených zmíněným zákonem. Dochované archivní materiály však dávají tušit, že česká knihovna se ze strany vedení města, v němž působili zástupci především německých politických stran, rozhodně netěšila stejné přízni jako německá. Počátky knihovny lze klást do roku 1919, kdy byly v malé místnosti nádražní budovy soustředěny knižní fondy místního odboru Národní jednoty, dále Sokola a Československé obce legionářské. Z nádraží se pak knihovna přestěhovala do klubovní místnosti restaurace Česká beseda, nacházející se v jednom z domů na tehdejší Eichelbrennerově náměstí (dnes sou-

částí ulice Generála Svobody). Budovu vlastnil český rolník z Chromče. Toto umístění však bylo zcela nevyhovující a česká knihovní rada proto naléhala na vedení města s žádostí o přidělení jiných, vhodnějších prostor. Město na tyto požadavky reagovalo sdělením, že žádné vhodné a volné místnosti nemá aktuálně k dispozici. Navrhovalo, aby se knihovna umístila v jedné z místností české obecné školy. Ta ovšem na počátku 20. let 20. století sídlila v provizorně přidělených prostorách nacházejících se v budově německé měšťanské školy. Česká knihovní rada takové řešení odmítla, neboť uvažovaná místnost sloužila zároveň jako kabinet, pro provoz knihovny byla tedy zcela nevyhovující. Podala návrh, aby se využily prostory zrušeného potravinového úřadu nebo málo využívaná konferenční místnost zmíněné německé měšťanské školy. K oběma návrhům zaujalo město odmítavé stanovisko. V roce 1922 se jednalo o uvolnění jedné z místností bývalého dominikánského kláštera pro potřeby české knihovny. Objekt kláštera i s přilehlým hospodářským dvorem v té době využíval Sbor dobrovolných hasičů. Uvažovaná místnost se nacházela ve druhém poschodí, přičemž dosud sloužila jako zasedací místnost hasičů a zároveň jako sklad výstroje. Hasiči nebyli z návr-

Pohled do interiéru čítárny německé knihovny v tzv. Seidlově domě na rohu tehdejšího Marktplatz a Kirchengasse, 2. polovina 30. let 20. století. Zdroj: fotoarchiv Vlastivědného muzea v Šumperku.

hu zrovna nadšení, neboť ostatní místnosti na patře byly obývány příslušníky sboru a jejich rodinami. Dle jejich vyjádření mohly provoz knihovny narušovat povykující děti, nevhodně by mohlo působit na chodbách uskladněné hasičské vybavení a také nábytek, který se už rodinám nevešel do stísněných bytů. Nakonec byla česká knihovna přece jen do klášterní budovy přestěhována. Přidělená místnost brzy nepostačovala narůstajícímu provozu knihovny. Nedostatek prostor navíc bránil zřízení čítárny, o kterou Češi stále neúspěšně usilovali. V roce 1937 byla v Šumperku dokončena novostavba poštovního úřadu a jeho zaměstnanci tak opustili Spielvogelův dům. Uvolněné místnosti chtěla česká knihovní rada využít pro své potřeby, ale ani tentokrát nebyly její návrhy vyslyšeny. Knihovna tak zůstala v klášterní budově až do roku 1938.

Knižní fond tvořený zpočátku spolkovými knihovnami se dále rozrůstal o nově pořízené svazky. Jejich nákup umožňovaly nejen dary příznivců knihovny, ale taktéž povinný příspěvek města na provoz knihovny. Zatímco v roce 1924 bylo vykazováno 833 svazků, v roce 1936 to již

bylo téměř 4 350. O rozsahu meziválečného knihovního fondu si můžeme učinit představu díky tiskem vydanému *Seznamu knih české veřejné knihovny* z roku 1938, který je dodnes využíván pro interní potřebu pracovníky Městské knihovny T. G. Masaryka v Šumperku. Narůstal i počet čtenářů, v roce 1936 bylo registrováno 550 čtenářů oproti údajům z roku 1924, kdy bylo evidováno necelých 150 uživatelů knihovny. Výroční zprávy české knihovny také prozrazují, jaké žánry nebo autoři byli preferováni. Čeští čtenáři upřednostňovali díla Karla Čapka, Jindřicha Šimona Bára, Františka Sokola-Tůmy, oblíbená byla též dobrodružná literatura, slovenští autoři prý stáli spíše stranou zájmu. Knihy si bylo možné půjčovat každou středu a pátek od 18 do 21 hodin.

Vedení knihovny obstarávala šestičlenná česká knihovní rada. Na její činnosti se podíleli zejména učitelé nebo úředníci, do rady byli nominováni rovněž zástupci výše jmenovaných spolků. Zastoupeny byly i ženy. Prvním předsedou se stal Ing. Robert Srkal, jedna z nejvýraznějších osobností české veřejného života v Šumperku. Jako úředník okresního hejtmantství zde působil už před rokem 1918, na počátku roku 1919 byl jmenován vládním komisařem a do řádných obecních voleb v tomtež roce vedl správu města. Byl aktivním členem rady českých spolků. Ve 30. letech stál v čele rady okresní školní inspektor Ferdinand Hykel, dlouholetým pokladníkem byl František Novák, jinak povoláním celní úředník. Duší knihovny však byl vždy její knihovník. Do roku 1926 vykonával tuto funkci gymnaziální profesor František Bayer. Roku 1919 byl na nově zřízenou českou reálku v Šumperku přeložen z Přerova. Aktivně se zajímal o problematiku knihovnictví a osvěty, vedl knihovnu šumperského odboru Národní jednoty a následně tedy českou veřejnou knihovnu. Po nuceném odchodu ředitele reálky Ladislava Fialy se stal prozatímním správcem. Když ani po několika letech nebyl jmenován řádným ředitelem, rozhodl se k návratu na své předchozí působiště. Uvolněné místo knihovníka převzal jeho kolega a dosavadní člen knihovní rady, PhDr. Jan Springer. Patřil rovněž k nejvýraznějším osobnostem českého veřejného života v meziválečném

Šumperku, podílel se na činnosti řady spolků, vedl místní odbor Národní jednoty nebo jednotu Sokola. Aktivní byl i na poli vlastivědy, kde publikoval rozsáhlou řadu prací.

PhDr. Springer vedl českou knihovnu až do podzimu osudného roku 1938. Po odstoupení pohraničí nacistickému Německu ukončil její činnost a knihy připravil k přestěhování na bezpečnější místo. Sám opustil město Šumperk a zbytek svého života strávil v Olomouci. Knihy byly s pomocí odcházející vojenské posádky převezeny do české obce Sudkov, kde byly uskladněny v budově zdejší školy. Jednalo se ale o původní spolkové knihovny a dále svazky pořízené z darů. Knihy nakoupené ze zákonného příspěvku města Šumperka byly ponechány na místě. Sudkov se nacházel již na území někdejšího politického okresu Zábřeh, který pro svůj český ráz neměl připadnout do záboru, vše dopadlo nakonec jinak. Proto obě části knihovny postihl stejný osud. Svazky uložené v sudkovské škole spálili němečtí fanatici na poli, v Šumperku je prý převezli do sběru. Zachovaly se jen knihy, které se v této rozjitřené době nacházely půjčené u čtenářů.

Německá knihovna fungovala nadále po celou dobu

2. světové války. Ze Seidlova domu na rohu náměstí se však na počátku 40. let přestěhovala do jiné budovy v tehdejší Neutorgasse (dnešní Lužickosrbská). Rok 1945 ukončil i její existenci a od tohoto data se začala psát nová historie české knihovny města Šumperka.

Michaela Kollerová je absolventka Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, obor historie, v současné době působí ve Vlastivědném muzeu v Šumperku, zajímá se o regionální dějiny zejména období 19. – 20. století.

michaela.kollerova@muzeum-sumperk.cz

Pohled na bývalý dominikánský klášter v Šumperku, 30. – 40. léta 20. století. Zdroj: fotoarchiv Vlastivědného muzea v Šumperku.

Jak se z Masarykovy školy stala Masarykova knihovna

Bohuslav Vondruška

Po devadesáti letech se opětovně slavnostně otevřela budova někdejší školy v dnešní ulici 28. října v Šumperku. Zatímco 9. září 1928 se ve zbrusu novém objektu začaly učit děti v nové české škole, 1. září 2018 byl ve stejné budově – ale v nově adaptované – zahájen provoz Městské knihovny T. G. Masaryka Šumperk. Knihovna tak navázala na bohatou historii budovy, jež od svého prvněpočátku, byť s drobnými – často nedobrovolnými – přestávkami, sloužila ke vzdělávání.

V průběhu rozmanitých dějin Šumperka se až do konce první světové války hovořilo v tomto městě téměř výhradně německy. Po vyhlášení samostatné Československé republiky se do Šumperka začalo převážně za prací stěhovat mnoho obyvatel z vnitrozemí. Jednalo se hlavně o úředníky, železničáře, vojáky, učitele, ale i různé podnikatele. Se silicí českou menšinou vznikala i potřeba kvalitně vzdělávat české děti v odpovídajícím prostředí.

První pokus o založení české školy se datuje již k roku 1913, vypuknutím války byly však původní pokusy zhačeny. Zřízení čtyř českých učeben v prostorách někdejšího zámku pomohl prosadit vládní komisař Robert Srkal. Vyučování začalo začátkem roku 1919. Od roku 1921 se pak škola stala českou státní menšinovou školou. Od nového školního roku 1924/1925 začala v Šumperku fungovat měšťanka – vyučovalo se ale v různých německých školách ve městě. Menšinová rada nadále usilovala, odporu německého vedení města navzdory, o výstavbu nové budovy školy. Dne 6. září 1925 byl slavnostně položen základní kámen nové školy v dnešní ulici 28. října. Nedostatek finančních prostředků ale začátek výstavby posunul až na květen 1927. Studii i projekt dodal pražský ateliér architekta Aloise Dryáka, profesora umělecko-průmyslové školy a renomovaného architekta počátku 20. století.

Slavnostní otevření proběhlo před devadesáti lety – 9. září 1928. Budova se stala sídlem hned tří škol – české obecné školy a dvou měšťanských škol. Výnosem Kanceláře prezidenta republiky z 22. dubna 1930 pak všechny tři školy nesly Masarykovo jméno. Po mnichovských událostech a záboru pohraničí v roce 1938 byla škola uzavřena a na dalších sedm let české školství v Šumperku prakticky přestalo existovat. Vyučování bylo obnoveno 17. září 1945. Jak samotná škola, tak i celé školství v Šumperku procházely bouřlivým vývojem. Ale v momentě, kdy si škola připomínala 70. výročí otevření budovy, byla sloučena se základní školou v ulici Dr. E. Beneše a budova byla na čas uzavřena.

Dnes je již epizodou existence Střední odborné školy památkové péče, jež našla v opuštěné budově útočiště díky vstřícnosti a osvícenosti vedení města. Studenti tehdy pomohli o velkých prázdninách budovu zprovoznit, aby mohlo vyučování začít 1. září 1998. Ani této unikátní škole, jež vychovávala odborníky v oblasti památkové péče, se nevyhnul osud slučování škol z ekonomických důvodů. V lednu 2010 pak bylo rozhodnuto o přesunutí vyučování do jiných školních objektů.

Novou kapitolu ve využívání budovy začala psát městská knihovna. První česká veřejná knihovna v Šumperku vznikla stejně jako ta německá v roce 1919. Původně byla umístěna na nádraží, později na dnešním „Točáku“ nebo v bývalém dominikánském klášteře. Různě se stěhovala i po druhé světové válce. V roce 1969 byla dokončena adaptace někdejší Hacklovky vily v dnešní ulici 17. listopadu. Již v 70. letech se ale začala projevovat nedostatečná kapacita objektu pro potřeby provozu knihovny. Tento problém pokračoval a nadále se prohluboval i v nedávné historii. Šumperská knihovna nejen knihy půjčovala, ale pořádala i řadu zajímavých populárně-naučných pořadů –

besedy, přednášky, výstavy, koncerty. To vše se odehrávalo v hlavní místnosti půjčovny, a to jen díky možnosti odsunout na stranu regály s knihami. Ty byly opatřeny kolečky, aby s nimi šlo vůbec manipulovat.

Ještě na konci první dekády nového tisíciletí se uvažovalo o přístavbě stávající budovy v ulici 17. listopadu, to nakonec realizováno nebylo, aby o deset let později už probíhaly stavební práce v bývalé škole v ulici 28. října. Citlivé stavební úpravy navrátily budově jiskru a hlavně plnohodnotné využití – vzdělávat veřejnost. Navíc se vedle provozu knihovny do budovy nastěhovala i pobočka Vysoké školy báňské – Technické univerzity Ostrava. Ta zde umístila posluchárny pro studenty Fakulty strojní.

Slavnostní znovuootevření „Masaryčky“ proběhlo 1. září 2018 – devadesát let po otevření původní školy. Ve stejný den začala knihovna používat nový název „Městská knihovna T. G. Masaryka Šumperk“. K této příležitosti město Šumperk, jež jako zřizovatel městské knihovny plně financovalo adaptaci budovy, vydalo almanach *Masaryčka – devadesát let*, který se stal zdrojem pro tento článek a který vřele doporučuji k získání podrobnějších informací o škole, knihovně a slavných osobnostech, jež škola vychovala.

O nové knihovně si popovídáme s ředitelkou Kamilou Šeligovou:

Ředitelkou městské knihovny ses stala teprve nedávno a hned jsi řešila přesun celé instituce do nové budovy. Jak náročné bylo podílet se na adaptaci bývalé Masarykovy školy, zároveň vést provoz stávající knihovny a nakonec realizovat přesun a zahájit provoz v nové budově?

Ředitelkou knihovny jsem se stala v březnu 2016, v době kdy začala adaptace někdejší Masarykovy školy na knihovnu. S projektantem a architektem jsme měli pravidelné rady, kde jsme velmi pečlivě celý projekt procházeli, museli jsme samozřejmě řešit různé praktické úpravy proti původním plánům. Do knihovny se nám podařilo zajistit nejmodernější technologie pro půjčování a ochranu fondu – tzv. RFID systém a zařízení samoobslužné výpůjčky a vracení.

Pravidelně jsem se zúčastňovala všech kontrolních dnů na stavbě, takže od počátku jsem měla přehled, jak stavba postupuje, kde jsou případné problémy. Za pomoci vedení města se podařilo vše dobře vyřešit a v měsíci srpnu 2018 proběhlo logisticky náročné stěhování knihovny. Na server knihovny jsou připojeny i knihovny našeho regionu, takže ve spolupráci se starosty a knihovnickými přípojených obcí jsme museli uzavření provozu koordinovat, protože v čase, kdy byl odpojen server, nemohly ani připojené knihovny poskytovat služby svým uživatelům. Odpojení serveru a přestěhování trvalo týden. Naším cílem bylo co nejrychleji umožnit, aby okolní knihovny a naše pobočka Sever mohly zase začít poskytovat služby čtenářům. Následoval pak přesun 60.000 svazků knih. Pro stěhování jsme si najali specializovanou firmu, která už měla zkušenosti. To se nám velmi vyplatilo. Vlastní přesun všech svazků trval tři dny. Pak už následovalo připravení celého provozu pro slavnostní otevření 1. září 2018.

Celé dva roky rekonstrukce na staré budově probíhal normální provoz a knihovna pořádala mnoho kulturních

Budova někdejší Masarykovy základní školy adaptovaná na knihovnu s Lavičkou Václava Havla. Autor: Bohuslav Vondruška.

akcí. Takže naši uživatelé nijak nepocítili, že se všichni postupně připravujeme na přesun do nových prostor. Např. jsme museli probrat veškerý fond a velmi pečlivě uvážit, jestli opravdu všechny knihy budeme do nové budovy stěhovat. Všechny knihy ve volném výběru musely být během posledního roku opatřeny speciální čipem pro půjčování RFID technologií. Každá kniha musela být i v katalogu knihovny s tímto kódem spárována. Zároveň jsme promýšleli novou pracovní linku zpracování knihovního fondu, reorganizovali jsme naše pracoviště střediskových knihoven a do nové budovy proběhla výběrová řízení na nové pracovníky. Do nové knihovny nastoupila také další pracovnice do půjčovny pro mládež, přijali jsme správce budovy a paní uklízečky.

Vnitřní prostory někdejší Masarykovy základní školy zdobí asambláž výtvarníka Antonína Suchana. Autor: Bohuslav Vondruška.

Přestěhováním knihovna vylepšila svůj název a nyní nese jméno našeho prvního prezidenta, čímž odkazuje na název původní školy. Tím knihovna získala nový logotyp. Kdo je autorem nového vizuálního stylu a co logotyp vystihuje?

Jsem velmi ráda, že knihovna nese nový název Městská knihovna T. G. Masaryka. Šlo nám o to, abychom navázali na původní název školy. Dodnes naši spoluobčané říkají: „*Chodil jsem na Masaryčku.*“ Zároveň se nám podařilo upravit i prostor před knihovnou, kde došlo k přesunu busty TGM, která díky této úpravě dostala podstavec dle původního návrhu Jiřího Jilka. Myslím, že dnes zde vzniklo velmi pěkné důstojné místo, které doplňuje Lavička Václava Havla a Strom Olgy Havlové. To, že je tento prostor velmi dobře a účelně zrekonstruován, jsme si ověřili při krásných oslavách 100. výročí republiky, které v tomto prostoru proběhly.

Autorem našeho velmi moderního logotypu a celkového vizuálního stylu je rodák ze Zábřehu Aleš Kauer, výtvarník, grafik, básník, zakladatel bibliofilského nakladatelství Adolescent. S Alešem se známé dlouhá léta, ještě když bydlel zde v Šumperku, spolupracovala s ním knihovna v rámci jeho projektů popularizace poezie, zároveň měl v knihovně několik výtvarných výstav. Společně s architektem Doležalem jsme Aleše Kauera oslovili pro spolupráci na vizuálním stylu celé knihovny. Z jeho pera vznikl nápad na logo, orientační systém v knihovně, vybral a graficky upravil nádherná dvojverší různých básníků, která zdobí hlavní schodiště knihovny a zároveň je autorem grafického návrhu vzhledu almanachu *Masaryčka*, který vyšel k 90. výročí otevření první české školy v Šumperku a veřejnost ho obdržela v den slavnostního otevření knihovny.

Naše logo symbolizuje knihovnu prostřednictvím knih, které jsou řazené a částečně rozevřené. Zároveň hřbety knih tvoří i zkratku MK (městská knihovna). Tento motiv se v řetězení pak objevuje i na stěnách, dveřích či plakátech.

Nová budova má bohatou historii – postupně zde sídlila základní škola, později střední škola, vedle půjčoven

knih zde můžeme najít i posluchárny vysoké školy. Lze najít nějakou edukativní přidanou hodnotu i v činnosti šumperské knihovny?

Knihovna pořádá řadu kulturních akcí s velmi dobrou návštěvností. Zároveň chceme nabízet široké veřejnosti i možnost dalšího vzdělávání. V současné době organizujeme už druhým rokem velmi oblíbený *Literární seminář*, který vede PhDr. Marie Brožová. Od nového roku nám začnou dva nové vzdělávací cykly. Prvním z nich je cyklus přednášek PhDr. Ivo Müllera *Nejvyšší vrcholky hor* a druhý cyklus připravujeme s Romanem Janků, pořadatelem koncertů *Klasika Viva*, kde chceme pro zájemce týden před každým koncertem připravit přednášku o skladbě, skladateli a interpretech. Do budoucna ještě plánujeme cyklus věnovaný regionální historii.

Knihovna tedy nabízí řadu kulturních pořadů, tím nejvýznamnějším je zřejmě literárně-filmový festival *Město čte knihu* – letos se uskutečnil čtrnáctý ročník. Jak bys zhodnotila dosavadní ročníky a jaké jsou vize do budoucna?

V roce 2019 proběhne 15. ročník našeho literárně-filmového festivalu *Město čte knihu*. Do organizace festivalu jsou zapojeny všechny kulturní organizace ve městě včetně mateřských, základních a středních škol. Festival se připravuje vždy rok dopředu. Na počátku je vždy nejdůležitější výběr autora, který se daný ročník bude číst. Jeho výběr není jednoduchý. Musíme myslet na to, aby knihu mohli číst děti i dospělí, abychom měli pěkný doprovodný program v kině, divadle a zároveň i vhodnou výstavu. Po celé roky si zachováváme vysokou laťku, co se týče vybraných autorů. Ráda bych vzpomněla nádherná osobní setkání s Vladimírem Körnerem, Jiřím Suchým, Ludvíkem Vaculíkem, Ivanem Krausem, Danielou Fischerovou, Markétou Pilátovou a v letošním roce s Terezou Brdečkovou.

Při společných poradách pořadatelů zvažujeme, jak pokračovat ve festivalu v dalších ročnících. Doposud jsme četli jen české autory. Přemýšlíme tedy, jestli

Vnitřní prostory budovy někdejší Masarykovy základní školy adaptované na knihovnu. Autor: Bohuslav Vondruška.

bychom nepřipravili čtení nějakého světového klasika. Zatím se nám jeví také dobré, že každý rok vydáváme knihu. Ale v současné době je to každý rok těžší. Mnozí spisovatelé mají svá nakladatelství, kde jsou smluvně vázáni. Také se nám velmi osvědčily ročníky, kdy byli autoři přítomni na našem festivalu. Stále máme ve vzpomínce Danielu Fischerovou, která zde v Šumperku strávila celý týden, viděla všechna čtení, navštívila doprovodné programy. Ale dle jejího osobního vyznání, ji nejvíce zasáhlo to, že mohla slyšet číst své texty ve školách, kde byla v rámci čtenářské štafety. Máme tedy ještě o čem přemýšlet. Jedno víme ale určitě, že v tomto krásném festivalu chceme nadále pokračovat. Šumperská veřejnost má náš festival ráda, a to potvrzuje i každoroční krásná návštěvnost.

V roce 2019 si připomeneme 50. výročí od doby, kdy vzplanula „Pochodeň č. 2“. Jan Zajíc toho času studoval šumperskou průmyslovku. Chystáte nějaký program, který jeho život a čin připomene?

Jana Zajíce si chce knihovna připomenout besedou, na kterou přivzeme Janovy sourozence a pamětníky. Beseda bude v rámci vzpomínkového programu, který připravují jednotlivé kulturní organizace a šumperská průmyslovka ve spolupráci s městem Šumperk.

Zdroje:

Kolektiv autorů. *Masaryčka – devadesát let*. 1. vydání.

Šumperk: město Šumperk, 2018.

Městská knihovna T. G. Masaryka Šumperk, p. o. *Městská knihovna T. G. Masaryka Šumperk, p. o.* [online]. Copyright © Městská knihovna T. G. Masaryka Šumperk [cit. 28.12.2018]. Dostupné z: <http://knihovnaspk.cz/?action=historie-knihovny>

Kamila Šeligová je rodačkou z Bruntálu. Vystudovala informační a knihovnická studia na Slezské univerzitě v Opavě. Mimo jiné pracovala řadu let jako knihovnice šumperské městské knihovny, později jako vedoucí oddělení služeb pro veřejnost. Od roku 2016 je ředitelkou, kdy v této funkci vystřídala Zdeňku Daňkovou, jež odešla do starobního důchodu. Organizuje a spolupřordává řadu významných kulturních akcí v Šumperku – např. festival *Město čte knihu*, cyklus *Poezie a hudba* a vede filmový klub. Je vdaná a má dva dospělé syny.

Bohuslav Vondruška pracuje jako referent oddělení kultury a vnějších vztahů a s městskou knihovnou na řadě projektů spolupracuje. Vystudoval Střední odbornou školu památkové péče, maturoval v roce 2005 a celé své studium prožil právě v budově, o níž tento článek pojednává.

Bohuslav.Vondruska@sumperk.cz

Vnitřní prostory budovy někdejší Masarykovy základní školy adaptované na knihovnu. Autor: Bohuslav Vondruška.

Petr Linduška, „bojovník litovelské kulturní fronty“

Petra Kožušnicková

Knihomolové, literární savci i jiní kulturní návštěvníci Hanáckých Benátek dobře znají obchod Atlas Alfa na náměstí v Litovli, který je přímo napéčovaný knihami a stojí tam již řadu let. Jedná se o jediné knihkupectví a donekdávna též antikvariát v jednom, který zde provozuje Petr Linduška. Určitě nepřeháním, když ho označím za literární centrum Litovle. Lidé sem za knihami a s knihami putují zdaleka a Petr Linduška se za svou čtyřicetiletou knižní kariéru vyzná. Sám je autorem několika publikací, je vášnivým sběratelem hned v několika oblastech a stejně vášnivým propagátorem hanáčtiny. Od obnovení Sokolského divadla v Litovli v roce 1998 je také jedním z jeho předních členů. Není tedy divu, že v roce 2015 obdržel za své působení v oblasti kultury ocenění z rukou starosty Litovle.

Petr Linduška je absolvent Střední knihovnické školy v Brně. Poté pracoval šest let v Okresní knihovně v Olomouci. Následně prošel řadou zaměstnání a po listopadu 1989 se opět vrátil ke knížkám. Vedl prodejnu s hudebninami a knihami v Olomouci, v Uničově a krátce také knihkupectví Tycho. V roce 1996 se stal majitelem a provozovatelem Knihkupectví Atlas Alfa v Litovli, které posléze rozšířilo svou nabídku služeb také o prodej starých knih. Vloni došlo k otevření samostatných prostor pro prodej antikvariátních knih poblíž původního obchodu, v němž bude nyní pouze knihkupectví.

Vedle knihkupecké a antikvariátní činnosti je Petr Linduška také autorem již šesti samostatných knih. Jejich společným rysem je propagace hanáčtiny, což je patrné již v jejich názvech – *Tož bať* (2010), *Tož tak* (2011), *No deť* (2012), *Hanácká konverzace pro Pražáke, okoliční a iny cezence, anebo, Vítíte na Hané* (2013), *Dež jsem se narodil a co belo potom* (2014), *Co včel?* (2018). Jedná se především o soubory kratších textů, povídek, pohádek, vzpomínek,

fejetonů, ale i básní a písní. Spolupracoval také na reprezentativní fotografické publikaci *Litovel* (2015), k jejímuž vzniku dal podnět.

Méně známou část jeho tvorby představují ilustrace dětských leporel a dětských učebnic, např. *Tom a Mimi* (1992), *Znáte je?* (1994), *Z pohádky do pohádky* (1995), *Jedeme, plujeme a létáme* (1995), *Grimm: Märchen* (1995). Ačkoli se knižní ilustraci již nevěnuje, vášně pro leporela mu zůstala. V průběhu let vybudoval úctyhodnou sbírku leporel a dřevěných kostek, která dnes čítá okolo 1200 kusů. V roce 2014 z této sbírky připravil ve spolupráci s Informačním centrem Litovel průřezovou výstavu od Rakouska-Uherska po současnost. Také je vášnivým sběratelem kulatých pohlednic a předmětů s motivy tvorby malířky a ilustrátorky Marie Fischerové Kvěčkové (1892–1984).

Samostatnou kapitolou je pak jeho činnost v Sokolském divadle Litovel. Ve spolku ochotníků se angažuje od jeho znovuoobnovení v roce 1998. Zpočátku se věnoval herecké činnosti, ale později patřil mezi několik „vybraných“, jimž se zakládající člen pan Mirko Spurník rozhodl vstřípit režisérské řemeslo. Je autorem několika dramaturgií na motivy známých děl dobrodružné literatury: *Rychlé šípy* (na motivy příběhů Jaroslava Foglara), *Psi srdce* (na motivy novely M. A. Bulgakova), *Limonádový Joe* (podle románu Jiřího Brděčky) a nejnověji *Vinnetou – poslední ústřel* (komedie na motivy série příběhů K. Maye). Jedná se o texty autorské, tedy čerpající z původní látky, ale zasazené do často nových příběhů či souvislostí. Sám Petr Linduška k tomu říká, že si v divadle plní své dětské sny. Do komplexního rance těchto snů patří ještě nerealizovaný příběh Tarzana. Pro S.O.S., jak zní zkratka litovelského ochotnického spolku, je příznačná nejen příprava vlastních kulís, ale vedle herců zde působí také zpěváci a hudebníci, což umocňuje kvalitativní profil

divadla. V rámci divadelního působení uvažuje také o založení dramatického kroužku pro výchovu ochotnických nadšenců již od školních let.

Pro kulturní činnosti snad ve všech oblastech je příznačný zřetel k rodné Hané a především její specifické řeči. Ozvuky vlastenecké péče o místní nářečí jsou základem jeho spisovatelské tvorby, stejně jako je nalezneme v jeho dramatinizacích. Není tedy divu, že je jedním ze zakládajících a stálých členů Hanácké ambasády v Litovli. Ambasadoři pořádají třikrát do roka komponovaný večer na dané téma s podnázvem: *Přendíte si splknót...* Autoři zde předčítají texty v hanáctině, hraje hanácká muzika...

Označení z názvu článku „bojovník litovelské kulturní fronty“ sice připomíná rétoriku minulého režimu, ale jeho přiléhavost lépe vplyne, když prozradím, že pomyslný titul Petru Linduškově udělila při jednom setkání 80letá písmačka Jarmila Cholinská. Výstižný je nejen v pojetí šíře kulturních zájmů Petra Lindušky, ale také zřetelem k vlastenectví, hrdinství dobrodružných románů a úsilí, která za těmito výsledky stojí. A kulturní zájmy stejně jako dětské sny a hr-

dinství Petr Linduška hájí i v současné nepatetické mnohdy až deziluzivní době.

Petra Kozušníková (*1983) působí jako doktorandka na Katedře bohemistiky FF UP v Olomouci. Zaměřuje se na současnou českou literaturu, zejména prozaickou tvorbu autorek. Podílela se na slovníkovém projektu *Spisovatelé Univerzity Palackého* (2013). Vede besedy o méně známých autorech z olomouckého regionu a věnuje se literární publicistice.

Petra.Kozusnikova@seznam.cz

Nová prodejna Antikvariátu Litovel byla otevřena v květnu 2018.
Autor: Petr Linduška.

Priessnitzova knihovna na Gräfenberku

Květoslav Growka

Dnešní Priessnitzovy léčebné lázně navazují na dílo zakladatele moderní vodoléčby jako odvětví přírodního lékařství Vincenze Priessnitze (1799–1851), jehož 220. výročí narození si v roce 2019 připomínáme. Hovoříme-li o Priessnitzových intuitivních a empirických metodách jako projevu celostní medicíny, není na škodu zdůraznit, že nepečoval jen o nemocné tělo svých pacientů, ale přiměřeně i o jejich psyché. Vedle individuálních kúr samostatně ubytovaných pacientů Priessnitz dbal i o do jisté míry módní setkávání vzdělaných návštěvníků lázní v společných prostorách *Kurhausu*. Tuto roli plnil na Gräfenberku velký lázeňský dům zvaný Hrad z roku 1839. Kromě centrálního reprezentativního sálu obsahoval přilehlý Malý sál a Biliárový pokoj, v němž byl pacientům dostupný denní tisk. Priessnitz zde často pobýval a poslouchal předčítání z novin.

S růstem popularity Gräfenberku a změnou nároků pacientů na ubytování, stravování a využití volného času při dlouhotrvajících vodoléčebných pobytech se řada z nich ubytovávala nikoli nahoře v Priessnitzem spartánsky zařízených lázních, ale samotném městě Jeseníku (dříve Frývaldov), kde rousseauovský ideál pobytu v přírodě nahrazoval život ve stylu *biedermeieru*. Sloužila jim k tomu střelnice s velkým sálem a pro kulturní vyžití i kasino na náměstí. Za Priessnitzova následovníka Josefa Schindlera (1814–1890), který zastupoval vymodleného dědice lázní Vincenze Pavla Priessnitze (1847–1884) po dobu, než vystuduje medicínu, se vodoléčba zprofesionalizovala a lázeňské centrum na Gräfenberku ztratilo svůj rustikální charakter výstavbou nových soukromých sanatorií. Stavební boom byl nakonec završen roku 1910 novou lázeňskou dominantou, luxusním Priessnitzovým sanatoriem. I Schindler si zřídil své vlastní léčebné domy. Mladý Priessnitz tak přestal být jediným pánem na Gräfenberku.

Proto od roku 1876 řídila lázně Lázeňská komise. Značnou roli v ní sehrál rakouský důstojník a vlastenec, Priessnitzův zeť Johann Ripper (1830–1912), který vykonal to, co se marně očekávalo od Priessnitzova syna. Ripper inicioval výstavbu pomníků, sbíral svědectví o léčebných metodách a jejich výsledcích, dbal na pietní uchování všeho, co s Priessnitzem souviselo. Tuto úctu přenesl i na svou dceru Zdenku Friedrichovou-Ripperovou (1861–1940). Mezi jinými Ripper zkatalogizoval knihy a brožury věnované Priessnitzovu životu a dílu. Rukopis katalogu je uchován ve Státním okresním archivu Jeseník. Po Ripperově smrti celý knižní fond Zdenka věnovala do jeseníckého městského muzea. Bibliografii literatury o vodoléčbě vydalo pro vnitřní potřebu Okresní vlastivědné muzeum v Šumperku v roce 1994, nové zpracování tohoto „rodinného stříbra“ však dodnes chybí.

Snad predsudky způsobily, že byť drobné zásluhy předčasně zemřelého Vincenze Pavla Priessnitze jsou v priessnitzovské historiografii opomíjeny. K zapomenutým přínosům Vincenze Pavla patří vybudování soukromé knihovny pro lázeňské hosty. Gräfenberk totiž nepatřil mezi sezónní lázně, jeho provoz byl celoroční, i když počet pacientů se přes zimní měsíce zmenšoval. Podzimní večery s pliskanicemi a brzkým příchodem tmy, dlouhé zimní večery, to vše nepřispívalo k pozitivnímu psychickému naladění pacientů. Bylo tedy snahou i ošetřujícího personálu je zabavit. K různým společenským setkáním, jakými byly bály, maškarní plesy, oslavy narozenin, hudební večery apod., patřila i četba knih. Lázeňská knihovna se vytvářela průběžně, zejména z darů pacientů, kteří si knihy přivezli s sebou a pak je na Gräfenberku zanechali, ale i nákupy. Domácí řád lázní stanovoval vyšší poplatek vybíraného mezi hosty za účelem krytí nákladů nejen na nákup novin a knih, ale i na další výdaje zaručující

zábavu lázeňských hostů. Poplatek byl stanoven ve výši 3 zlatých na jednu rodinu za polovinu kalendářního roku. Samotný návštěvník – muž platil 1 zlatý 40 krejcarů, žena pouze 1 zlatý. Vedením fondu i knihovny byl většinou pověřen někdo z řad hostů, resp. si ho lázeňští pacienti zvolili. V únoru 1872 pak vydala priessnitzovská lázeňská inspekce výpůjční řád knihovny. Byla otevřena čtyři dny v týdnu, v pondělí až středu a v pátek vždy dopoledne

Titulní strana katalogu. Zdroj: Státní okresní archiv Jeseník.

od 9 do 10 hodin. Každý návštěvník (abonent) při vstupu musel složit kauci 5 zlatých, obdržel na ně od lázeňského inspektora potvrzení a při odchodu mu byly peníze vráceny. Měsíční poplatek činil 70 krejcarů, přičemž byl oprávněn si vyměňovat knihy každý den, ale pouze tři knihy naráz. Poplatky se vztahovaly na tříměsíční lhůtu, po jejím uplynutí se muselo předplatné zopakovat.

Návštěvník knihovny si mohl za 50 krejcarů zakoupit katalog knihovny, který pod názvem *Bücher-Verzeichniß der Privat-Bibliothek des Vinzenz Paul Priessnitz zu Gräfenberg* vytiskla knihtiskárna Ernesta Titzeho v Jeseníku, která měla do jisté míry monopol na tiskoviny pro lázně. U Titzeho vycházely *Kurliste* – seznamy lázeňských hostů a v neposlední řadě od roku 1882 *Mitteilungen des Mährisch-schlesisches Sudeten-Gebirgsvereines*, od roku 1885 pod známějším názvem *Altwater*, tiskový orgán v roce 1881 Ripperem založeného Moravsko-slezského sudetského horského spolku.

V archivu zachovaný exemplář katalogu byl přílohou žádosti Okresnímu soudu v Jeseníku, je proto opatřen kolky a číslem jednacím povolovacího výměru z roku 1884. Obsahuje 5516 položek rozdělených do šesti oddílů podle jazyka knih. Nejrozsáhlejší je pochopitelně soupis knih v německém jazyce (2117 knih a 11 řad novin a časopisů). Najdeme zde odbornou historickou literaturu (Dahlmannovy dějiny francouzské a anglické revoluce) a filosofickou (Johann Gottfried Herder, Alexander Humboldt), encyklopedická díla, memoáry (Metternich, carevna Kateřina II.), ale právě i knihy s vodoléčebnou tematikou (Marie von Colomb, Josef Weiss, Engelbert Selinger, J. H. Rausse a další). Základem je však beletrie jak německých klasiků (Johann Wolfgang Goethe, Heinrich Heine, Friedrich Schiller), tak překlady světově známých spisovatelů (Alexander Dumas, Victor Hugo, Walter Scott, William Shakespeare, William M. Thackeray, George Sandová). Pochopitelně nesměla chybět, či spíše přebývala dobová zábavná literatura, romány, povídky i konverzační komedie dnes takřka zapomenutých autorů (Edward George Bulwer-Lytton, Karl Ferdinand

Gutzkow, Ernst Theodor Wilhelm Hoffmann, Capt. Frederick Marryat, Eugène Sue, Ludwig Tieck, Christoph Martin Wieland aj.). Velmi početné řady knih tvořily dodnes čtenářsky nenáročné a oblíbené žánry jako cestopisy (Hermann von Pückler-Muskau o cestě do Egypta a Sýrie), monografie slavných osobností (K. Kolumbus, Napoleon).

Knihy ve francouzštině čítají 1084 položek obdobného žánrového rozpětí. Vedle 31 děl Honoré de Balzaca knihovním policím vévodilo 121 Dumasových děl včetně *Třech mušketýrů* oproti 87 položkám brakové literatury Charlese Paula de Kocka. Díla klasické francouzské literatury (François-Auguste-René de Chateaubriand, Alfred de Musset, George Sandová, Molière, L'abbé Prévost) doplňovala řada překladů světové beletrie a solitérní výkony francouzských intelektuálů (Jean Jacques Rousseau, Voltaire, Alfred de Vigny, Alexis de Tocqueville).

Anglické knihy v počtu 360 ks obsahují nejvíce děl již zmíněných autorů jako Edward George Bulwer-Lytton, Frederick Marryat, Walter Scott a k nim se řadí George Payne Rainsford James. Nechybí ani překladová díla klasiků. Pochopitelně je zde zastoupen lord Byron, John Milton, Jonathan Swift a knihy o vodoléčbě (Wright: *Six month at Gräfenberg*; R. T. Claridge: *Hydropathy*).

Knihovna myslela i na početnou maďarskou klientelu na Gräfenberku, byť vesměs vládnoucí němčinou. Osmdesát knih zahrnovalo jak maďarské klasiky (Mór Jókai, Sándor Petőfi, Mihály Tompa), tak mistry pera českému čtenáři velmi vzdálené. Výjimkou je snad slavný návštěvník Gräfenberku, politický disident baron Miklós Wesselényi, jehož jedna práce je zde zastoupena v německém vydání. Šestnáct italských knih zahajují komedie Carla Goldoniho. Poslední oddíl tvoří dvě knihy v ruštině (jednou je bible), řecká *Iliada*, patnáct knih polských autorů – většina z nich historických oplývajícími patriotismem, např. o povstání Poláků v roce 1830, doplněná o poezii Adama Mickiewicze a spisek Dr. Fabricia o léčení studenou vodou. Devět českých knih tvoří básně národního obrozence, kněze Karla Vinařického a prózy Jakuba Malého, českého novi-

Vincenz Pavel Priessnitz, cca 1880. Zdroj: Státní okresní archiv Jeseník.

náře, buditele a překladatele Shakespeara. Ostatní práce jsou naučného charakteru: Jungmannova *Historie literatury české a Slovesnost*; Komenského *Didaktika*; *Děje anglické země* Jana Slavomíra Tomička; *Děje university pražské* W. Vladivoje Tomka a *Časopis českého Museum 1849* Jana Erazima Vocela.

Pohlédneme-li na snímek Vincenze Pavla Priessnitze, musíme přiznat, že knihy, které se za ním hromadí na stole, patří sice k stafáži Fietzova fotoateliéru, ale přece jen fotografovanou osobu vystihují. A jen se můžeme domnívat, že útlou brožurkou, kterou drží Vincenz Pavel v ruce, je právě katalog Priessnitzovy knihovny.

Květoslav Growka (*1956), odborný rada Státního okresního archivu Jeseník, redaktor Vlastivědného sborníku Jesenícko a časopisu Slezský numismatik.

k.growka@je.archives.cz

Historie knihovny v Jeseníku

Pavličková Eva, Malinková Petra

Knihovna Vincence Priessnitze v Jeseníku oslavila v loňském roce významné výročí – 70. let od svého založení. Za zakladatele knihovnictví na Jesenícku je považována rodina Dvořáková, která se do tehdejšího Frývaldova (Jeseníku) přistěhovala v roce 1946 z Klenovic na Hané a přihlásila se s žádostí o práci v oblasti kultury. Manželé Dvořákoví usilovali o založení české knihovny. Knihovně byly tehdy přiděleny provizorní prostory a občané byli vyzváni, aby přispěli darem k vytvoření základního knihovního fondu. Velkým přínosem byly dotace Ministerstva kultury a osvěty. Kniha přibývalo, půjčovalo se 3x týdně, později každý den. Knihovnice pracovala za minimální mzdu a v nevyhovujících podmínkách. Práce knihovny byla nakonec oceněna Místním národním výborem, který v roce 1947 usoudil, že je nutné, aby knihovnu vedl jeden knihovník a jeden pomocník jako placené síly. Knihovni rada ve Frývaldově reagovala tím, že dne 5. února 1948 jmenovala paní Bohumíru Dvořákovou do funkce prvního placeného knihovníka. Toto datum považujeme za počátek organizovaného českého knihovnictví na Jesenícku.

Knihovna byla přemístěna do nových prostor na náměstí Rudé armády (dnešní Masarykovo nám.). Byly to tři místnosti, které však knihovně nesloužily dlouho. V roce 1951 polovinu knižního fondu a vybavení zničil požár. Ze vzpomínek paní Dvořákové citujeme: *„Naše radost však netrvala dlouho. Jednoho rána jsme byli probuzeni požárním poplachem. Nad náměstím se rozlévala rudá záře. Zlověstná předtucha se naplnila při pohledu na budovu knihovny stojící v plamenech. Byl to vskutku hrozný otrěs. Mnoho obětavých lidí i mládeže pomáhalo zachraňovat knihy, které ohořelé a zmáčené byly odnášeny do sousedních budov. Ze 6000 svazků bylo zachráněno kolem 3000.“* Knihovna se opět stěhovala do provizorních prostor.

Teprve v roce 1955 dostala pro svoji činnost dům na Lipovské ulici. Ještě jí však nepatřila celá budova, pouze pět místností v přízemí, které byly vybaveny novými regály. Současně zde byla zřízena i čítárna. Postupně, po nezbytných stavebních úpravách, byla knihovna rozšířena i do prvního patra. Zde bylo umístěno dětské oddělení a oddělení politické literatury. V té době už pracovaly v knihovně tři knihovnice. Od roku 1960 je Městská knihovna v Jeseníku součástí Okresní knihovny v Šumperku.

Další vývojovou etapou je vytvoření střediskových knihoven. Na základě 2. knihovnického zákona z roku 1959 o jednotné soustavě knihoven vznikají ve spádových obcích střediskové knihovny, které se starají o knihovny obcí ve svém okolí. Jesenícká knihovna se stala střediskem pro obce Bělá pod Pradědem, Česká Ves, Horní a Dolní Lipová.

Dne 1. 1. 1996 byl obnoven okres Jeseník. Knihovna se pod novým názvem Knihovna Vincence Priessnitze v Jeseníku stává okresní knihovnou pro střediska Javorník, Jeseník, Mikulovice a Žulová. Po získání grantu od Ministerstva kultury se začalo s vybavováním knihoven výpočetní technikou. Nejprve byly vybaveny střediskové knihovny knihovnickým programem, poté byly připojeny na internet. Následně i dalších 21 menších knihoven okresu bylo vybaveno počítačovou technikou s připojením k internetu.

V roce 2002 byla Knihovna V. Priessnitze pověřena výkonem regionálních funkcí pro okres Jeseník. Metodicky tak zajišťuje činnost 24 knihoven regionu z prostředků poskytovaných Olomouckým krajem.

Dalším významným mezníkem byl rok 2016, kdy knihovna přešla pod Městská kulturní zařízení Jeseník. V roce 2017 byla získána dotace na rekonstrukci objektu v prostorách Divadla Petra Bezruče a knihovna se tudíž v polovině roku 2019, po 70 letech, dočká nových prostor.

Eva Pavlíčková (*1967) pracuje v knihovně v oddělení pro dospělé jako vedoucí knihovny. Vystudovala Střední knihovnickou školu v Brně. V jesenické knihovně pracuje od r. 1995.

Petra Malinková (*1979) pochází z Ostravy. V Jeseníku působí od r. 2004. Absolvovala knihovnický kurz ve Vědecké knihovně v Olomouci. Na oddělení pro dospělé pracuje od r. 2016.
dospeli@knihovna-jesenik.cz

První knihovna v Jeseníku na ul. Průchodní. Zdroj: Z archivu Knihovny V. Priessnitzve v Jeseníku.

Královna Fantazie

František Všeticka

Roku 1893 nastoupil Václav Tille do olomoucké Studijní knihovny. Příchod nedávného absolventa Karlovy univerzity do bibliotéky není spjat s počátky jeho pohádkoslovného bádání, neboť již rok předtím debutoval publikací *Literární studie*, jejíž podtitul zněl: „*Skupina lidových povídek o neznámém rekovi, jenž v závodech získal princeznu za choť*“. Tilleho příchod do Olomouce však mnoho znamenal pro jeho odborný vývoj, poněvadž častými zájezdy do valašského Pobečví se poprvé a bezprostředně obeznámil s lidovými báchorkami, jejichž zápisy později vydal pod názvem *Povídky, jež sebral na moravském Valašsku dr. V. Tille*.

Valašské lidové pohádky spolu s Tillovým celoživotním zájmem o Boženu Němcovou a o její báchorky představují jeden ze zdrojů jeho umělecké inspirace. O Boženě Němcové napsal fundamentální monografii, jejíž text v dalších vydáních doplňoval a upravoval. Vedle toho byl prvním kritickým editorem spisovatelčiných českých a slovenských pohádek. Vlastní uměleckou tvorbu, podnícenou těmito zdroji, zveřejňoval Tille pod pseudonymem Václav Říha.

Valašské lidové pohádky a texty Boženy Němcové představují jeden zdroj jeho inspirace, ten druhý je spjat s osobností Maurice Maeterlincka a s románským literárním světem vůbec. Václav Tille se roku 1903 stal docentem srovnávacích dějin literatury, posléze profesorem téhož oboru na pražské univerzitě, svým založením byl především romanista a výsledkem tohoto zaměření je obsáhlá monografie o Maurici Maeterlinckovi, zahrnující celkem 550 stran. I tento zdroj Řihu ovlivnil, zejména zpočátku, později přece jenom v jeho tvorbě převážil vliv domácí pohádkové produkce, nepochybně nejmocněji báchořečné látky Boženy Němcové (nelze opomenout ani K. J. Erbena, jehož pohádky rovněž připravil k vydání).

Maeterlinckovský vliv se projevuje zejména v nejstarších Řihových textech, konkrétně – což naznačují už jejich tituly – v *Povídce o panně krásné Liliáně*, v *Povídce o Červeném rytíři* a v próze *Daugherta* (vše ve svazku nazvaném *Princezna ze severu*). Částečně lze tyto stopy vysledovat také v textech, které byly určeny dospělým čtenářům.

Řihova vazba na oba zdroje a jejich vzájemný poměr se plně projevují v počtu svazků zmíněných tvůrců v knižnici *Žeň z literatur*, kterou Tille založil, redigoval a určil dětským čtenářům. Už jako třetí svazek vyšel v Řihově překladu a s jeho doslovem Maeterlinckův *Roj* (první svazek tvořily Maupassantovy povídky), avšak hned nato následovala Němcová, zastoupená v této edici více než důstojně – pěti svazky pohádek a osmi svazky povídek (mezi nimi také *Babička*).

Václav Říha jako autor se přidružuje tradičních pohádkových látek, které ozvláštňuje především v jazykové a stylistické sféře. Používá například rytmických klauzulí zakončených gramatickým rýmem. Obsahují je především Strnadovy povídky, v pohádce nazvané *Láska* je kupř. tento pasus: „*Kněžna hosta privítala, k stolu se s ním ubírala. Plavý pás si opásala, bílé svícný rozsvítla, na křeslo se posadila. Velmož láskou jen hořel, pil, o svém bohatství hovoril, k půlnoci prosil kněžnu, aby se mu zaslíbila, za choť jej vyvolila. Kněžna bílou číši vzala, zvolna do ní nalévala, velmožovi povídala.“*

Jinou zvláštností Řihových povídek je jejich rámcové uspořádání. Pokusil se o ně dvakrát, poprvé v *Pohádce o třech podivných tovaryších*, což je autorův beletristický debut, a podruhé a daleko úspěšněji v *Povídce o svatbě krále Jana*. Říha je uspořádal na principu rámcového vyprávění, jak to před ním učinili Giovanni Boccaccio v *De kameronu* a Geoffrey Chaucer v *Canterburských povíd-*

kách. Rámcové vyprávění má dvě syžetové roviny, v první se za určitých okolností sejde skupina vypravěčů, která si začne vyprávět různé historky. Tyto historky jsou postupně vkládány do výchozí vyprávěcí roviny. Říha rámcového cyklu použil v české literatuře jako první a měl později řadu následovníků (František Kubka, František Heřmánek).

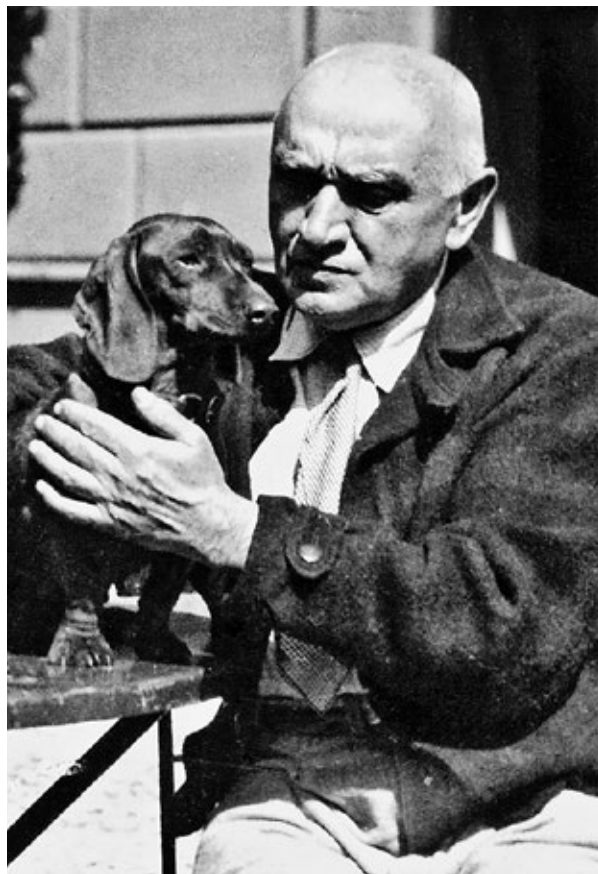
Pohádky jsou určeny především dětskému čtenáři – z Řihova díla jsou to zejména *Alšovy pohádky*, *Řihovy pohádky* a *Selské pohádky*. Říha měl však nemalou zálibu v strašidelném, hrůzostrašném, nadpřirozeném, jež uplat-

Václav Tille. Zdroj všech foto: archiv autora.

ňoval v báchorečné tvorbě pro dospělé. Do této kategorie patří *Letní noc*, *Strnadovy povídky* a *Barevné stíny*. Příznačným titulem jsou v tomto směru především *Strnadovy povídky* obsahující hrůzostrašné příběhy končící smrtí hlavních postav. Knihu ilustračně doprovázel Zdeněk Kratochvíl, který Řihův text ještě více umocnil.

Posmrtně vydané *Barevné stíny* zahrnují báchorku *Královna Fantazije*, která se pro své optimistické vyznění zařazuje k těm Řihovým prózám, jež mohou číst jak dospělí, tak i mladí čtenáři. Název *Královna Fantazije* navíc odpovídá charakteru autorovy tvorby.

Pokud jde o lidové pohádky, je Václav Tille pouze jejich příležitostným sběratelem, daleko více a soustavněji se věnoval třídění a katalogizaci lidových báchorek podle systému, jež vypracoval finský folklorista Antti Aarne. Výsledkem této systematické práce je třídilný *Soupis českých pohádek*, který doposud slouží jako základní dílo při určování prozaického folklóru. K práci tohoto druhu Tille ostatně přistupoval od svého prvopočátku – viz jeho odbornou prvotinu, v níž se věnoval textům o rekovi, jenž v závodech získal princeznu za choť.

Václav Tille sloužil v olomoucké Studijní knihovně v letech 1893–1897, což byla do značné míry služba hypotetická, neboť během ní absolvoval delší studijní cestu na pařížské Sorbonně, na čas se vrátil do pražské univerzitní knihovny, kde byl dříve zaměstnán, a konečně konal také výzkumné cesty na Valašsko, co se během jedné volné neděle nepochybně nestihlo. Studijní knihovna se tehdy (až do roku 1906) nacházela v bývalém kostele svatě Kláry, v přílehlé části kláštera klarisek na Franz Josef-Platz, v současnosti náměstí Republiky, dnes zde sídlí Vlastivědné muzeum.

František Všeticka (*1932) je literární teoretik, beletrista a překladatel. Zabývá se českou, slovenskou, polskou a ruskou literaturou, ponejvíce jejich poetikou. Odbornou práci vyvažuje prací beletristickou a překladatelskou (biografické romány, knihy fejetonů, básnické sbírky a překlady poezie z polštiny).

fvseticka@seznam.cz

Z historie knihovny v Hranicích

Městská knihovna je jednou z historicky nejstarších kulturních institucí v Hranicích

Marie Jemelková

Kořeny hranické knihovny spadají do období počátků českého národního obrození. V roce 1811 založil jeden z prvních českých buditelů Josef Heřman Agapit Gallaš knihovnu pro širokou veřejnost, kterou se v té době mohlo pochlubit jen málo měst na Moravě. Jeho cílem bylo probudit v lidech lásku k mateřskému jazyku, české knize a přivést do města osvětu. Tuto bibliotéku nazýval pedagogicko-didaktickým ústavem. Při svém zrodu obsahovala 300 různých spisů v 500 svazcích. Podle nařízení guberniálního dekretu z 5. června 1812 se knihovna stala nezvratným majetkem hranické fary a o její řízení se staral farář a patron. Nejprve byla umístěna na oratoriu nad sakristií hranického kostela. Gallaš se horlivě účastnil i instalace knihovny. Navrhl skříně, provedl výzdobu stěn oratoře, aktivně prováděl agitaci na doplnění a rozšíření knihovny. Jeho práce se ale nesetkala s takovým úspěchem, jak si původně představoval. Obraz knihovny v druhé polovině 19. století byl žalostný. Skříně byly rozbité, zaprášené knihy pohozeny na hromadě. Nebylo také prostředků na zlepšení tohoto stavu. To bylo také důvodem k žádosti městské rady z 3. dubna 1911 o předání knihovny do péče hranického muzea, vzniklého v roce 1905 a umístěného ve školní budově na nynějším Školním náměstí.

Dnes jsou knihy uloženy v depozitářích městského muzea a jsou vzácnou historickou památkou Hranic. Tuto knihovnu nyní tvoří knihy z původní Gallašovy knihovny, farní a gymnaziální knihovny.

Další etapa veřejného knihovnictví v Hranicích začíná rokem 1894, kdy byla spolkem „Veřejné knihovny národní“ založena veřejná knihovna a její správou byl pověřen spolkový výbor. Knihovna byla financována z členských příspěvků a dobrovolných darů. Jejím prvním a dlouholetým knihovníkem byl učitel Jindřich Míček. Základ kni-

hovního fondu při založení spolku tvořila knihovna občanské besedy JURIK. V roce 1895 měla knihovna celkem 572 svazků knih a jejich počet rok od roku vzrůstal. S tím také přicházely starosti s umístěním knihovny ve vhodných prostorách, proto se v průběhu své další existence často stěhovala. Původně to byla malá komůrka v Besedě na nynějším Masarykově náměstí, potom se knihovna přestěhovala do školní budovy na nynějším Školním náměstí, kde tehdy bylo umístěno i městské muzeum. Po obnovení českého reálného gymnázia v roce 1912 našla útulek v šatně tělocvičny ve školní budově na Motošíně a v době první světové války byly knihy uskladněny ve stavební kanceláři v radnici.

Dne 1. listopadu 1911 byla v Hranicích otevřena veřejná čítárna, jejíž činnost řídil „Pracovní sbor veřejné čítárny v Hranicích“ za předsednictví odborného učitele Josefa Šindela. V době první světové války byla činnost knihovny i čítárny ochromena, spolek „Veřejná národní knihovna“ i „Pracovní sbor veřejné čítárny“ přerušily činnost úplně.

Radikální změny v českém knihovnictví přicházejí s prvorepublikovým knihovnickým zákonem z roku 1919, který ukládal povinnost každé obci a městu založit veřejnou obecní knihovnu. Tento zákon nezastihl knihovnu v Hranicích nepřipravenou. Koncem roku 1920 byla obnovena činnost veřejné čítárny a městské knihovny. Knihovníkem zde byl jmenován profesor Miroslav Kott. Čítárna byla svěřena studentům. Změnil se způsob financování, knihovna byla vybavena kvalitním fondem, hlavně literaturou naučnou, ale vzniklo také oddělení ruské a legionářské literatury. Rozkvět knihovny byl zřejmý, třebaže byly nadále problémy s nedostatkem prostoru a vhodného personálu pro obsluhu čtenářů. Po Miroslavu Kottovi se v roce 1931 ujal vedení knihovny profesor gymnázia Antonín Hendrych a od roku

Tady to začalo – Gallašův rodný dům. Autor: Jiří Necid.

1934 to byl Gustav Míšek, kancelářský oficiant vojenské akademie. Po jeho přeložení mimo Hranice byl za knihovníka v roce 1937 vybrán František Benoni, štábní rotmistr hospodářské služby vojenské akademie, též vášnivý divadelní ochotník a jeden ze zakladatelů Beskydského divadla.

Druhá světová válka zasáhla i do chodu knihovny. V prvních letech šla jedna revize za druhou, z nařízení gestapa byly postupně vyřazovány knihy našich pokrokových spisovatelů, velké množství ruské, francouzské a anglosaské literatury, celkem přes 800 titulů. Část této literatury ukryli doma knihovník František Benoni a někteří stateční hraničtí občané. Tak se podařilo zachránit asi 500 knih, které se po osvobození v roce 1945 do knihovny vrátily. Začalo období obnovy a reorganizace. Od října 1946 byl získán pro funkci knihovníka profesor gymnázia Ludvík Bernášek. Jeho prvním úkolem bylo přestěhovat knihovnu do nových místností v prvním poschodí obytného domu č. p. 15 u synagogy v Janáčkově ulici. Bylo také zřízeno samostatné dětské oddělení a do knihovny jako pomocnice knihovníka nastoupila paní Marie Pospíšilová.

První profesionální knihovnicí, která nastoupila do hra-

nické knihovny 1. června 1950, byla paní Jitka Jakubková, provdaná Jesenská. V roce 1952 se už „definitivně“ vyřešily i starosti s umístěním, když byly knihovně přiděleny prostory v prvním poschodí tehdejší Besedy. Nejen díky tomu městská knihovna nepůsobila už jen jako půjčovní místo, ale rozšířila svoje působení do vzdělávací a kulturní oblasti besedami se čtenáři, přednáškami, výstavkami knih.

Postupem času se vlivem politického a společenského vývoje městská knihovna proměňovala a nabývala stále většího významu v širším regionu, třebaže se jí nevyhnu-la řada destruktivních zásahů totalitního komunistického režimu v zemi. Například v 50. letech došlo k rozsáhlému vyřazování knih, a to i velmi kvalitních, zejména autorů ze západních zemí i autorů domácích, tehdy ideologicky nevhodných.

V té době byla v knihách razítka s textem nabádajícím čtenáře, aby upozorňovali na knihy, které se jim po přečtení jeví jako ideologicky závadné.

V letech 1953 až 1960 měla knihovna v Hranicích okresní působnost a dohled nad 73 obecními knihovnami v okrese. Od 1. ledna 1966 se městská knihovna stala střediskovou knihovnou pro 12 obcí, které se staly jejími pobočkami. Do jednotlivých obcí dodává nové i přečtené knihy ve výměnných souborech. Později po integraci obcí v roce 1976 se tato působnost rozšířila i na další knihovny a vlivem organizačních změn se ustálila na dnešních 21 knihoven.

Po roce 1968 byly vydány seznamy knih, které se musely stahovat z volného výběru knihoven, byly zapečetěny a odevzdány k „úschově“ do okresní knihovny.

V roce 1973 byl knihovně v Hranicích udělen titul Nejlepší středisková knihovna okresu a od 1. ledna 1974 umožnila dostatečná finanční dotace zrušit poplatky za půjčování v celém okrese. Čtenář hradil pouze upomínací výlohy. V témže roce byla zrušena čítárna coby samostatné zařízení v Jiráskově ulici č. p. 429.

Dne 30. září 1979 odchází po téměř třicetiletém působení na místě ředitelky knihovny paní Jitka Jakubková Jesenská na zasloužený odpočinek.

Začátkem roku 1980 vystřídala Jitku Jesenskou na pozici ředitelky knihovny Jaromíra Fusková, která přišla do Hranic z Městské knihovny v Rožnově pod Radhoštěm. Byl to i počátek okresního centralizovaného systému. Městská knihovna Hranice připadla zcela pod správu Okresní knihovny v Přerově.

V roce 1981 zažila knihovna nové stěhování z domu č. p. 121, bývalá Beseda na dnešním Masarykově náměstí, do nově zrekonstruovaných prostor v dnešní Zámecké ulici č. p. 102 pod horním podloubím i s nově zakoupeným nábytkovým vybavením pro dospělé a dětské oddělení.

Radikálnější změny začaly po sametové revoluci v roce 1989. Městská knihovna se vymanila z centralizovaného okresního systému a první zřizovací listinou z 1. ledna 1992 se stala příspěvkovou organizací města Hranice.

V této době již zde působila jako ředitelka Eva Pírková, která do této funkce nastoupila 1. ledna 1986. V září 1992 knihovna získala nové větší prostory ve zrekonstruované budově v Zámecké ulici č. p. 118.

Knihovna byla postupně vybavována počítačovou technikou. První počítač získala v roce 1993 pro ekonomické oddělení. První kopírku věnovali knihovně občané partnerského města Hranic – holandského města Voorburgu. Začala automatizace knihovnických činností.

Po úmrtí paní Evy Pírkové na post ředitele městské knihovny nastupuje v roce 1997 Mgr. Petr Vystřčil. V roce 2001 se knihovna opět přestěhovala, tentokrát do prostor zrekonstruované Staré radnice na Masarykově náměstí č. p. 71. V roce 2002 vstupuje v platnost v pořadí třetí knihovnický zákon (č. 100/2001 Sb.) a je vpravdě revoluční. Ředitelkou městské knihovny se 1. ledna 2002 stává Marie Jemelková. Městskou knihovnu čeká úkol převést všechny paragrafy tohoto zákona do své praxe i do praxe všech místních knihoven ve středisku.

V roce 2003 se městská knihovna díky své dobré úrovni stala tzv. pověřenou knihovnou pro výkon regionálních funkcí v rozsahu svého střediska. V roce 2004 pak i pověřenou knihovnou pro výkon regionálních funkcí střediskové knihovny v Kojetíně. Pod správu v rámci regionu Městské knihovny Hranice se tak dostává celkem 32 knihoven hranického a kojetínského střediska.

Finančně byly zpočátku regionální funkce garantovány Ministerstvem kultury ČR a od roku 2005 se poskytovatelem finanční dotace stává Olomoucký kraj. Finanční dotace slouží především k péči a rozvoji evidovaných základních knihoven v příslušných regionech (nákup a zpracování nových knih, rozvoje ve výměnných souborech, revize fondů, péče o knihovní fond, statistiky, metodická pomoc, administrativa aj.).

V roce 2005 se po delší přípravě dokončuje internetizace všech 21 místních knihoven střediska s finanční pod-

Jitka Jakubková Jesenská, ředitelka knihovny v letech 1950–1979.
Zdroj: archiv knihovny.

Interiér knihovny v květnu 1953 – bývalá Beseda. Zdroj: archiv knihovny.

porou Ministerstva informatiky ČR a Olomouckého kraje. Dochází tak k naplnění dalšího z paragrafů knihovního zákona z roku 2001.

Dne 26. června 2009 byla po půlroční rekonstrukci slavnostně zpřístupněna veřejnosti věž Staré radnice v budově knihovny. Na věž jsou zájemci v době turistické sezóny provázeni průvodcem, který je také provází odborným historickým výkladem i po městské památkové zóně.

Služby knihovny čtenářům se průběžně zlepšovaly a zlepšují také díky rozvoji technologií, inovaci knihovních programů a s všeobecným rozšířením počítačů připojených k internetu v domácnostech je řada služeb poskytována on-line.

Současné sídlo městské knihovny – od září 2001. V přízemí této budovy sídlila knihovna i za 1. světové války a léta po ní. Autor: Jiří Necid.

V roce 2015 z rozhodnutí zastupitelstva města Hranice vznikla nová příspěvková organizace Městská kulturní zařízení Hranice, jejíž součástí se stává i městská knihovna. Toto rozhodnutí vlilo i více finančních prostředků do potřeb knihovny, zejména na nákup nových knih. Umožnilo také soustředit i více sil do oblasti kulturně vzdělávacích aktivit pro veřejnost. Ředitelkou nové příspěvkové organizace, která je nyní společným domovem městské knihovny, městského muzea, střediska kultury a městského informačního centra, se stala Ing. Naděžda Jandová. V roce 2018 proběhla v prostorách knihovny rekonstrukce podle návrhu Ing. arch. Tomáše Kratochvíla. Po rekonstrukci se knihovna pro veřejnost otevřela 4. října 2018.

Bibliografie:

Urínovská, Sylvie: *Vývoj společenské funkce veřejné knihovny v Hranicích na Moravě Opava*. Slezská univerzita 1996.

Novotný, Ludvík: Knihovnik PhDr. František Sumbal. In: *Zpravodaj města Hranice a lázní Teplíc n. B.* Roč. 15/1973, č. 7, s. 9–10.

Hýbl, František: Gallašův pedagogicko didaktický ústav. In: *Zpravodaj města Hranice a lázní Teplíc n. B.* Roč. 22/1980, č. 2, s. 6–7.

Novotný, Ludvík: Z historie hranické městské knihovny. Roč. 21/1979, č. 11–12, s. 4–9; 4–11.

Marie Jemelková (*1958) pracuje v knihovnictví bezmála čtyřicet let. Po studiích na gymnáziu a posléze na Střední knihovnické škole v Brně začala pracovat v Městské knihovně Hranice. Své knihovnické zkušenosti získávala během let ve všech odděleních městské knihovny a v roce 2002 se stala její ředitelkou. Po sloučení několika kulturních příspěvkových organizací v roce 2015 přešla na pozici vedoucí městské knihovny, kde pracuje dodnes.

vedouci@knihovna-hranice.cz

Sídlo knihovny na Školním náměstí od konce 19. století do roku 1912, zároveň zde sídlilo i městské muzeum. Autor: Jiří Necid.

Pohnuté osudy rodiny Metoděje Krampola, jednoho z prvních knihovníků české šternberské knihovny

Vlasta Hlůzová

První nositel tohoto příjmení – Metoděj Krampol – přišel do Šternberka počátkem 90. let 19. století. V té době (1893) byl dobudován v okrajové části města – Lhotě – rozlehlý areál 2. moravského zemského ústavu pro choromyslné. Bylo to druhé zařízení tohoto druhu na Moravě po Brně (1863). Šternberská léčebna pro choromyslné se nacházela v pěkném přírodním prostředí, v místě s dostatečným množstvím přírodních vodních zdrojů, nedaleko lesa a významné komunikace s blízkou dostupností Šternberka i Olomouce. Kromě léčebných pavilonů a správních budov měla také technické provozy a vlastní hospodářství, zaměstnancům nabízela pěkné služební byty s příslušenstvím a zahradou.

Přestože správa ústavu byla německá a město Šternberk rovněž, přilákala možnost bydlení a zaměstnání do léčebny nejen řadu Čechů z chudších rodin, ale také mladých českých lékařů. Skupina Čechů v léčebně se pak časem stala aktivním jádrem prvního českého vlasteneckého spolku české menšiny ve Šternberku – Moravanu, založeného již 11. 11. 1883. Spolu s ním byla založena také spolková knihovna. Po roce byl Moravan přejmenován na Čtenářsko-pěvecký spolek Moravan. Kulturně osvětová činnost českých spolkových pracovníků však byla v prostředí silně nacionálního německého města velmi obtížná, vždyť i hlásit se ve Šternberku otevřeně k češtví bylo tehdy hrdinstvím.

Metoděj Krampol pocházel z Konice u Prostějova, kde se narodil 1. 4. 1866 v rodině tkalce Karla Krampola a jeho ženy Vincencie, rozené Malé. Ve Šternberku se Metoděj Krampol se svou manželkou Cecilíí, roz. Malínkovou ze Střemenička (*1867), zabydleli a ve vlasteneckém duchu zde vychovali i svoje čtyři děti: Oldřicha (*1892), Vlastu (*1896), Boleslava (*1901) a Drahomíru (*1905).

Také Metodějův bratr Karel, původně dozorce dráhy, se stal zaměstnancem ústavu choromyslných. Od konce roku 1894 začali oba bratři Krampolové spolu s dalšími členy Čtenářsko-pěveckého spolku Moravan z řad zaměstnanců psychiatrické léčebny a Čechů z města i okolních vesnic rozvíjet tichou, ale zanícenou osvětovou národní práci. V roce 1908 se spolek transformoval zásluhou Metoděje Krampola a tajemníka olomoucké Národní jednoty Adolfa Kubise v místní odbor Národní jednoty, a získal tak oporu o olomoucké ústředí.

Metoděj Krampol pracoval v čelných funkcích Moravanu i Národní jednoty od roku 1894 až do roku 1938. Zprvu jako knihovník, pak jednatel, místopředseda, předseda – kromě čtyř let vyhnanství jeho rodiny za první světové války v Jihlavě. Velice se zasloužil o kulturní, společenský i spolkový život ve městě, při posilování národního sebevědomí české menšiny sehrál úlohu také jako regionální publicista. V meziválečném období bylo ve městě díky vlastenecké Národní jednotě vybudováno české školství velmi dobré úrovně, v roce 1929 se česká spolková knihovna stala knihovnou veřejnou. Rozvíjely se různé sportovní organizace, turistika, ochotnické divadlo atd.

Po smrti své manželky Cecilie v roce 1937 začal Metoděj Krampol churavět. Těžce nemocný se ještě dověděl o událostech smutného září 1938, o Mnichově, zabrání našeho pohraničí a přičlenění Šternberka do Velkoněmecké říše. V bezvědomí byl převezen do Olomouce a zde 3. 11. 1938 zemřel. Za druhé světové války zahynuli dva jeho synové a vnuk.

Syn Oldřich Krampol st., nar. 3. 11. 1892 ve Lhotě u Šternberka, ve Šternberku vystudoval šest roků němec-

ké reálky, poslední rok studií strávil na české reálce v Olomouci. Po maturitě začal pracovat u Pozemkového úřadu v Olomouci. V roce 1914 byl odveden a celou dobu první světové války prožil na italské frontě. V roce 1918 byl v hodnosti poručíka převzat do československé armády. Jako nadporučík sloužil u dělostřeleckého pluku č. 304 v Brně, v roce 1923 byl přeložen do Olomouce k dělostřelecké měřičské rotě. V letech 1930–1935 sloužil u 303. dělostřeleckého pluku jako velitel baterie ve Vysokém Mýtě. Pak byl přeložen v hodnosti majora do Brna jako velitel náhradní roty. Po Mnichově až do 15. března 1939 působil jako velitel záložní důstojnické školy v Josefově. Již v dubnu 1939 se zapojil do odboje ve vojenské ilegální organizaci Obrana národa, byl prvním velitelem okresu Brno-venkov. Po zatčení gestapem 6. prosince 1939 byl vězněn v Brně na Špilberku, v Sušilových a Kounicových kolejích. V roce 1941 byl přechodně převezen do Uherského Hradiště, pak znovu vrácen do Kounicových kolejí a odtud transportován do polské Vratislavi. Zde byl 6. 7. 1941 popraven.

Major dělostřelectva Oldřich Krampol st. byl po válce vyznamenán Československým válečným křížem in memoriam. Jeho bratr Boleslav Krampol, nar. 19. 1. 1901 ve Lhotě u Šternberka, byl popraven 3. 5. 1943 v Praze na Pankráci.

Třetí obětí okupace z rodiny Krampolovy se stal vnuk Metoděje Krampola Oldřich Krampol ml., nar. 24. 2. 1922 v Brně jako jediný syn manželů Oldřicha a Zdeňky Krampolových. Studoval v Brně medicínu. Po uzavření vysokých škol našel zaměstnání v Pardubicích, stal se elévem (laborantem) na pardubické prosekture u primáře MUDr. Miloslava Huba. Přes svoje mládí se aktivně zapojil do ilegální činnosti proti okupantům. Umožnil úkryt státnímu úředníku drah, kterého stíhalo gestapo.

Byl zatčen 25. 11. 1942 v Pardubicích. Jeho případ se zkomplikoval smyšleným udáním konfidentky gestapa Jarmily Pithartové, knihovnice městské knihovny, která na jeho zatčení nesla vinu. Měla na svědomí více takových chlapců,

Pamětní deska u nemocnice v Pardubicích.
Zdroj: www.vets.estranky.cz

kterí se do ní zprvu zamilovali. Po válce vyšlo najevo její psychopatické chování i to, že zavinila smrt šesti osob. Byla označena jako patologický zjev z doby okupace (lži na obě strany, potěšení z udání, chamtivost – udavačka kvůli penězům). Jedenadvacetiletý Oldřich Krampol zemřel v plynové komoře koncentračního tábora Osvětim dne 31. 3. 1943.

U pardubické nemocnice je umístěna pamětní deska připomínající čtyři zaměstnance, kteří položili život za války v letech 1939–1945. Jako třetí v pořadí je uvedeno jméno medika Oldřicha Krampola. Ve Šternberku byla na paměť českého vlasteneckého hraničáře Metoděje Krampola a válečných obětí z jeho rodiny dne 19. 11. 1946 přejmenována dřívější Dělnická ulice (Arbeiterheimgasse) na Krampolovu. Třem válečným obětem z rodiny Krampolovy byl po válce na šternberském městském hřbitově zásluhou obnoveného spolku Národní jednota zbudován symbolický pomník (kenotaf). Do dnešních dnů se však již nedochoval, před několika lety byl při úpravách hřbitova odstraněn.

První (k)rok s Knihářem

Zuzana Zemanová

Na podzim 2018 obohatilo českou slovní zásobu nové slovo – *Knihář*. Do veřejného povědomí vstoupilo díky třem olomouckým dívkám, které si říkají *Kniholky*. *Knihář* charakterizují jako „chytrý zápisník knih“. V době chytrých telefonů, ledniček, ba dokonce i laviček v parcích se tento přívlastek možná trochu devaluje a vnímavější člověk může být vůči němu podezřívavý, v tomto případě je však docela na místě. *Knihář* neslibuje nic bezpracného, knihu za vás nepřečte ani o ní sám nic nenapíše. Pomůže vám ale, abyste o ní uvažovali jinak, než jste byli doposud zvyklí.

Čtenářské deníky v té podobě, jakou známe ze školy, se zaměřují primárně na knihu samotnou – děj, postavy, hlavní myšlenku („*co tím chtěl básník říci*“), u poezie také například na použité básnické prostředky, metafory apod. Učitelé zjišťují, zda žák dílo správně pochopil, ti osvětenější se zeptají i na vlastní názor. To je jistě v pořádku, opomíjí se tu však další, neméně významná funkce literatury – jak se příběh či báseň promítly do žákova vlastního života, zda a v čem ho ovlivnily, jaké pocity či vzpomínky v něm vyvolaly. Čtenář odchovaný klasickou výukou snadno získá pocit, že literatura je něco vzdáleného, cizího, samoučelného, a řada lidí četbu beletrie poté, co si „odkroutil“ povinné penzum ve škole, odsune a víc se k ní nevrací, natož aby si o ní pořizovala nějaké zápisky.

Knihář na to jde přesně opačně. Jeho koncepce vychází z toho, že literatura má schopnost prostupovat do života čtenáře, obohacovat jej, inspirovat k myšlenkám i činům. Nikoliv my jí, ale ona nám by měla sloužit. A to jak ve školním věku, tak i v tom dospělém a zralém. Jsou to individuální zážitky a pocity, které se nedají odnikud opsat, ale dají se zapsat a tímto způsobem uchovat. Čtení tak získává další rozměr a ke každé přečtené knize paralelně vzniká ještě jedna, osobitá kniha čtenářova vlastního života.

Zní to jednoduše a vlastně logicky, jenže – kde a jak začít? *Knihář* poskytuje svým uživatelům jakýsi návod v podobě metody 4PRO: *Proč, prožitek, pro mě přínos a proměna*. Tyto čtyři otázky sledují celý proces čtení od prvotního okamžiku, kdy se rozhodneme tu nebo onu knihu vzít do ruky (*proč*), až po chvíli, kdy jsme přečtenou knihu odložili a uvažujeme, k čemu nás přivedla (*proměna*). *Proměna* může znamenat poměrně zásadní životní krok i drobnou inspiraci ke studiu, k zájmové činnosti, ale třeba také k výletům, rozhovorům s dalšími lidmi apod. Dítě se pod vlivem četby foglarovek rozhodne vstoupit do skautského oddílu, mladík v novinkách světové literatury čerpá materiál pro konverzaci se svou čtenářsky založenou dívkou, ta právě dočetla Spalovače mrtvol a chtěla by se hlouběji seznámit s židovstvím, milovníci Oty Pavla se vydávají poznat kouzelné okolí Berounky... V nejjednodušší podobě nás otázka *proměny* může nasměrovat k další četbě – např. podobně tematicky zaměřených titulů, titulů stejného autora nebo ke zhlédnutí filmu natočeného podle knižní předlohy.

Iniciátorkou celého projektu *Kniháře* je Vladislava Závorská. Socioložka s dlouhou praxí ve vzdělávání a s podnikatelskou zkušeností zde využila i prvky zážitkové pedagogiky. Prvotním impulsem podle jejich vlastních slov bylo, když sama pocítila potřebu začít číst knihy pomaleji, méně konzumním způsobem, a poznatky z četby si zaznamenávat, ale nenašla na trhu žádný zápisník, který by jí v tom pomohl. „*Byla jsem z toho zprvu zklamaná, ale pak mi to docvaklo. Když si to nemůžu koupit, můžu to vymyslet. Zavolala jsem kamarádkám, které milují knihy, a těm se to líbilo. Od ledna jsme nedělaly nic jiného, než že jsme nápad zdokonalovaly,*“ vysvětlila v rozhovoru v loňském roce pro *Týdeník Olomoucka*.

Od první ideje tedy uplynul už rok, cesta k hmatatelnému výsledku ale ještě několik měsíců trvala. V květnu

pod heslem „*Nech knihy promluvit do svého života*“ Vladka Závorská s *Knihářem* získala druhé místo v soutěži Podnikavá hlava 2018, organizované Univerzitou Palackého. Na podzim 2018 autorky konečně představily *Knihář* veřejnosti a během několika měsíců zaznamenaly obrovský ohlas na sociálních sítích, design marketech i v rámci různých besed. Čtenáře zaujal jak samotný koncept, tak také fyzická podoba zápisníku. Vyznačuje se originálním vzhledem od zlínské designérky Alžběty Suré, šitou vazbou a speciálním papírem (přebal, laděný do olivové zelené, dokonce obsahuje pravé olivy). Cílem je, aby i zapisování do *Kniháře* bylo stejně příjemným zážitkem jako samotná četba.

První edicí *Kniháře* plány *Kniholek* neskončily. Kromě toho, že připravují druhé vydání v nové barevné variantě, pracují například na vývoji aplikace pro elektronická zařízení (zároveň ale dodávají, že papír je a vždy bude tím základním), s upravenou verzí zápisníku navazují spolupráci se školami a chystají se proniknout i do zahraničí

Kniháře. Autor: Alžběta Surá.

s dalšími jazykovými mutacemi. Zároveň se pochopitelně nevzdávají vlastní četby a v olomouckém Divadle na cukky organizují pravidelná setkání, kde společně s dalšími přáteli literatury debatují o knihách a vzájemně se dělí o své čtenářské zážitky. Setkání proběhlo poprvé v září 2018 a během krátké doby získalo popularitu mezi čtenáři všech generací. Připojit se k němu a získat aktuální informace o datu konání lze pomocí facebookové skupiny Čtenářský klub s *Knihářem*. K Facebooku a Instagramu, kde se *Knihář* už úspěšně zabydlel, má časem přibýt také blog zaměřený na to, jaké knihy číst a co si z nich odnést. „*Chceme kolem sebe vytvořit komunitu lidí, kteří nejen rádi čtou, ale pracují na sobě a chtějí si z příběhů knih vzít do svého života to nejlepší,*“ uvažuje Vladka Závorská o dalších plánech do budoucna. „*Na webu a na sociálních sítích se naši příznivci budou moci nejen inspirovat, ale také sdílet svoje příběhy, zápisky a postřehy,*“ dodává.

Knihář je sympatickým počinem, který má velkou šanci zpopularizovat čtení knih i mezi mladými lidmi,

uvyklými spíše na stručnou komunikaci v digitálním prostředí. Příslušníky rozličných sociálních skupin, bez ohledu na věk nebo vzdělání, může přivést k hlubšímu uvažování o literatuře a obecně pozvednout čtenářskou kulturu u nás. Kdo ví, třeba název zápisníku postupně natolik zlidoví, že ho začneme psát i s malým písmenem. Na pravopisu ostatně zase tak nezáleží. Důležité je, že podstata *Kniháře* zůstane a bude lidem přinášet radost i poučení.

Zuzana Zemanová (*1983) vystudovala bohemistiku a žurnalistiku na FF UP v Olomouci a tamtéž absolvovala doktorský studijní program česká literatura. Pracuje jako sekretářka katedry bohemistiky FF UP, příležitostně publikuje odborné i popularizační články s literárněvědnou tematikou.

zuzana.zemanova@upol.cz

Kniholky: Anna Kubalíková, Kateřina Javorová a Vladka Závorská (zleva). Autor: Alžběta Surá

VARIA

Reakce německy psané literatury z Čech a Moravy na rozpad Rakouska-Uherska a vznik Československé republiky

Ingeborg Fialová

Jak na rozpad Rakouska-Uherska reagovali čeští Němci (správněji tedy etničtí Němci – a také německy asimilovaní židé – leč státní příslušností Rakušané) a jak se poté v Československé republice vyvíjel vztah mezi Čechy a Němci až do roku 1938/45, popsali historikové na té či oné straně (státní, jazykové, ideologické) hranice už mnohokrát. Literární historiky zajímá, jak na tento zcela zásadní, přelomový okamžik evropských dějin reagovala literatura a literární život. Zatímco Češi vnímali rozpad RU jako nutnou a kýženou destrukci starého nenáviděného světa, po níž – teď právě – nastává nový začátek, byl rozpad RU pro Němce jen koncem, apokalypsou, po níž ovšem nenásleduje nový Jeruzalém, nýbrž jen zánik a zmar. *„Utvorením nových států se do pozice menšin dostali i příslušníci těch národů, které dosud patřily k vládnoucím: ve střední Evropě jimi byli Němci a Maďari (...)“* (Rozumět dějinám. Vývoj českoněmeckých vztahů na našem území 1848–1948. Gallery, Praha, 2002, s. 73.) – a tento pád z výšin mocenské, ekonomické ale i kulturní hegemonie do role „menšiny“ musel německými obyvateli nové republiky hluboce otrást.

Na první pohled existovaly – z hrubě generalizujícího pohledu a dvoučetnou logikou – pouze dvě možnosti, jak Němci v Čechách mohli na tento zlom reagovat: nově vzniklou republiku odmítat (více či méně agresivně, militantně a nesmířitelně), anebo ji přijmout (více či méně pasivně, trpně či naopak programově, snad i nadšeně). Při důkladnějším pohledu je těch možností ještě víc, ale začneme těmito dvěma, které ovšem zdaleka nejsou časově souběžné, ale nedá se říci ani, že by následovaly po sobě, jedna po druhé.

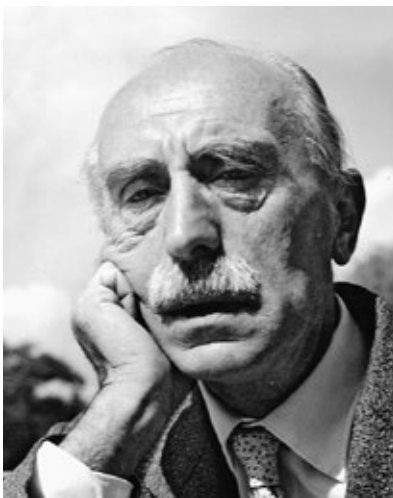
Byť měla Masarykova republika ve srovnání s ostatními (následnickými i starými) státy Evropy velmi vstřícnou a liberální menšinovou politiku, přesto reagovali místní Němci na její založení nejprve velmi agresivně negativně, někdy dokonce se zbraní v ruce (zbraní na československé straně bylo ovšem více a byly lépe organizovány, takže nebyl problém různá menší povstání v pohraničí i ve větších městech rychle potlačit), přičemž jejich představa budoucího uspořádání směřovala ke vzkříšení velkoněmecké ideje: zbytky rakouské monarchie, tzv. německé Rakousko/Deutschösterreich a německy osídlené části Čech a Moravy/Deutschböhmen a Deutschmähren by se měly územně spojit a stát se součástí velkého Německa. Tato představa ovšem ohrožovala územní celistvost sotva zrozeného státu – a nemohlo o ní být proto řeči (ani na domácí ani na mezinárodní politické scéně). Československá reprezentace potlačovala tuto ideu tak důkladně, že dokonce zakázala používat do té doby běžné a frekventované označení deutschböhmisches/deutschmährisches a nařídila ho nahradit do té doby málo frekventovaným pojmem sudetendeutsch – který až později „udělal“ nechvalně známou kariéru.

Přesto tato idea přetrvávala v myslích mnoha českých Němců – a to i podpořena čerstvou válečnou zkušeností. Zde se konečně dostávám k literatuře. Kolega Milan Horňáček, který se s týmem spolupracovníků olomouckého Centra pro výzkum moravské německé literatury zabýval literárními obrazy 1. světové války, dokládá, že většina románů o 1. světové válce z pera německých autorů z Čech a Moravy zobrazuje přerod rakouského vojáka c. k. ra-

Erwin Ott.

Zdroj: archiv Arbeitsstelle für deutschmährische Literatur.

Franz Spunda.

Hans Watzlik.

kousko-uherské armády v přesvědčeného německého vojáka, který pátraje po nějakém smyslu vražedné a navíc prohrané války, nachází ho v obrodě němectví a v těsném semknutí všech německých sil (přičemž vojáci navrátilivší se z fronty, kteří ve svých původních domovech nemohou nalézt ani zázemí ani klid, fungují jako strážci a předvoj této ideje). Tato myšlenková figura se objevuje např. v románech brněnského Roberta Mimry *Batterie 4 a Im Schatten des 3. November*, krnovského Erwina Otta *Das Ende*, budějovického Friedricha Jaksche-Bodenreutha *Alle Wasser Böhmens fließen nach Deutschland*, znojemského Bruno Brehma *Weder Kaiser noch König* a mnoha dalších.

Odmítavý vztah místních Němců k 1. Československé republice, kterému historikové říkají „negativismus“, se v průběhu celých 20 let trvání 1. republiky projevoval (tu agresivněji, tu – i s postupem času – umírněněji) ve všech zákoutích kultury: zakládaly se německé národovecké spolky či se obnovila práce starších tradičních spolků přerušena válkou, v regionálních (mimopražských) novinách a časopisech se pěstoval velkoněmecký tón, vydávalo se množství vlastivědných populárních spisků, které do pláštíku histo-

rických studií halily ideologické masáže německého publika, němečtí učitelé vychovávali v německém duchu německou mládež a psali pro ně, pro jejich mládežnické hnutí básničky a písně atd. – tyto kulturní projevy se dnes shrnují pod pojem (či spíše metaforu) „sudeťáctví“.

Odmítavý vztah místních Němců k první republice se ovšem projevoval nejen ve spotřebních textech, nýbrž také v umělecké literatuře, nejmarkantněji snad v žánru „grenzländrománu“, jenž má sice své kořeny už v 19. století (a to jak na německé, tak na české straně), který ale své nejšťavnatější plody přinesl právě ve 20. a 30. letech v dílech např. Hanse Watzlika, Gottfrieda Rothackera, Wilhelma Pleyera, Friedricha Jaksche-Bodenreutha, Hugona Marii Krize a dalších. Ideologickou funkci v zápase za němectví, za semknutí německých sil kolem a na základech velké a slavné německo-germánské tradice plnil ale také žánr historického románu, jehož ideologickým úkolem bylo kompenzovat politickou roztráštěnost a poskytnout pevný identifikační bod konstrukcí historické tradice, jemuž se na této straně ideologického a nacionálního spektra věnovali mnozí, mnohdy vážení, vysoce vzdělaní duchové, gymnaziální i univerzitní učitelé

Ludwig Winder.

Zdroj: archiv Arbeitsstelle für deutschmährische Literatur.

Richard von Schaukal.

Friedrich Jaksch.

jako olomoucký Franz Spunda, brněnský Pankraz Schuck, znojemský Bruno Brehm a mnozí další. Žánr samotný je v tom ovšem nevinně: se zcela jiným posláním, jiným ideovým zaměřením a jiným výsledným sdělením se mu (zvláště ve druhé polovině 30. let, kdy dějiny již zřetelně hrozily příští křečovitou explozí) věnovali třeba Leo Perutz, Oskar Baum, Franz Werfel, Oskar Jelinek a další. (Príznačné je, že všichni právě jmenovaní autoři byli židé – o tom ještě níže.)

Vstřícnému vztahu k první republice říkají historikové „aktivismus“ a datují jeho začátek až rokem 1926, kdy do vlády Antonína Švehly vstoupili konečně i dva němečtí ministři, křesťanský sociál Robert Mayr-Hartig a agrárník Franz Spina z Moravské Třebové (zatímco do té doby Němci účast ve vládě – která jim byla z české strany opakovaně nabízena – striktně odmítali). O vstřícnější naladění českých Němců vůči republice se ale už dávno předtím měly postarat také dva pražské deníky, *Prager Abendblatt* (1918–1938) a *Prager Presse* (1921–1938), jejichž stránky byly psány německy a byly tedy určeny německému publiku v ČR, leč vycházely s finanční podporou a pod dohledem československé vlády a měly tedy za úkol zprostředkovávat

mezi Čechy a Němci, získat místní Němce pro politiku Československé republiky, snad jim i vstřípit pocit, že je to i jejich vlast. Byť byly oba deníky zatíženy tímto politickým zadáním, zachovaly si až do svého nuceného zániku 1938 vysokou kvalitu v oblasti zpravodajské a především v kulturních rubrikách a fejetonu. Jako stále otevřená se ovšem jeví otázka, do jaké míry oba deníky opravdu ovlivňovaly světónázor německého publika a například vyvažovaly vliv regionálních a lokálních německých periodik.

Príznačné je, že tvůrci těchto deníků (šéfredaktory, redaktory) byli většinou pražští židé (Camill Hoffmann, Arne Laurin, Max Brod, Ludwig Steiner, Otto Pick, Paul Eisner aj.), což mě přivádí k jen kratičké vsuvce o tom, že vztah německy mluvících židů (ať stoprocentně asimilovaných, ortodoxních či sionistů) k českému státu byl mnohem vstřícnější než vztah árijských Němců. Namísto vyčerpávajícího vysvětlení, proč tomu tak bylo a jak se to projevovalo, odkazuji k publikaci Kateřiny Čapkové *Češi, Němci, Židé* z roku 2005.

Postupem času se pak mezi českými Němci opravdu objevuje stále více stop ochoty zapojit se do kultury nového státního útvaru, neodmítat ho šmahem a s nenávisí anebo

zůstat třet v hluboké depresi. Tato kulturní gesta – ať už se jednalo o literární časopisy snažící se prostředkovat mezi německou a českou literaturou a kulturou anebo aspoň informovat německé čtenáře o existenci té české (*Witiko, Die Provinz, Herder-Blätter, Slawische Revue, Germonoslavica, Slawische Rundschau*), o překlady české literatury do němčiny (jak je zejména z děl českých modernistů pořizovali Rudolf Fuchs, Otto Pick, Pavel Eisner, Franz Werfel, Johannes Urzidil a další, zejména pražští autoři), o udělování československých státních cen německým autorům či aspoň o kladné obrazy českých postav a českých realii v německé literatuře – bývají nejčastěji obrazně vystihována metaforou spojujícího mostu a byla a dosud jsou ve vědecké literatuře popisována samozřejmě častěji než gesta nenávistně odmítavá, což je psychologicky pochopitelné: Kdo už se chce prodírat houštinami nenávisti?

Vedle těchto dvou logicky očekávaných reakcí na rozpad RU a vytvoření Československé republiky můžeme ale vypořádat ještě několik dalších. Ta třetí je zcela přirozená, dalo by se říci atavistická reakce každého živého organismu na ohrožení vnějším světem (a jako taková se situace po roce 1918 v Československu mnohým Němcům jevila): útek. Mnoho německy píšících autorů z Čech a Moravy, z Prahy, odcházelo do Německa a do Vídně, protože si nebyli jisti, jaké životní a tvůrčí podmínky jim nová republika uchystá, zda budou – jakožto autoři německého jazyka – vůbec mít nějaké tvůrčí podmínky v republice, která se od počátku definovala jako národní stát Českoslovanů. Jeden takový příběh je světoznámý: Franz Kafka, který chtěl z Prahy utéci, ale nemohl, „*dieses Mütterchen hat Krallen*“; dalších takových příběhů o „úteku“ za hranice (přičemž moravští autoři odcházeli většinou do Rakouska, do Vídně, pražští spíše do Německa, do Berlína), o složitém či naopak zdařilém etablování nové existence nabízejí biografie i díla německy píšících autorů z Moravy a Čech mnoho. (srv. Literární mapa německy píšících autorů Moravy a Slezska. <https://limam.upol.cz>)

Umělecky nejvydatnější a také nejlépe popsanou reakcí, která také přinesla nejtrvalejší umělecké plody, bylo mentál-

ní setrvávání v nenávratně ztracené minulosti, oplakávání RU a budování tzv. habsburského mýtu, který svým neodolatelným stylem plným esejistického šarmu vyličil Claudio Magris ve své velké studii *Il mito absburgico nella letteratura austriaca moderna* z roku 1963. Magris v této proslavené (a i do češtiny přeložené) knize nejprve zachycuje genezi habsburského mýtu, jehož počátek klade do josefínské doby, charakterizuje jeho různé literární podoby a povinné součásti a v poslední kapitole pak sleduje, jak se tento mýtus definitivně odpoutává od reality (která přestala existovat) a žije dál – žije tím přesvědčivěji a naléhavěji, čím hrozivěji se nad Evropou stahují mračna příštího totalitního vraždění – v dílech rakouských autorů minores jako byli Max Mell, Otto Stoessel, Felix Braun, Alexander Lernet-Holenia, Fritz von Herzmanowski-Orlando, Anton Wildgans, Hans Weigel, ale i v dílech, která značí vrcholy moderní světové literatury jako je *Muž bez vlastnosti* Roberta Musila, *Pochod Radeckého* Josefa Rotha, povídky Franze Werfla a Stefana Zweiga, až k poválečné vídeňské epeji *Strudelhofstiege* Heimito von Doderera. Z německy píšících autorů z Čech a Moravy jmenuje Magris jen Werfla, v jedné vedlejší větě Moravana Richarda von Schaukala a na úplném konci Johannese Urzidila, leč básníků, kteří „*dezorientováni a zděšení současným světem toužebně hledí do minulosti starého Rakouska*“ bylo v Čechách a na Moravě mnohem více. Magrisovy úvahy o nesmrtnosti habsburského mýtu jako mentálního a dokonce politického konstruktů i umělecké inspirace doplnila tvůrčím způsobem i česká literatura, když se v 60. letech (utištěna sovětskou totalitou) přihlásila programově k myšlence, kulturnímu a literárnímu odkazu střední Evropy.

Nejliterárnější reakcí německy psané literatury z Čech a Moravy na otřes a znejistění, na rozkolísání hodnot a veškerých koordinátů starého světa po roce 1918 je ovšem přetavení této zkušenosti do příběhů a literárních postav, ke kterému s jistým časovým odstupem dochází na konci 20. a ve 30. letech. Německá germanistka Christina Lahlová (která inspiraci a materiál pro svou doktorskou práci sbírala také v Olomoucké Arbeitsstelle) tvrdí, že „*ztráta orientace, ztráta původních hodnot a norem a jasně definova-*

né identity způsobená u německého obyvatelstva založením první Československé republiky, se do literatury, zejména do tehdejších románů, promítla tak, že se v nich ve fikcionálním světě nejčastěji řeší koncepce identity: literární postavy, jednotlivá individua hledají své místo uprostřed sociálních, nacionálních a religiozních kolektivů. Sledovaná literatura se potýká různorodým způsobem s rozmanitými nabídkami identity a sleduje mechanismy vyloučení a zahrnování, hledání domova a sociální orientace v multikulturním prostoru. Tyto postoje se projevíly jak tematicky, tak také stylisticky a staly se specifikem německo-české a německo-moravské literatury meziválečného období.“ Toto – poněkud paušální a rigorózní – konstatování pak Lahlová pěkně dokládá pečlivou analýzou a interpretací 11 románů, mezi nimiž jsou také díla moravské německé literatury (Hermann Ungar: *Die Verstümmelten*, Ludwig Winder: *Die jüdische Orgel* a dva romány Ernsta Weisse *Der arme Verschwender* a *Der Augenzeuge*). Samozřejmě by se dalo říci, že hledání identity je základní motiv „an sich“, literární univerzálie, jež se dá nalézt prakticky v každém literárním textu – ale obecně viděno má vřazení tématu rozpadu RU do širších kontextů rozpadu hodnot/identity jakýsi smysl.

Poslední reakce na rozpad RU a vznik Československé republiky, kterou chci na závěr zmínit, je s popsáními nesrovnatelná, protože je až pozdní, reminiscenční. Jde o literární vyjádření pocitu a zkušenosti, že za první republiky bylo – přes všechny počáteční šoky a otrěsy – nám Němcům a Rakušánům dobře, každopádně mnohem lépe než kdykoli potom. V této argumentační naivitě a nahotě se tato myšlenka objevuje často v memoárové literatuře současných autorů, kteří zažili první republiku jako děti (Erica Pedretti, Christl Lanz, Ilse Tielsch, Maria Rasumowsky, Gerold Tietz, Hugo Fritsch aj.) a byli pak v roce 1945 většinou vypuzeni.

Do roviny legendy, parabolického vyprávění přenáší toto sdělení pražský německý autor Johannes Urzidil (který byl ve 20. a 30. letech pilným, zainteresovaným a znalým kritikem menšinové politiky Československé republiky) ve své povídce *Wo das Tal endet/Kde údolí končí* z povídkového souboru *Die verlorene Geliebte/Ztracená milénka*

vydaného poprvé v roce 1958. Povídka začíná vtipnou, veselou až burleskní pasáží líčící historii vesnické hádky o ukradený tvarohový koláč, kteráž burleska ovšem nakonec vyústí do vraždy. Není těžké dekodovat jednotlivé kroky hádky mezi šumavskými chalupníky, akce, po nichž nevyhnutelně následují drsnější reakce, jednotlivé stupně konfliktu, o němž za chvíli už nikdo pořádně neví, kde a proč začal, jako alegorii česko-německých vztahů v bývalé Urzidilově vlasti (Urzidil utekl do exilu, až do své smrti v roce 1970 žil v New Yorku). Agresivní konflikt, který se už dávno odpoutal od svých příčin a původních hybatelů, ovšem bledne před vpádem – ještě mnohem agresivnějších – „velkých dějin“ do kulis šumavského theatra mundi. V epilogu povídky se alegorie prolne s historickou realitou a stává se apokalyptickým symbolem:

„Jara, léta, podzimy a zimy táhly krajinou, ale po nich přišla mnohem děsivější podnebí, která se nestarala o žádné přirozené roční doby: apokalyptičtí jezdci mávající kosou mnohem hlubší a důkladnější záhuby. A po nich vystoupila z hlubin síla, která i zde vyrvala ze země, co tu staletí rostlo. Nehleděla na levý či pravý břeh potoka, všem nakonec vtiskla na záda tulácký ranec a vyhnala je ze země. [...] Údolí se proměnilo v zemi nikoho.“

Se znalostí tohoto temného, zhoubného konce česko-německých a česko-německo-židovských dějin zemí koruny české jeví se tedy česko-německý konflikt, který první Československá republika zdědila z Rakouska-Uherska a snažila se jej řešit – tu více tu méně inteligentně, racionálně, nepředpojatě a šťastně – jako spor, který ještě má rysy přirozenosti a humanity, má lidské rozměry (byť končí vraždou) – a byl by snad řešitelný, kdyby republika bylo přáno více času.

Ingeborg Fialová, literární historička, vedoucí katedry germanistiky na FF UP. Zabývá se dějinami německé a rakouské literatury, především pak expresionismem, pražskou německou literaturou či německou literaturou z moravského regionu.

ingeborg.fialova@centrum.cz

„Pražský Don Bosco“

Pavel Marek

Preláta Zikmunda Václava hraběte Halku-Ledóchowského (1863–1944), jenž prožil kus svého plodného života také v Olomouci, považují za pozoruhodnou osobnost českého katolického života. Už už vidím pozorného čtenáře, jak se chystá autora upozornit na první chybu, sotva začal. Píše o významné postavě národní společnosti, když je všem na první pohled jasné, že na ní bude české snad jen to jméno patrona českého národa. Ano, kritik má trochu pravdy, i když zase ne celou. Zikmundovým otcem byl Antonín František Halka hrabě Ledóchowski (1832–1885), který pocházel z jednoho z nejstarších a také nejvýznamnějších ukrajinsko-polských (haličských) šlechtických rodů, přičemž jedna z jeho větví se koncem 18. století etablovala v rakouské části habsburské monarchie. Jeho maminka – Isabela Leopoldina svobodná paní z Zessner-Spitzenbergu (1836–1927) – naopak patřila do českého šlechtického rodu vlastnického majetky v severozápadních Čechách. Samotný Zikmund se narodil v Salzburgu, ale to jen díky skutečnosti, že sem rodina zajela na odpočinkový pobyt, neboť jejím trvalým bydlištěm byl zámek v Uherském Hradišti. Dětství tedy prožil na Moravě, přičemž s rodiči střídal pobyty u příbuzných v Čechách a v Rakousku, takže jeho mateřtinou byla němčina, což však neznamená, že neuměl česky. Během času se naučil dokonale francouzsky a v tomto jazyku komunikoval při svých cestách po Evropě. Naopak polsky prý moc neuměl, ale základy také zvládal a se svými příbuznými u našich severních sousedů se přece jen domluvil. Pravdě se při zkoumání Ledóchowského nacionálního profilu tedy asi nejvíce přiblížíme konstatováním, že byl vychován šlechtickým kosmopolitním (spíše německým) prostředím habsburské monarchie, avšak dlouholetý pobyt v české společnosti způsobil, že byl stejně tak loajálním občanem Československé republiky, zdaleka však nejen formálním.

Dříve než se pustíme do líčení životních osudů Zikmunda hraběte Ledóchowského, bude užitečné alespoň stručně, v několika větách, evokovat jeho širší rodové zázemí. Základní charakteristiku rodu Ledóchowských už známe. Zatímco legendy hledají první nositele tohoto jména už někdy v 10. století na Kyjevské Rusi, genealogický výzkum se opírá o data z poloviny 15. století. Rodová tradice je pyšná na několik vysokých státních správních úředníků na úrovni županů (kasztelanowie) a palatinů (województwo), kteří se zasloužili o svou vlast. Našli bychom však celou škálu vynikajících postav, které se zapsaly do dějin Polska. Zdá se však, že proslulost tomuto rodu zajistily v 19. a 20. století zejména osobnosti spojené s historií katolické církve. Určitě není náhoda, že když se papež Jan Pavel II. ve svém miléniovém poselství obrátil k polskému národu, jmenoval v něm pouze jednu jedinou rodinu, a tou nebyl nikdo jiný než Ledóchowští. Který z Poláků by neznal Mieczysława Jana hraběte Halku-Ledóchowského herbu Saława (1822–1902), arcibiskupa poznaňsko-hnězdenického, polského primase, v letech 1892–1902 kardinála-prefekta kongregace „De propaganda fide“, muže, jenž významným způsobem zasáhl do pruského Bismarckova Kulturkampfu? Tento mimořádný kněz, jemuž v Polsku na veřejném prostranství postavili dodnes stojící pomník, svými pohnutými životními osudy inspiroval nejen svého synovce Zikmunda k dráze duchovního, ale do jisté míry také tři děti bratra Antoni Augusta (1823–1885) – Włodzimierze (1866–1942), Marii Terezu (1863–1922) a Julii (1865–1939).

Rod z Zessner-Spitzenbergu se rozhodně nemůže hlásit k takovým tradicím jako Ledóchowští a také by si mohl naříkat, že genealogové mají v bádání o něm ještě velké rezervy. Proto také nevíme všechno. Legenda rod váže s Přemyslovci. Jisté je, že tradičně spravovali své pozemkové

majetky a mnozí se uplatňovali ve vojenské službě. Díky sňatkové politice byli spřízněni s celou řadou významných šlechtických rodů. V rozrodu nacházíme jména Buřoy, Nostitz-Rieneck, Trauttmannsdorf, Thun-Hohestein, Hohenlohe, Chotkové z Chotkova a Vojína ad.

Ale pusťme se konečně do našeho vlastního tématu *Zikmund Václav hrabě Halka-Ledóchowski*. Nejprve si přiblížíme základní data z jeho životopisu. Ta nám také

Kanovník Zikmund hrabě Halka-Ledóchowski, Kroměříž 1907, ateliér V. Sonntag.

objasní, proč o něm píšeme v našem časopisu. V rodině byl druhým synem a pátým dítětem mezi 15 sourozenci. V Uherském Hradišti začal chodit do školy a od roku 1870 studoval na gymnáziu. Nejprve doma a pak v Kroměříži, Praze a Kremsmünsteru v Horních Rakousích, kde v roce 1880 složil maturitu. Studium na střední škole se mu protáhlo kvůli nemoci a hlavně nekompromisně katolickým postojům otce, který se angažoval v zemské politice a do-

Kanovník Zikmund hrabě Halka-Ledóchowski z doby působení v Olomouci.

stal se do střetu s liberálními politiky. Odnášely to děti, a tak syna raději poslal studovat mimo domov. Po maturitě Zikmund navštěvoval právnickou fakultu univerzity ve Štýrském Hradci s perspektivou, že bude státním úředníkem nebo diplomatem. Po šesti semestrech však studia zanechal a odešel do Innsbrucku. Stejně jako mnoho mladých lidí v jeho věku se teprve hledal. Suchopárné studium práva ho nebavilo a na přednášky nechodil. Zato rybolov, hony, divadlo, plesy a večírky dovedly naplnit jeho všední i sváteční dny ve vrchovaté míře. Vše absolvoval, možná trochu překvapivě, po boku svého nejlepšího přítele od dětských let, mladého důstojníka Lva Skrbenského z Hříště. Ano, jedná se o budoucího olomouckého kardinála. Vše se dalo v letech 1883–1884 v přátelském kruhu podobně naladěných mladých šlechticů.

Zlom nastal někdy v květnu 1884. Zikmund se zúčastnil duchovních cvičení místních jezuitů a vedl s nimi řadu rozhovorů. Dostal se mezi členy Akademické Mariánské družiny a začal se nábožensky vzdělávat. Když jeho rozhodnutí schválili arcibiskup pražský kardinál Friedrich kníže Schwarzenberg a olomoucký arcibiskup Fridrich Egon lantkrabě z Fürstenberka, 4. října 1884 vstoupil do teologického institutu Tovaryšstva Ježíšova, který absolvoval v roce 1887 a kněžské svěcení přijal z rukou biskupa Šimona Aichnera z Brixenu. Když se se svým úmyslem svěřil Lvu Skrbenskému z Hříště, ten prý zkoprněl, ale do půl roku se vydal stejnou cestou jako přítel Zikmund...

Ještě před vysvěcením na kněze se Zikmund Václav hrabě Halka-Ledóchowski rozhodl vstoupit do jezuitského řádu. Jeho členem zůstal 15 let, do roku 1902, kdy vystoupil. Ve svých pamětech tato léta komentoval slovy: „Byla to vysoká škola duchovního života a života víry.“ Působil jako prefekt řádového vyššího gymnázia v Bohosudově, později na nižším gymnáziu vyučoval dějepis a zeměpis a byl kaplanem farního poutního kostela. V rámci exercií pracoval ve věznicích v Plzni na Borech a v Kartouzích u Jičína. V Praze u sv. Ignáce vystupoval jako kazatel, zpravodník, organizátor duchovních cvičení pro příslušníky inteligence a duchovní vůdce Mariánské družiny.

Další zlom v životě Zikmunda Václava hraběte Halki-Ledóchowského nastal na přelomu století. Z popudu tehdy už arcibiskupa pražského, kardinála Lva Skrbenského z Hříště, se ocitl u nás na Hané. V roce 1905 byl zvolen nesídelním kanovníkem metropolitní kapituly u chrámu sv. Václava v Olomouci a současně v letech 1906–08 působil jako probošt kolegiální kapituly u kostela sv. Mořice v Kroměříži, kam z Prahy přesídlil. Vyvíjel rozsáhlé spolkové aktivity v Katolicko-politické jednotě, Spolku sv. Alžběty a Mariánské družině. Pracoval ve prospěch kláštera sester sv. Hedviky v Nezamyslicích. Bohatá byla jeho charitativní, kazatelská a exerciční činnost. V roce 1908 kroměřížský pobyt ukončil a přešel do Olomouce. Jeho zdejší aktivity byly opět široké. V letech 1908–1931 se stal sídelním kanovníkem, v letech 1918–1923 byl infulovaným rektorem kostela sv. Anny, v letech 1923–1930 prelátem arcijáhmem a konečně v letech 1930–1932 se stal proboštem kapituly. V církevní kariéře dosáhl nejvyššího stupně. Navázal zde na kroměřížské veřejné působení: angažoval se v oblasti školství, tisku a charity. Podpořil snahy českého a německého kléru na půdě Piusvereinu, Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje, Orla, Alliance francaise, Česko-polského klubu aj. Spolupracoval s významnými Olomoučany, mj. s A. C. Stojanem, M. Hrubanem, J. Šrámkem, F. Valouškem, F. Světlíkem aj. V letech první světové války zajišťoval transporty raněných vojáků jako ošetřovatel a duchovní správce sanitního vlaku. Procestoval celou Evropu a severní Afriku. Aktivně vystupoval na katolických kongresech, sjezdech a setkáních. Jako znalec gotického umění byl zván k přednáškám do zahraničí. Zabýval se genealogií rodu a pečoval o jeho rozsáhlý archiv, obrazovou galerii a rodinné památky. Věnoval se poetické tvorbě, převážně v němčině psal náboženskou poezii, nevydán zůstal jeho básnický životopis sv. Alžběty Durynské, jemuž věnoval přes půl století svého úsilí. Vrcholem jeho literárního díla je autobiografická *Knihla mé životní pouti* z roku 1933.

Po nástinu životopisu musíme nyní vysvětlit titulke našeho článku. Nazvali jsme jej „Pražský Don Bosco“. Pozorný čtenář už nepochybně pochopil, že se jedná o nad-

sázku. Vždyť Zikmund hrabě Halka-Ledóchowski prožil daleko větší část svého života na Moravě, zejména v Olomouci, než aby mohl být považován za Pražáka. Stejnou nadsázkou je jeho označení za Dona Bosca. Je však tak velkou, jak by se na první pohled mohlo zdát? Myslím, že ne. Koncem devadesátých let 19. století se totiž hrabě Ledóchowski blíže seznámil s charitativními aktivitami francouzského abbé Louise Gastona Adriena de Ségur (1820–1881) a výchovnými snahami zakladatele Salesiánů, italského kněze Giovanniho Melchiorra Bosca (Don Bosco; 1815–1888). Oba se starali o bezprizornou a zanedbanou mládež. Pokoušeli se ji podchytit a v duchu křesťanské lásky k bližnímu jí pomoci. Chtěli ji vychovat a připravit pro začlenění do společnosti. Věřili, že se z chlapců, o něž se starali, stanou dobří manželé a otcové katolických rodin. Navazovali na velké a průkopnické dílo sv. Filipa Neri a sv. Vincence z Pauly. Hrabě Ledóchowski zahorel touhou napodobit tyto velké muže a svůj život zasvětit péči o mládež pocházející z chudých rodin. V roce 1902 postupně, krok za krokem, v Praze připravil ustavení tzv. Patronátu mládeže, charitativního spolku propojeného s domovem pro mládež, zahradnictvím a uměleckými řemeslnými dílnami. V tomto zařízení nabízel sociálně slabým chovancům katolickou výchovu a péči a přípravu na budoucí povolání v duchu ideje katolické sociální své-

pomoci. Opustil milovaný jezuitský řád, aby mohl všechny své síly věnovat zajištění chodu tohoto díla jako jeho ředitel, hlavní organizátor a garant přílivu finančních prostředků. Peníze přicházely takřka z celé Evropy a darovala je katolicky smýšlející šlechta. Patronát mládeže reprezentoval životní dílo hraběte Halki-Ledóchowského. Řídil ho na dálku i v době, kdy působil na Moravě, v Olomouci a Kroměříži; jeho prosperitu však podlomila první světová válka a v nových společenských podmínkách první republiky ztratil projekt Patronátu původní účel a smysl. Přesto se jeho tvůrce nevzdal, připravil transformaci a věnoval se mu po odchodu z Olomouce v roce 1932 až do své smrti v roce 1944 v Praze. Tečku za tímto projektem napsaly až poválečné poměry.

Zikmund Václav hrabě Halka-Ledóchowski dovedl ideu péče o sociálně slabé naplnit konkrétním činem. Jeho dílo bychom si měli připomínat také na Hané, zvláště pak v Olomouci, v jednom z historických středisek katolické sociální práce.

Pavel Marek je emeritním profesorem na katedře historie Filozofické fakulty UP v Olomouci. Zabývá se politickými a kulturními dějinami 19. a 20. století.

Pavel.Marek@upol.cz

Novokněz Zikmund hrabě Halka-Ledóchowski (na foto pátý zleva) se svými sourozenci v den primice 31. 7. 1887. Foto M. J. Lustig, Graz, 10,1:21 cm. Všechny fotky v článku pocházejí z majetku rodiny Ledóchowskich, reprodukce Grażyna Kułakowska pro katalog výstavy Historického muzea města Warszawy *Ród Ledóchowskich Ojczyźne i Bogu* (2008). Kurátor Dr. Barbara Hensel-Moszczyńska.

„Stále zelená kytička“ matka Grohalová

Vzpomínka na legendární ovčárenskou správcovou

Matěj Matela

Hovoří-li se o významných regionálních osobnostech, nejčastěji jsou zmiňována jména spisovatelů, výtvarných umělců, vědců, vlastenecky smýšlejících kantorů, průmyslníků, ba i politiků. Na ty všechny jsou dějiny Jeseníků více než bohaté. Ve výčtech velkých lidí kraje však často schází jedinci, jež skutečně onu specifickou atmosféru Pradědových hor denně v potu tváře vytvářeli, tedy nejrůznější lesníci, sklářští mistři, piláři a samozřejmě hostinští, zejména ti z nejvyšších vrcholů hor. Vždyť kde lépe získat inspiraci k vytvoření básně nebo si odpočinout od politických debat než právě za dubovými stoly útulných horských chýší a hospod? Na proslulé chatě Ovčárny tomu v druhé polovině 19. století bývalo přesně tak. Když staletými smrky lomcovaly vichry a jesenícké hole smáčely proudy deště, tehdy se v salaši pod Petrovými kameny při řízném korbelu řádového bruntálského piva doplněného voňavým ovčím sýrem scházeli štamgasti všech profesí a společenských vrstev, aby nechali odpočinout unaveným údům a společně se zaposlouchali do veselých historek starého ovčáka Grohala. On a zejména jeho manželka Rosa se zlatým písmem vepsali do dějin tohoto kraje.

Historie Ovčárny se začala psát na počátku 19. století, v době, kdy se z nejvyšších vrcholů Jeseníků ozývalo spokojené bučení krav a cinkání ovčích zvonečků. Vysokohorskému pastevectví byli nakloněni Harrachové (janovické panství) i Žerotínové, které na velkolosinském panství roku 1802 vystřídal slavný rod Lichtensteinů. V zakládání salaší a stájí v těchto drsných oblastech však nezaostával ani Řád německých rytířů, pod jehož správu spadala východní část Hrubého Jeseníku, tedy panství bruntálské (kupř. na severovýchodním výběžku Vysoké hole nechali rytíři vybudovat chlév pro voly, na jižním úbočí Malého Děda zase stál objekt určený k chovu dobytka a sušení

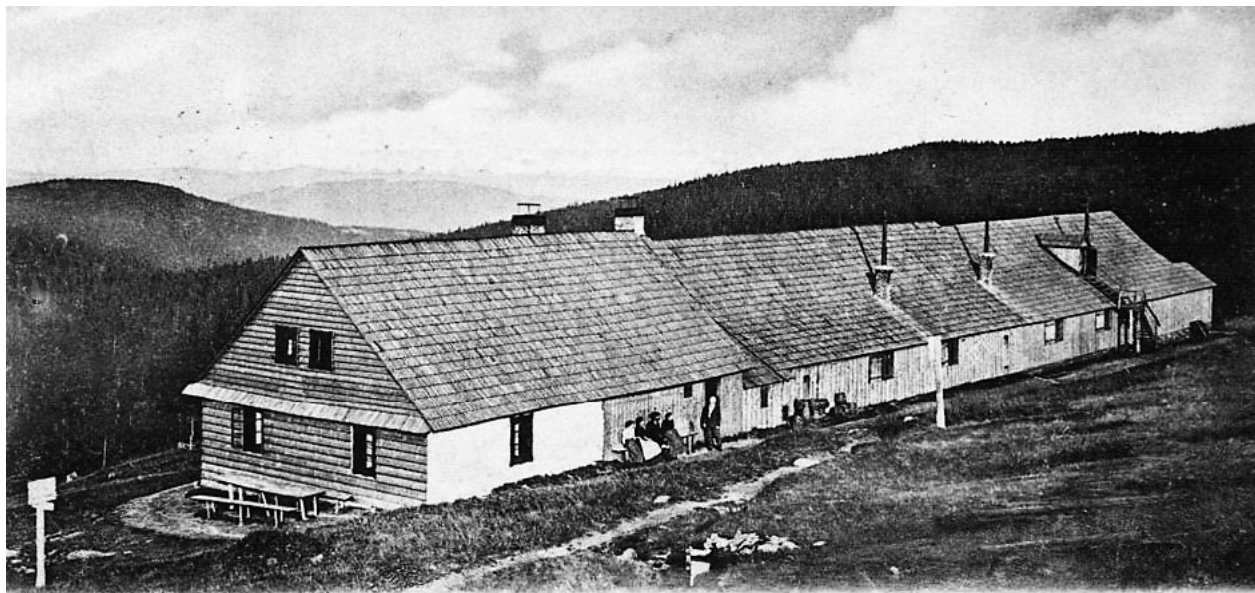
seny). Ve 20. letech předminulého věku se řád rozhodl zříditi ovčín na jihozápadním svahu hory Lyra (něm. *Leierberg*), přímo při stezce spojující lázeňské město Karlovu Studánku (něm. *Bad Karlsbrunn*) s převážně dřevařskou osadou Vidly (něm. *Gabel*). Staré mapy tuto lokalitu uvádějí jako *Beim Steinerner Bäudl*, dnes ji místní nenazvou jinak než Kóta. Salaš, jež dostala jméno *Schafstall*, již zanedlouho po svém vzniku poskytla obživu novým ovčákům, manželům Karlovi a Anně Grohalovým.

Karl Grohal pocházel až z Pruska a pastýřskou hůl převzal po svém otci Antonovi, který provozoval ovčácké řemeslo v obci Raschdorf (dnes polská Jemna, Dolnoslezské vojvodství). Anna, rozená Sontag, přišla na svět rovněž v rovinaté oblasti, v moravské vsi Lechovice (dnes část obce Pavlov poblíž Mohelnice). Okolnosti, které pastevecký pár přivedly do srdce Jeseníků, zůstanou již zřejmě navždy zahaleny tajemstvím. Díky mapě stabilního katastru z první poloviny 30. let 19. století se nám však zachoval alespoň věrný doklad o podobě jejich příbytku. Obdélníková zděná budova sloužila coby obydlí pastýřů, k ní pak přiléhala dřevěný přístavek určený zřejmě k ustájení ovcí. Opodál stál ještě jeden samostatný dřevěný objekt, pravděpodobně kůlna. Zelený čtverec na západní straně pak nejspíše vyobrazuje pastevní plochu ohraničenou ohradou. Grohalovi zde pilně hospodařili něco málo přes deset let, a to až do prvního listopadového dne roku 1850, kdy Anna ve svých osmatřiceti letech podlehla tuberkulóze. Chod ovčína tedy plně zůstal na bedrech Karla (potomky dle matričních záznamů neměli). Jeden člověk však objem prací, které toto řemeslo nutně vyžadovalo, mohl jen stěží zastat sám. Po nějakém čase se tedy ovdovělý ovčák musel poohlédnout po nevěstě, která by byla v nadmořské výšce 1 011 m n. m. ochotná vést hospodářství i domácnost.

Vyhlédl si teprve dvacetiletou Rosalii Ludwigovou ze Staré Vody (něm. *Alt-Wasser*, dnes součást obce Světlá Hora u Bruntálu). Rosalie se narodila 9. ledna 1832 do rodiny Franze Ludwiga, hospodáře z usedlosti čp. 13. Za Grohala se pak provdala 27. ledna 1852 a ihned s ním odešla na sněhem zapadané sedlo mezi Lyrou a Ostrým vrchem, kde se pustila s vervou a energií sobě vlastní do práce. Svému o bezmála dvacet let staršímu manželovi zde porodila tři děti – roku 1857 přišla na svět Marie, o rok později Rosalie a v roce 1861 Karl. Na počátku 60. let se však v řadách Německých rytířů začalo uvažovat o tom, že by se pastva ovcí přesunula blíže hlavnímu jesenickému hřebeni, který nabízel mnohem rozsáhlejší pastevní plochy než stávající lokalita. S přesídlením rodiny Grohalových mimochodem souvisí jedna dosud neobjasněná záhada. Zatímco běžně se uvádí, že se Ovcárna přesunula pouze jednou (tedy rovnou na místo, kde stojí dodnes), není vyloučeno, že se Grohalovi stěhovali

nadvakrát. Na jihovýchodním svahu Pradědu totiž dosud leží kamenné zbytky objektu, který staré mapy označují jako *Schafstall* či *Beim Schafstall*, o jehož vzniku či účelu archivy mlčí. Skutečnost, že stál přímo u lesnického chodníčku nazývaného *Heuweg*, jenž vedl nad údolím Bílé Opavy přímo do Karlovy Studánky, tak vyvolává otázku, zdali Grohalovi poté, co opustili sedlo pod Lyrou, nestrávili nějaký čas právě zde.

Buď jak buď, rok 1864 už ovčácká rodina pravděpodobně strávila v nové řadové salaši postavené na místě někdejšího seníku, které se pro její blízkost k Petrovým kamenům zpočátku říkalo *Petersteinhütte*, tj. Bouda při Petrových kamenech. Záhy se pro ni však vžil název *Neu Schäferei*, česky Nová Ovcárna, a toto jméno chatě již zůstalo. Přestože „Stará Ovcárna“ zůstala opuštěná, ještě v polovině 20. století ji najdeme zobrazovanou jak na katastrálních, tak na turistických mapách, což znamená, že se ještě relativně dlouho po jejím zániku jednalo o významný orien-

Jedno z nejpříjemnějších míst v celých Jeseníkách – tak Ovcárnu vnímali turisté v dobách, kdy zde hospodařila matka Grohalová. Zdroj: ftohistorie.cz.

tační bod a místo všeobecně známé. Dnes zde, na rozcestí Pytlácké a Hraniční cesty, nenajdeme po někdejších stavebních jedinou stopu.

Pětičlenná rodina Grohalů (která se roku 1866 rozrostla o posledního potomka Emila) tedy začala hospodařit kousek pod vrcholem Pradědu ve výšce 1 245 m n. m. K romantické idyle, jak bývá často vysokohorské pastevectví vykreslováno v umění, však měl život na Ovčárně na míle daleko. Vstávalo se pravidelně o půl třetí ráno, kdy Rosa nadojila čerstvé mléko a připravila syrovátku, s nimiž se pak někdo z rodiny vydal do Karlovy Studánky, kde se mléčné výrobky až do počátku 20. století užívaly jako medikamenty. Je však zapotřebí si uvědomit, že z Ovčárny tehdy ještě nevedla pohodlná cesta, jako je tomu v současnosti (ta byla vybudována až roku 1902 podle návrhu lesmistra Quida Drechslera, jehož jméno je mimo jiné spojeno s počátky chovu kamzíků v Jeseníkách). Kdo se chtěl dostat z Ovčárny nebo na ni, musel pěkně šlapat po klikatých lesnických stezkách, z nichž nejčastěji volil buď tzv. *Mooslehnsteig*, tj. cestu vedoucí před Ostrý vrch, nebo již zmíněnou *Heuweg*, která ústila v Hubertově (něm. *Ruprechtskirche*, místní část Karlovy Studánky).

Podle M. Simböcka zde Grohalovi kromě ovcí a několika krav drželi i kozy, což ostatně potvrzují i slova krátkého cestopisu *Cesta na Praděd* (1883) z pera olomouckého profesora Jana Havelky: „*Od pastuchy dozvěděli jsme se, že stádo patří do blízké salaše, vystavené při cestě, jež s Pradědu vede do Karlových lázní.*“ Počet těchto zvířat, vyznačujících se hustou černou srstí a permanentní chutí zdolávat Petrovy kameny, Havelka sice odhadl na neuvěřitelné dvě kopy (120 kusů), což je zřejmě trochu přemrštěné číslo, lze ale s jistotou předpokládat, že počet zvířat ustájených na Ovčárně se ke stovce nepochybně blížil.

I přes každodenní tvrdou lopotu a rozmary počasí (za zmínku určitě stojí neobvykle silná průtrž mračen roku 1880, kdy se chatou prohnaly ničivé přívaly vody) zažívala Ovčárna chvíle odpočinku a veselé nálady. Díky její poloze na hranici hned několika revírů sem v podvečerních hodinách často zavítali lesníci, kteří si na konci služby tou-

Portrét Rosy Grohalové se Stříbrným křížem za zásluhy, který jí udělil nejmilostivější císař František Josef I. Zdroj: Muzeum v Bruntále.

žili svlažit hrdlo chladným mlékem a něco zakousnout. V takových chvílích, kdy za Petrovými kameny prosvítaly poslední paprsky usínajícího dne, se Ovčárna rozeznávala hlasitým smíchem. Fořti si toto místo oblíbili především díky vstřícnosti ovčárenských správců. Karl Grohal byl dle pamětníků příjemný člověk a poctivý chlap se specifickým vrčením pod vousy, který celých pětapadesát let věrně sloužil třem velmistrům. Když 18. října 1888 v nedožitých osmdesáti letech podlehl zánětu pobřišnice, jeho pohřbu v Malé Morávce (něm. *Klein Mohrau*) se zúčastnily doslova zástupy lesníků, kteří si ještě mnoho let poté o pastýři Grohalovi vyprávěli vtipné historky.

Ještě více než starý ovčák však proslula jeho choť *Mutter Grohal*, jak se správcové všeobecně říkalo. Jediné-
né svědectví o tom, jakým fenoménem se tato prostá žena
stala, podává článek uveřejněný v periodiku *Freudenthaler
Ländchen* z roku 1934, který napsal Erwin Weiser, šéfredaktor
časopisu a významná postava meziválečného kul-
turního života Bruntálu. Přestože text obsahuje několik
nepřesností (zejména v dataci), jedná se o výborný zdroj
poznání, jak pozitivně byla Grohalová svými současníky
vnímána. Bývalo sice zcela běžnou praxí, že horalové v ně-
meckých oblastech nazývali správce horských chat *Mutter*
či *Vater*, Rosa Grohalová si však tento přídomek zasluho-
vala stonásobně, k hostům se totiž dle vzpomínek pamět-
níků skutečně chovala jako matka. „Pohádková postava
z ideální říše našich starodávných Jeseníků“ a „stále zelená
kytička“, jak ji označuje Weiser, platila za neskutečně obě-
tavou, dobrosrdečnou a stále veselou osobu, která si ani
přes nepřetržitý záprah nikdy nestěžovala a pro každého
hosta si našla vždy jen dobrého slova.

Mnohé zajímavé příběhy z jejího dlouholetého správ-
cování se nám zachovaly dodnes. Právě v jejím náručí
zesnul 17. července 1864 významný botanik Friedrich
Kolenati, který na Petrových kamenech prováděl výzkum
(více viz *KROK* 3/2017). O dva roky později 1866, kdy naše
země bojovaly s Prusy, se na Ovčárně nakrátko ubytoval
rakouský důstojník Alfred von Vivenot s oddílem vojáků.
Jeden z nich, jistý kaprál Bauer, se dle pramenů provinil
proti vojenskému řádu, za což ho měl stihnout nejvyšší
trest. Lidumilná Rosa se však za nebožáka přimlouvala tak
dlouho, až mu byl trest zmírněn na „pouhých“ padesát ran
holí. Více jak osmatřicet úderů voják nesnesl a dva týdny
nato zemřel. Náležitou péči poskytla Rosa i okresnímu
soudci Marschalikovi z Vrbna (něm. *Würbenthal*), který
roku 1880 spadl z Petrových kamenů a těžce se zranil.

Vedle lesníků či přírodovědců zkoumajících zdejší
bohatou flóru na Ovčárnu rádi zavítali i vysocí předsta-
vitelé Řádu německých rytířů, jako např. velmistři Vilém
Rakousko-Těšínský či proslulý Evžen Rakousko-Těšínský.
Místo si pak velice oblíbil arcivévoda Arnošt Habsbur-

sko-Lotrinský (1824–1899), kterého zde na počátku října
1888 zastihla tak silná sněhová vánice, že musel na salaši
setrvat několik dní navíc. Čtyřiašedesátiletému vévodovi
prý nikterak nevalil chlad proudící do jeho pokoje prost-
tým oknem, ani skutečnost, že se kvůli nedostatku dřeva
topilo velmi úsporně, prodloužený pobyt v nitru Pradědo-
vých hor si velice pochvaloval.

Kvůli dovozu levnější vlny ze zahraničí se vysokohorské
pastevectví v 80. letech již přestávalo vyplácet, a Němečtí
rytíři se tak rozhodli zacílit na pohostinské služby, což byla
vzhledem ke zvyšujícímu se počtu návštěvníků nejvyšších
partií hor volba více než opodstatněná. Již rok po smrti
starého Grohala byla proto zahájena přestavba ovčárenské
salaše na moderní turistickou chatu a pohostinnost matky
Grohalové se i díky vznikajícím průvodcům proslavila da-
leko za hranicemi Jeseníků. Ze všech koutů monarchie i ze
sousedního Pruska sem ročně proudily tisíce turistů a lá-
zeňských hostů, kterým, často až do ranních hodin, hrál
k poslechu a tanci slepý harfenista. Nežřídka se tak stávalo,
že chudák správcová nešla vůbec na kutě – sotva skonči-
la noční zábava a ona poklidila, už musela jít do chléva.
V červnu 1899 ji bruntálská sekce Moravsko-slezského
sudetského horského spolku poctila čestným členstvím
a o rok později si na prsa dokonce mohla připnout pres-
tizní Stříbrný kříž za zásluhy, který ji neudělil nikdo jiný
než císař František Josef I. Pro ni však největším oceněním

Chata Ovčárna zakreslená na mapě z druhé poloviny 19. století.
V levém dolním rohu Petrovy kameny. Zdroj: archivnimapy.cuzk.cz.

bylo, když hosté odcházeli spokojeni a s příslibem opětovného návratu.

Matka Grohalová se stala v očích milovníků Jeseníků až jakousi éterickou bytostí, pevným bodem, jehož se netkne mrazivé počasí ani zub času. Když proto 13. srpna 1909 tato energii sršící žena zesnula na „sešlost věkem“, málokdo této zprávě zpočátku věřil. Smrt matky Grohalové neznamovala jen odchod výjimečného člověka, ale zároveň i konec významné epochy dějin Jeseníků, jejímž nejdokonalejším symbolem byla ve své době právě oblíbená ovčárenská správčová. Dlouhé zástupy truchlících na jejím pohřbu byly důkazem veliké lásky a úcty, jíž se Rosa Grohalová těšila. Velice dojemnou vzpomínku na ni nám zanechal jistý Wilhelm Urban z Bruntálu, který všeobecně známou houževnatost a vlídnost této ženy vetknul do podoby umělecky poměrně hodnotné básně *Kummt och rei!*. Její upřímná slova jsou patrně nejvýmluvnějším svědectvím o tom, jak silnou stopu v myslích a především srdcích někdejších obyvatel Jeseníků matka Grohalová zanechala.

„Pojďte dál!“

*Duch hor Praděd řádně chrání
tu sudetskou zemi svou:
Víš, že se vždy spolehnout lze
na matku Grohalovou.
Chvilu v šenku, pak u plotny
odpočinek neznala,
na pořádek a čistotu
svědomitě vždy dbala;
a kdokoliv u chaty stál
slyšel vřelé: „Pojďte dál!“*

*Mlhy husté když se snášejí
na horu, vřes i stromy,
jsou pak na Ovčárně naší
hned plny všechny stoly.
A kdo mokrá v mlze tápe,
div nevyplivne duši,*

*kdo si limec povytáhne
přes obě zmrzlé uši,
tomu zní jak z nebes chorál,
když zaslechne: „Pojďte dál!“*

*Kořenářka unavená
už má jazyk na vestě,
když z Petrových kamenů jde
po vyslapané cestě;
zemdlená si pot otírá
a bojí se, že zhyne,
leč vmžiku nových sil nabírá,
neb záchrana jí kyne!
Tam kde Ovčárny pevný val,
srdečně zní: „Pojďte dál!“*

*Však Všemohoucí stanovil
matce Grohal její čas;
hory mlhou když zahalil,
opustila navždy nás.
Matka Grohal, která se vždy
do výšin ubírala,
hned se v nebi za své skutky
přivítání dočkala;
na šalmaj anděl ódu hrál,
když Petr pravil: „Pojďte dál!“
(přeložil a přebásnil autor článku)*

Článek věnuji panu Igoru Hornišerovi z Muzea v Bruntále, kterému tímto děkuji za cenné rady.

Matěj Matela (*1992 v Bruntále) svůj zájem nejčastěji soustředí na střípky kulturního dědictví původního německého obyvatelstva Jeseníků, především pak oblastí Medvědké a Pradědské hornatiny. Nejčastěji se zaměřuje na výrazné regionální osobnosti. Působí jako odborný pracovník ve Vlastivědném muzeu Jesenicka.

matejmatela@seznam.cz

Cukrovar byl skutečnou chloubou obce Bedihošť

Petr Jirák

Počátky cukrovarnictví v českých zemích

První řepný cukrovar byl založen v polovině 18. století v Prusku. V českých zemích vznikly první cukrovary na konci téhož století. Jednalo se o malé a zcela primitivní „továrny“. Po pádu Napoleona Bonaparta mohly být znovu dováženy výrobky ze zámorí. Bohatší lidé dali přednost třtinovému cukru, zatímco chudší vrstvy sladily medem. Teprve v roce 1829 byl založen cukrovar v Kostelním Vydří u Dačic, čímž byla zahájena další vlna zakládání cukrovarů v českých zemích. Technický pokrok, šlechtění řepy a intenzivnější obdělávání půdy vedly k rozvoji cukrovarnického průmyslu. Do zrušení poddanství (1848) se v cukrovarnictví angažovali zejména šlechtičtí velkostatkáři. Poté se do oboru zapojili buržoazní podnikatelé, kteří už nebyli plně závislí na dodávkách řepy od šlechtických velkostatků.

Založení cukrovaru v Bedihošti

V roce 1850 kníže Metternich prodal bývalý panský dvůr v Bedihošti podnikateli Pavlu Primavesimu, jehož rodina pocházela z Itálie. V první polovině 19. století se usadila v Olomouci a začala podnikat v mnoha průmyslových oborech. Roku 1859 Carl Anton Primavesi obdržel velkoobchodní oprávnění a spolu s bratry se stal vedoucím představitelem kapitálové společnosti „*Verein mährischer Zuckerfabriken*“ (Spolek moravských cukrovarů) se sídlem v Olomouci. Společnost provozovala cukrovary v Bedihošti, Hulíně a Velké Bystrici, dále také lihovar v Hodolanech.

Počátky cukrovaru Bedihošť spadají do roku 1851, kdy byl založen na pozemcích bývalého dvora. V publikaci Janů Hudečka a Mlčocha se nesprávně uvádí, že první budova cukrovaru vznikla adaptací klášterní budovy. Žádný klášter ovšem v Bedihošti nikdy nebyl. Mýlná informace je mezi mnoha obyvateli obce bohužel dodnes zakořeněna jako historický fakt.

Cukrovar v Bedihošti byl jednou z prvních továren svého druhu na střední Moravě. Cukrovar v Čelechovicích na Hané byl založen již v roce 1839 a v Doloplazích o deset let později, řada známých cukrovarů v této oblasti vznikla však až po roce 1860 (např. 1861 v Drahanovicích a Hulíně, 1868 v Chropyni, 1869 v Kojetíně, 1870 ve Vrbátkách, 1871 v Litovli a Holici, 1881 v Brodce u Přerova a v Prosenicích, 1882 ve Všetulích, 1891 v Tovačově nebo 1909 v Němčicích nad Hanou).

Kapacita a zařízení cukrovaru byly v počátcích velmi zanedbatelné. V době kampaně se denně zpracovalo okolo 200 tun řepy, přičemž podíl ruční práce byl značně vysoký. Primavesiho firma zkupovala grunty a chalupy za účelem zvětšení pozemkové držby (na konci šedesátých let dokonce zřídila pro své účely nový dvůr), což se nelíbilo řadě místních sedláků. Později cukrovar disponoval dvory také v obcích Výšovice a Dobromilice.

Oblast Hané je velice vhodná pro pěstování řepy, proto nepřekvapí výborná úroveň místního cukru. Již roku 1855 cukrovar obdržel na pařížské výstavě diplom, který podepsal Napoleon III., tehdejší vládce Francie. Formální zemské tovární oprávnění na výrobu řepného cukru v Bedihošti bylo paradoxně uděleno až 21. 10. 1857.

V roce 1870 byl v Bedihošti zahájen provoz železnice, jež byla zpočátku využívána především k nákladní dopravě. Transport místního cukru tím byl hodně ulehčen. Do té doby totiž cukr převážely koňské a volské potahy až na nádraží v Brodce u Přerova, kde měl bedihošťský cukrovar skladiště.

Cukrovar na přelomu 19. a 20. století

Rozmach cukrovaru měl zásadní vliv na proměnu obce z čistě zemědělské na zemědělsko-průmyslovou. Od založení cukrovaru významně přibýval počet místních obyva-

Cukrovar Bedihošť na téměř sto let staré fotografii. Zdroj: Státní okresní archiv Prostějov.

tel. Odvrácenou stranu mince představovala sociální situace cukrovarnických dělníků. Zpočátku pracovali 14 hodin denně. Stávkou z roku 1885 dosáhli snížení pracovní doby na 12 hodin a mírného zvýšení platů. Spolek moravských cukrovarů nechal na přelomu 19. a 20. století postavit pro dělníky další bytové domy, aby zlepšil jejich špatné bytové podmínky. Bytové domy postavené tehdejším majitelem cukrovaru existují dodnes, řadu z nich nalezneme v Komendově ulici (č. p. 52, 54, 56, 60, 65–67).

Roku 1892 proběhla první velká rekonstrukce továrny. Byly zavedeny modernější stroje a vybudovány dopravní kanály. Cukrovar byl výrazně rozšířen a modernizován v roce 1905. Kapacita cukrovaru vzrostla ze 400 na 700 tun pořezané řepy denně. V březnu 1907 shořelo ve skladišti 1 700 tun cukru. Jednalo se o první velký požár v historii cukrovaru. V roce 1912 byla rekonstruována rafinérie cukru.

Cukrovar v období první republiky

Rozvoj cukrovaru pokračoval i v období tzv. první republiky (1918–1938). Majitelem cukrovaru byl Spolek morav-

ských cukrovarů se sídlem v Olomouci. Cukrovar vyráběl cukr ve formě kostek, moučky, krystalu, homolí, konkasé a pilé.

V továrně pracovalo okolo 130 stálých zaměstnanců, během kampaně navíc až tisíc sezónních dělníků. Stáli pracovníci měli mnohem lepší podmínky než za habsburské monarchie. Dostávali pevný plat a měli nárok na řadu deputátů (40–60 kg cukru, 4–8 centů brambor, 24–43 centů uhlí, 2–3 kubíky dřeva – pro každého zaměstnance na jeden rok). Žili v kvalitních bytech a o práci nepřišli ani během hospodářské krize na začátku třicátých let. Do řad cukrovarnických kvalifikovaných zaměstnanců patřili vaříči, strojníci, zámečníci, kováři, kotláři, vrchní topiči, zedníci nebo tesaři.

K dramatické události došlo 29. 8. 1921, kdy byl ve svém bytě postřelen Josef Stuchlý, ředitel cukrovaru, jenž následky útoku přežil. Pachatelem zločinu byl dělník chtějící se svému nadřízenému pomstít za to, že nedostal vyšší mzdu. Na útěku před četníky skočil ze 14 metrů vysoké věže vápenky na hromadu kamení. Zemřel brzy po převozu do prostějovské nemocnice.

Za první republiky byl ředitelem cukrovaru mimo jiné i Ing. Bedřich Neumann (narozen 1878 v Kopidlnu), který psal nejen odborné články týkající se cukrovarnictví, ale rovněž básně.

Cukrovar za protektorátní éry

Za protektorátu (1939–1945) byl Spolek moravských cukrovarů, jemuž patřil i cukrovar v Bedihošti, členským podnikem koncernu ovládaným Břeclavskou rafinérií cukru, akciovou společností se sídlem ve Všetulích.

V roce 1941 byl modernizován strojní park a parní pohon byl nahrazen elektrickým. Dne 17. 7. 1944 shořelo za nevyjasněných okolností okolo 2 200 tun cukru. Vznik požáru si místní nejčastěji vysvětlovali shozením (náhodným či úmyslným) bomby z letounu. Právě v té době se začínaly nad českým územím odehrávat vzdušné souboje mezi Němci a Američany. Objevila se ale i teorie, že požár úmyslně založili místní zaměstnanci, aby zakryli krádeže

cukru. Autorovi není známo, zda se k tomuto požáru dochovaly dobové vyšetřovací spisy, jež by mohly vysvětlit pravou příčinu události.

Obětmi druhé světové války se stalo celkem pět zaměstnanců továrny. Jejich jména jsou uvedena na pamětním tablu, které se již přes 20 let nachází ve vstupním prostoru k obecnímu úřadu a mateřské škole v Bedihošti. Dva muži zemřeli za války v koncentračním táboře Osvětim, kde byli uvězněni za účast v komunistickém odboji proti nacismu. Jednalo se o místního občana Antonína Komendu (rodák z Hejčína), po němž je v Bedihošti pojmenována ulice, a Jana Bělku z Hrubčic. Karel Grepl a Arnošt Soukeník zemřeli 1. 5. 1945 během sovětských náletů a dělostřelby na Bedihošť, kde se Němci drželi až do konce války. Pátou obětí byl Jaroslav Zahálka. Zemřel v Německu v průběhu totálního nasazení.

Cukrovar v letech 1945–1989

V létě 1947 cukrovar přestal být součástí akciové společnosti Spolek moravských cukrovarů, poněvadž došlo k jeho znárodnění. Cukrovar se stal samostatným národním podnikem nazvaným „Cukrovar a rafinerie cukru v Bedihošti“. Vznik národního podniku byl retrospektivně datován k 1. 1. 1946.

Zaměstnanci cukrovaru okolo roku 1910. Fotografie Petra Jiráka.

V roce 1947 došlo v továrně k dvěma tragickým úmrtím: Vincenc Stehlík podlehl těžkému zranění při výkonu povolání (5. 4.), Josef Petržela byl opáren vřelou cukrovou šťávou (7. 11.). Dne 20. 5. 1948 se zastřelil v cukrovaru dělník Ladislav Vymazal, jelikož mu hrozila úplná ztráta zraku.

Dne 14. 9. 1953 vypukl ve večerních hodinách požár ve skladišti pytlů, kde shořela střecha a 75 tisíc jutových pytlů. Na vyšetřování případu se podílela i komunistická tajná policie (Státní bezpečnost), proto nepřekvapí místy až brutální výsledky několika místních občanů. Teorii úmyslného založení požáru, již uvádí spisy Státní bezpečnosti, nelze s určitostí vyloučit. Mohlo jít o čin osob, které by dnes byly řazeny do řad účastníků protikomunistického odboje. Přesně týden před požárem skladiště bylo mezi Vyskovem a Kroměříží zapáleno více než deset stohů slámy. Jednalo se o čin Václava Švédy (1921–1955) z Pivína a Ctirada Mašína (1930–2011) z Kolínska. Jméno toho, kdo založil požár v cukrovaru, ani jeho motivaci, bohužel, neznáme.

V padesátých letech se několikrát změnilo začlenění cukrovaru do jednotlivých národních podniků (Kojetínské cukrovarny, Olomoucké cukrovarny, Středomoravské cukrovarny). V roce 1963 se cukrovar stal závodem 01 v rámci národního podniku Jihomoravské cukrovarny Uherské Hradiště. V Bedihošti se začal vyrábět výhradně cukr krystal, jenž byl exportován do mnoha koutů světa (např. Saúdská Arábie, Irák, Indie, Čína, Malajsie, Ghana, Súdán, Argentina).

V roce 1961 byl pro veřejnost v areálu cukrovaru zpřístupněn park s rybníčkem. Ještě začátkem šedesátých let stála na kraji cukrovaru kašna, do níž byla svedena léčivá voda, podobná minerálním vodám z nedalekých Lázní Skalka. Voda vyvěrala z artézské studně hluboké až 300 metrů. Pro své zaměstnance nechala továrna zřídit chatu v blízkosti Plumlovské přehrady. V roce 1982 cukrovar zpracoval rekordní množství řepy (88 404 tun) a vyrobil 22 300 tun cukru.

Cukrovar se měl stát nejmodernějším a největším na Moravě. Mezi Bedihoštěm a Čehovicemi měl být vybudován nový závod s plně automatizovanou výrobou

Požár cukrovaru Bedihošť v roce 1907. Zdroj: SDH Bedihošť.

cukru. Nakonec však nebyla uskutečněna ani rekonstrukce existujícího areálu. Kvůli zaostalosti strojového parku byl cukrovar zrušen uprostřed řepné kampaně na podzim 1989, pár týdnů před pádem totalitního režimu v Československu. Často se v této souvislosti mylně uvádí rok 1988, což je uvedeno i v zápisu obecní kroniky, pořízeném ovšem až v roce 1995. Tehdejší kronikář dokonce uvedl zavádějící až nesmyslné tvrzení, když si zájem arabských států o místní cukr vysvětloval velkým obsahem síry. Cukr tak podle něho nepoužívali ke slazení čaje či kávy, ale jako „základní surovinu na výrobu střelného prachu a jiných travin“.

Areál továrny po zániku výroby cukru

Areál zrušeného cukrovaru byl poté spravován ředitelstvem cukrovaru Vrbátky. V rámci velké privatizace byl v dubnu 1993 prodán podnikateli Jaroslavu Jančíkovi (bývalý zaměstnanec několika cukrovarů včetně bedihošťského), který dodnes využívá objekt balírny cukru. Jančík měl původně v úmyslu přeměnit areál na továrnu na výrobu kyseliny mléčné, k čemuž však nedošlo z důvodu krachu banky Bohemia, jež dala podnikateli úvěrový příslib na financování moderní technologie. Při frekventované silnici z Prostějova směrem na Kroměříž (s blízkou odbočkou na Přerov) se nachází motorest. Většina ostatních objektů

bývalého cukrovaru naprosto chátrá, jak se může čtenář přesvědčit na vlastní oči.

Areál bývalého cukrovaru sice již téměř tři dekády kazí vzhled obce, nicméně továrna se do historie zapsala zlatým písmem. Bez existence cukrovaru by Bedihošť s velkou pravděpodobností zůstal malou obcí. Téměř 140 let dlouhá výroba kvalitního cukru dělala obci velmi dobrou reklamu a navždy zůstane významnou kapitolou Bedihoště.

Historikové zabývající se průmyslovým dědictvím stále dokážou ocenit architektonický ráz cukrovarnického areálu. Historička Michaela Kvapilová Nováková mj. napsala: „*Cukrovar v Bedihošti se řadí k nejstarším cukrovarům na Moravě. Tento tovární komplex si nese velmi zajímavou typologii, stavby jako celek vykazují koncepci využívající důmyslného rozvrhu budov, jejichž výškové variability vytváří poutavý pohledově prokreslený soubor; v členění fasád nesoucí řadu zdobných prvků – vše stále čitelné i pod současnou devastací areálu.*“

V letech 1980–2017 byla u budovy hlavního nádraží v Prostějově umístěna malá parní lokomotiva řady 310.127. Rovněž v tomto případě se jednalo o připomínku existence cukrovaru v Bedihošti, kde lokomotiva sloužila po vyřazení z běžného provozu. V listopadu 2017 byla lokomotiva odvezena do železničního muzea v Lužné u Rakovníka.

Archiválie z činnosti Spolku moravských cukrovarů a cukrovaru v Bedihošti jsou uloženy v několika archivních fondech, které se nachází v Zemském archivu v Opavě a především v Moravském zemském archivu v Brně.

Po roce 1989 postupně zanikly desítky cukrovarů. V současné době jich funguje v rámci celé republiky pouhých sedm, z toho tři najdeme na Hané (Litovel, Prosenice, Vrbátky). Na jižní Moravě existuje cukrovar v Hrušovanech nad Jevišovkou, ve Slezsku najdeme cukrovar v Opavě-Vávrovicích a v Čechách v Českém Meziříčí a Dobrovicích.

Řepné kanály během kampaně v 80. letech minulého století.
Zdroj: Státní okresní archiv Prostějov.

Použité prameny a literatura (výběr)

Státní okresní archiv Prostějov, fond Četnická stanice Bedihošť, inv. č. 8 (Památník Četnické stanice v Bedihošti za léta 1918–1945), fond Místní národní výbor Bedihošť (kronika obce za období 1975–1994).

HUDEČEK, Jan - MLČOCH, Jan: *Bedihošť, obrázek minulosti a přítomnosti*. Prostějov 1926.

JIRÁK, Petr: *Z historie Bedihoště – cukrovar*. Zpravodaj obce Bedihošť, č. 31 (1/2013), s. 18–20.

KVAPILOVÁ NOVÁKOVÁ, Michaela: *Cukrovar v Bedihošti – historie a architektonický ráz areálu*. Štafeta, roč. 39, č. 1–2 (2008), s. 42–50.

MYŠKA, Milan: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska*. Ostrava 2003.

Petr Jirák (*1980), archivář a historik (mj. absolvent archivnictví na FF UP v Olomouci). Od roku 2008 pracuje ve Státním okresním archivu Přerov. Zabývá se především problematikou protinacistického odboje a různými zajímavostmi z regionální historie střední Moravy.

p.jirak@pr.archives.cz

Sebou navzdory...

(nad novou knihou Jaroslava Irovského)

Petra Kozušniková

Olomoucký pseudoumělec a básník Jaroslav Irovský v letošním roce vydal novou prózu – tak nějak by znělo Irovského sebepojetí v jeho literárním podání. Jedná se o autorovu šestou knihu, která nese název *...s duší beadníka* (2018). Spisovatel v ní nadále rozvíjí aranžmá všech odstínů beatnictví započaté již v *Příbězích sráče* (2013). Ovšem nyní se soustředí na ryze české projevy bead(t)nictví člověka, jenž se potácí v současném globalizovaném světě.

Irovského próza se odehrává v průběhu jednoho měsíce, v němž nahlédneme do situace mladého muže ve špatné situaci existenční i existenciální, s nímž má ovšem pramalou chuť cokoli dělat. Demotivován unifikovaným světem telefonních aparátů, křečovitých úsměvů a akčních letáků se upijí v jakési dráždivé introverzi, která na jedné straně připomíná depresivní stavy, na druhé jí čelí niterná snaha zachovat si vnitřní pravdu, a to navzdory destruktivním následkům. Na jednu stranu se nechává světem vláčet, přijímá věci, jak k němu přicházejí, na druhou stranu se Irovského alterego snaží zachovat si tvář sám před sebou.

Próza budí dojem autentické zpovědi. Od deníkového záznamu ji dělí jednolitý proud vyprávění bez přesné datace. Jedná se spíše o pásmo „mikropříběhů“, tu více, tu méně koherentních „minipovídek“, které jsou navěšeny na linii protagonistova bezcílného života. Svou každodennost tráví v bytě v paneláku na sídlišti, který obývá se spolubydlícím a pečuje o něj jen v míře nezbytně nutné. Stejně tak jeho příjmy zajišťují nestálé brigády pouze do výše nutné k pokrytí životních nákladů, jež vedle nájemného a nejlevnějších potravin zahrnují vždy také řadu lahváčů. Co ho vzdaluje úplné bezvýznamnosti, je smysl pro nadhled, specifický smysl pro humor a cesta spisovatele samouka a samizdata.

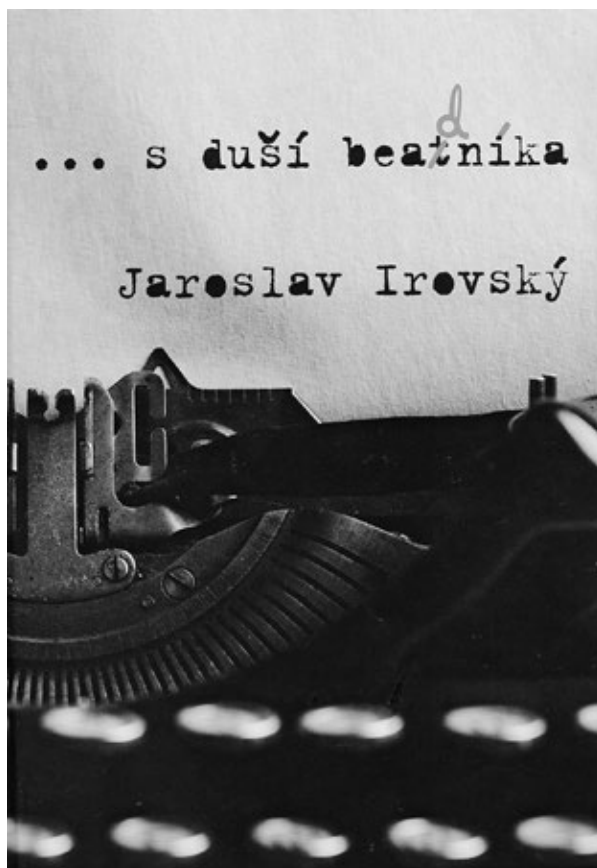
Svět Irovského protagonisty v mnohém odráží rozpolcenost nejmladší generace, které svět leží u nohou, ale za cenu nejvyšší osobní svobody. Není však snadno stravitelným soustem pro čtenáře hledajícího morálně jednoznačnou výpověď filozoficky uchopující svět jako celek. Irovského protagonista rezignuje na ideologický koncept, jeho hodnotový svět utváří tříšť životních zkušeností a prožitků a také schopnost čelit syrovosti života bez snahy o jeho kultivaci. I proto je čtenář konfrontován s místy xenofobními názory, na druhou stranu je patrné, že autor si dává pozor, aby nikoho příliš neurazil, aby byl jeho nepřizpůsobivý hrdina snesitelný natolik, že bude mít čtenář chuť knihu dočíst.

Co na tomto prozaickém pokusu autora kvitují, je opuštění kosmopolitních a amerikanizujících aranžů, které rámcovaly ještě dosti zásadní část autorovy povídkové tvorby, a to jak v *Příbězích sráče* (2013), tak v souboru *O(byčejný) život* (2014). Tím, že se soustředí pouze na český kontext, vzdaluje se postupně svým přiznaným americkým spisovatelským vzorům, jako byl Charles Bukowski či John Fante, a tvoří svou vlastní autorskou linii. I tato próza má však své nedostatky, místy je příliš rozvláčná, místy šustí příliš křečovitými gesty a příliš spoléhá na „svého čtenáře“, tedy čtenářovu obeznámenost se stylem tvorby a tím i vstřícnost jeho přijetí. Jistá gestika a ucelené sebepojetí je základem jeho autorského výrazu (stejně jako např. u Šimka a Grosmana – českými literárními vzory), přesto by stálo za to ji ještě cizelovat. Pokud se autor oprostí se od výše řečených neduhů, může jeho psaní vykristalizovat ve skutečně osobitý hlas v současné české próze.

Petra.Kozusnikova@seznam.cz

Jaroslav Irovský při čtení v ArtUm Centru v roce 2016. Zdroj: archiv autorky.

Obálka knihy ...s duší beatníka (Jonathan Livingston 2018)
od Jaroslava Irovského.

Významné osobnosti spojené s městy, městysy a obcemi okresu Prostějov (VII.)

Klopotovice – rodiště divizního generála Ondřeje Mézla (1887–1968)

Lubomír Novotný

Okres prostějovský je rodištěm významných vojenských osobností. Generálů československé armády bychom napočítali téměř ke dvaceti. Je proto těžké vybrat do našeho seriálu ty, kteří náleží k nejvýznamnějším či ty s nejpohnutějším osudem. Ostatně často se to prolíná. Zmíníme se proto o třech vojenských osobnostech, jež zanechaly v českých a československých dějinách hlubokou stopu. Jde o generály Mézla, Husárka a Kraváka, v jejichž případech lze hovořit o statečnosti, hrdinství a v Kravákově případě oběti nejvyšší. Jejich zápis do československé historie je obecně hodnocen jako příkladný a kladný. Jistě může spousta čtenářů namítnout, že vynechat osudy generálů, k jakým patřil např. Vilém Sacher či generálové Rudolf Hošek nebo Josef Dvořák, je chybou, ale nikdy se nelze zavděčit všem. A to už vůbec nehovořím o tom, že zcela opomíjíme hrdiny typu Josefa Františka a další legionáře z první i druhé světové války, kteří nedosáhli hodnosti generálské.

Náš vojenský seriál začneme v obci Klopotovice, která je jednou z mnoha typických hanáckých obcí rozkládajících se v širé rovině mezi městy Olomoucí, Prostějovem a Tovačovem. Katastr Klopotovic je tvořen velmi úrodnou černozemí a je nasnadě, že drtivá většina obyvatel se v minulosti živila zemědělstvím. Přesto najdeme v dějinách obce řádku rodáků, kteří vynikli v jiných oborech. Asi nejvýznamnější osobností narozenou v Klopotovicích je divizní generál Ondřej Mézl. V době jeho narození přináležely Klopotovice do soudního okresu Kojetín a okresního hejtmanství přerovského. Jednalo se o ovšem o hraniční obec, když obyvatelé měli relativně blízko jak do Prostějova, tak i do Olomouce. Jen o šest let později se v nedale-

kých Čehovicích narodil další významný prvorepublikový generál. Byl jím Karel Husárek. Koneckonců Mézlova rodina z otcovy strany měla své kořeny taktéž v Čehovicích. Životy obou generálů byly spojeny s nejtěžšími okamžiky Československa a českého národa. Oba v těchto krizových chvílích podali svým chováním a jednáním důkaz, že prvorepubliková armáda byla sborem plně připraveným k obraně vlasti.

Ondřej Mézl spatřil světlo světa 2. prosince 1887. Studoval reálku v Prostějově, Lipniku nad Bečvou a střední stupeň vzdělávání dokončil až v Kroměříži. Poté v letech 1908–1910 absolvoval šest semestrů na brněnské technice. Po mobilizaci v roce 1914 narukoval k 14. zeměbranceckému pěšímu pluku, s nímž zamířil do Halicě bojovat proti vojákům carského Ruska. Mézl, tak jako tisíce dalších rakouských vojáků české národnosti, přešel již v dubnu 1915 do ruského zajetí. V Rusku nezůstal dlouho. Již na jaře roku 1916 se v Oděse formoval dobrovolnický srbský sbor, do něž se přihlásil i Mézl. V červnu 1916 vstoupil do srbské armády v hodnosti podporučíka. Ve stejné době bojoval v srbské armádě například i Emanuel Moravec či Vojtěch Luža apod. V srpnu 1916 vstoupilo královské Rumunsko do světové války po boku Dohody. To změnilo i cíl nasazení srbské dobrovolnické divize. Mézl tak společně se Srby, Rusy a Rumuny bojoval na území Dobrudže proti Bulharům. Ti byli záhy posíleni německými jednotkami a zatlačili Rumuny a jejich spojence do defenzivy. Rumunsko bylo nuceno v prosinci 1917 uzavřít příměří a před vojáky dobrovolnických sborů vyvstala otázka, co dále. Přestože příměří s Centrální-

mi mocnostmi uzavřelo v zimě 1917 i Rusko, kde se moci chopili bolševici, tak se Mězl vrátil do Ruska a jeho další osud byl spojen s legionářským 6. střeleckým hanáckým plukem. S ním Mězl prodělal celou sibiřskou anabázi a v dubnu 1920 se nalodil na loď *President Grant* a přes Singapur a Suez dopluli legionáři z 6. pluku do Terstu. Domů, do nového Československa, se Ondřej Mězl vrátil, již jako podplukovník, 21. června 1920.

V republice pak pokračovala Mězlova oslnivá vojenská kariéra. V roce 1923 byl povýšen do hodnosti plukovníka. Jeho znalost srbochorvatštiny mu umožnila, aby se v roce 1925 přesunul do Bělehradu na pozici vojenského ataše. Jelikož Jugoslávie byla naším malodohodovým spojencem, tak se jednalo o významný vojenský a diplomatický post. V roce 1928 se vrátil domů a o dva roky později byl povýšen do hodnosti brigádního generála. V roce 1936, v době kdy působil u VI. sboru v Košicích, byl povýšen na divizního generála. Bylo to již v době, kdy se vojenské a diplomatické postavení Československa začalo povážlivě zhoršovat. Po březnovém anšlusu Rakouska k Říši v roce 1938 se stala vojenská situace Československa ze strategického hlediska katastrofální. Za zářijové krize velel gen. Mězl VI. sboru v Košicích a tzv. XVI. hraničnímu pásmu. Během krátkého života druhé republiky měl Mězl stále co do činnosti s maďarskými provokacemi. Část maďarské politické scény totiž stále počítala s tím, že vídeňská arbitráž byla jen mezistupněm k integrální revizi Trianonu. Události března 1939 pak pro Mězla znamenaly nutnost evakuace armády z východní části rozpadajícího se státu. Do Protektorátu Čechy a Morava se vrátil 24. března 1939. Na krátkou dobu se s rodinou usadil v Tovačově, pak bydlel v Bystrci u Brna a záhy se zapojil do vojenské složky odboje, tedy Obrany národa. V prosinci 1939 musel uprchnout z protektorátu a přes Maďarsko se dostal do Bělehradu, s nímž měl spojené krásné vzpomínky. Navíc byl nositelem několika srbských a jugoslávských vojenských ocenění, takže mohl očekávat vlídné zacházení. V první půli roku 1940 jej exilový prezident Beneš jmenoval vojenským pověřencem v jihovýchodní Evropě, což především znamenalo starost

o uprchlíky z protektorátu. V létě 1940 byl jmenován náčelníkem československé vojenské mise pro Blízký východ a Egypt se sídlem v Jeruzalémě. Vojenské jednotky se tedy začaly formovat i v britské Palestině. Ovšem již v roce 1941 se s Mězlem vážně počítalo po funkci velitele československé jednotky v SSSR. Bylo jasné, že právě otevřená východní fronta bude pro osud války, ale i obnovu Československa, klíčovou. Pro Mězla hovořily znalosti jazyků, zkušenost z doby první světové války, ale i to, že politicky byl neexponovaný, bezbarvý, což by Sověti mohli akceptovat. Situace se vyvinula jinak a Mězl setrval na Blízkém východě a v severní Africe až do roku 1943. V tomto roce byly armády Osy na těchto územích poraženy, a tím skončila i zdejší Mězlova role. V roce 1944 se stal nejdříve náčelníkem mise u britsko-kanadské 21. skupiny armád a od července 1944 do 2. května 1945 působil jako náčelník mise u vrchního velitelství spojeneckých expedičních sil (SHAEF).

Příruční mapa Moravy a Slezska. Klopotovice se v době Mězlova narození rozkládaly v soudním okrese Kojetín, okresním hejtmanství přerovským, vydání 1909. Zdroj: VKOL.

Když v květnu 1945 skončila válka, byla již politická situace obnoveného Československa jiná, než jak se plánovalo v Londýně. Vojenské a politické poměry se v letech 1944–1945 razantně proměnily. Mimořádné vojenské úspěchy Rudé armády a s tím spojený rychlý postup na západ posilovaly pozici Sovětského svazu nad míru očekávanou. Sovětský svaz nezaujal ve střední Evropě předpokládanou pozici nejsilnější velmoci, ale stal se naprostým hegemonem. Modelovaná idea poválečného Československa, jakožto mostu mezi Západem a Východem, se stala chimérou. Československo bylo zcela vojensky, silně politicky a částečně i ekonomicky provázáno se Sovětským svazem. V obnoveném státě, jehož vnitřní systém obsahoval mix prvků demokratických i těch, jež v sobě nesly riziko přerodu v nedemokratický režim, měli klíčové slovo komunisté. To znamenalo pro řadu západních důstojníků omezení jejich vlivu již v roce 1945. K nim náležel i generál Mězl. Od 2. května 1945 byl na dovolené s čekatelným a od 1. ledna 1946 byl penzionován. Přesto mu nebylo umožněno dožít svůj život ve státě, za nějž podvkráté bojoval. Po únoru 1948 emigroval a po čtyřletém pobytu v Británii zakotvil penzionovaný generál i se svou rodinou v USA. Zemřel 6. září 1968 v North Hollywoodu v Kalifornii ve věku požehnaných 81 let. Po únoru jej komunistický režim degradoval na vojína. Tuto ne-

spravedlnost se podařilo napravit až v roce 1991, kdy mu byla vrácena hodnost divizního generála. Životní příběh divizního generála je čítankovým příběhem služby vlasti. Klopotovice mohou být právem na tohoto svého rodáka pyšné.

Autor při psaní článku čerpal mj. z publikací autorů Tomáše Cydlika a Oldřicha Václavíka (*Českoslovenští legionáři okresu Prostějov 1914–1920*. Prostějov: Státní okresní archiv, 2001.), Zdenka Klobouka a Petra Indráka (*Divizní generál Ondřej Mězl v kontextu doby: (biografická studie)*. Tovačov: Tovačovský zámek, 2010.), Jaroslava Láníka (*Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*. Praha: Ministerstvo obrany ČR – AVIS, 2005.) či Alexe Maskalíka (*Elita armády: československá vojenská generalita 1918–1992*. 1. vyd. Banská Bystrica: HWSK, 2012.) a Dalibora Váchy (*Čechoslováci v Dobrudži. Sonda do každodenního života a vnímání vojáků na polozapomenuté frontě první světové války*. *Slovanský přehled*, 2010, č. 1–2, s. 217–240.).

Lubomír Novotný (*1978 v Prostějově) vystudoval historii na FF UP a právo na PF UP, odborně se specializuje na moderní české, československé a středoevropské dějiny.

sezima@seznam.cz

Autograf generála Mězla z pamětní knihy Státního reálného gymnázia v Prostějově. Zdroj: SOkA PV.

Busta Emanuela hraběte Pötting-Persinga se vrátila do školní budovy, jejíž stavbu financoval

Martin Kučera

Střední zdravotnická škola a Vyšší odborná škola zdravotnická Emanuela Pöttinga, sídlící v budově zvané Pöttingeum, slavila v sobotu 24. listopadu 2018 již 70. výročí vzniku zdravotnického školství v Olomouci. Při té příležitosti došlo k navrácení a slavnostnímu odhalení busty probošta olomoucké metropolitní kapituly a velkého dobrodince Emanuela hraběte Pötting-Persinga (1818–1898), který byl, ač pocházel ze starého dolnorakouského šlechtického rodu, horlivým podporovatelem českého národního hnutí, kultury a školství. Své jmění se rozhodl štědře věnovat na zakoupení pozemku, stavbu budovy a provoz první české soukromé školy pro vzdělávání dívek v Olomouci. Tzv. Ústav hraběte Pöttinga, český penzionát a škola pro vzdělávání dívek byl slavnostně otevřen roku 1895. Stavbu ve dvou etapách realizoval Karel Starý st. podle projektu architekta Jakoba Gartnera. Budova i přilehlá ulice dodnes nesou jméno tohoto mecenáše. Jak to bývalo dříve zvykem, interiér ústavu zdobil nejen portrét a poprsí mecenáše Pöttinga, ale i umělecká díla ztvárňující jiné osobnosti reprezentující odborné zaměření instituce (pořízena byla kupříkladu busta v životní velikosti autorky kuchařek Magdaleny Dobromily Rettigové, jejímž autorem byl olomoucký sochař a štukatér Josef Hladík). Cenné umělecké předměty se ovšem během druhé světové války ztratily. Bustu Emanuela Pöttinga se naštěstí podařilo zachránit. Neznámou cestou se dostala do sbírek dnešního Vlastivědného muzea v Olomouci, kde byla deponována do letošního roku. Její instalování v prostorách bývalé ústavní kaple je zásluhou především paní Hany Dostálové, která se vedle svých kantorských povinností soustavně věnuje mapování historie školy a stavebním dějinám budovy. Myšlenka navrácení díla do školy byl ihned nakloněn také její současný ředitel Pavel Skula.

Pracovní fotografie busty Emanuela Pöttinga, z jejíž tváře lze vyčíst, že jej poslední roky života trápila nemoc očí. Pötting nakonec oslepl a své dílo nikdy nespasířil. Zdroj: Vlastivědné muzeum v Olomouci.

Hana Dostálová s P. Ladislavem Švirákem po slavnostním odhalení busty. Foto: Martin Kučera.

Pátrání po bustě zakladatele Pöttingea začalo identifikací jiné busty, která se nachází v prostorách školy a dlouhá léta byla omylem považována za Emanuela Pöttinga. Na základě dobové fotografie se ovšem zjistilo, že se jedná o tvář staříčkého P. Ignáta Wurma (1825–1911), olomouckého kněze, redaktora, etnografa, který se zasloužil kupříkladu o zřízení prvního českého muzea v Olomouci. Stejná busta byla ještě roku 1936 součástí expozice muzea Vlastivědného spolku muzejního, které tenkrát sídlilo v Purkrabské ulici. Možná je to právě ona, ale prozatím se nepodařilo objasnit, jak se do Pöttingea dostala (objevena byla na půdě školní budovy).

Jak uvedl během slavnosti současný probošt metropolitní kapituly, děkan a dómský farář P. Ladislav Švirák, přítomné dílo ztvárňující jeho předchůdce symbolizuje pevný základ, který Pötting dal do vínku této školní instituce.

V proslovu použil přirovnání k olomoucké katedrále, která sice v průběhu staletí několikrát změnila svou tvář, ale její neviditelné základy vystavěné na skále zůstaly stále a pevné. Nezbyvá než škole popřát tytéž stále a pevné základy a vše dobré do dalších let.

Martin Kučera (*1981) je absolvent Univerzity Palackého v Olomouci. Zabývá se místopisem Olomouce, soustředí se na mapování činnosti spolku Alliance française na Moravě a také na působení Charity v olomoucké arcidiecézi mezi světovými válkami. Je zaměstnancem Arcibiskupství olomouckého, kde se věnuje cestovnímu ruchu, výstavním a kulturním projektům.

martin.boucle@email.cz

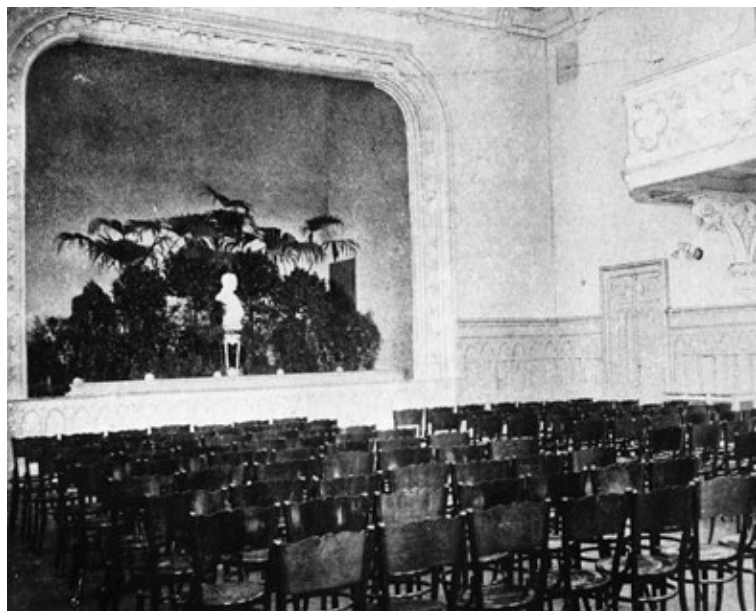

Na půdě školní budovy byla nalezena busta P. Ignáta Wurma, která byla umístěna do prostoru schodiště. Ještě nedávno bylo pod ní nesprávně uváděno jméno zakladatele školy Emanuela Pöttinga. Foto: Martin Kučera.

Pöttingum ještě před opravou střechy. Foto: Martin Kučera.

Na snímku publikovaném v jednom z pamětních almanachů školy je zachycena Pöttingova busta umístěná na divadelním pódiu společenské místnosti. V tomto sále se kupříkladu konávaly recitační večery nevidomého Pařížana Romaina Alléona, roku 1924 zde byly vystaveny návrhy na Smetanův pomník.
Rephoto: autor příspěvku.

Prostějov si připomněl životní tvorbu Zdeňka Horáka

Tomáš Cydlík

Výtvarné dílo Zdeňka Horáka je prostějovské uměním i lovné veřejnosti dobře známo a jeho nedávné osmdesátiny byly vhodnou příležitostí k ohlédnutí a bilancování. K připomenutí jeho životní tvorby připravili pracovníci Státního okresního archivu Prostějov výstavu, kterou měla veřejnost možnost navštívit až do konce roku 2018.

Ačkoliv se Zdeněk Horák narodil v Bystrici pod Hostýnem (*22. prosince 1938), k Prostějovu má díky prožitému mládí dodnes velmi blízko. Již od školních let vykazoval talent nadprůměrného kresliče, avšak žádného formálního vzdělání ve výtvarném oboru nedosáhl. Přes doporučení učitelů ke studiu umělecké školy si raději zvolil řemeslo, ke kterému měl blízko a zároveň mu umožnilo zůstat v Prostějově. V Agrostroji se vyučil strojním zámečníkem a středoškolské vzdělání si doplnil na místní průmyslovce. Poté nastoupil jako technik v tehdejší národní podniku Agrostroj Prostějov, kde pracoval na montáži jako plánovač a konstruktér. Později působil nějaký čas ve funkci technologického projektanta v Sigmě Olomouc. V roce 1993 zaměstnání opustil a zaměřil se na soukromé řezbářství.

Později vzpomínal, že k výtvarné tvorbě ho přivedlo zvidavé poznávání světa a pocit nutnosti uchování dojmů, zážitků a sdělení „krásna“ vnímavému okolí. Svým dílem k tomu přispěl jeho otec s neobyčejnou schopností obrazotvorného vyprávění. Horákův tehdejší svět dotvářel zájem o malířské i sochařské vzory z Prostějova, ale i reprodukce slavných děl ve školních učebnicích. Díky neustálému soupeření s bratrem Pavlem v kresbě, malbě a modelování se již od nejútlejšího věku oba navzájem obohacovali a zdokonalovali své schopnosti. Inspirací a povzbuzením pro další výtvarný vývoj mu byly návštěvy vernisáží a setkání s vystavujícími výtvarníky.

Jeho počáteční výtvarné pokusy byly známy jen několika lidem z okruhu rodiny, školy a přátel ze sportovní

gymnastiky. Tehdy ještě chybělo několik let k výstavce realizované na stěnách čekárny zdravotnického zařízení v Agrostroji, kde své kresby poprvé představil veřejnosti. Širší známosti mezi amatérskými i profesionálními výtvarníky získal až díky setkání s brněnským výtvarným teoretikem Igorem Zhořem, na jehož písemné vyzvání v roce 1978 založil a poté i vedl výtvarný kroužek při Závodním klubu ROH Oděvního podniku Prostějov. Po přestěhování do Olomouce Horák opustil vedení kroužku, ale i nadále sem zajížděl a podle možnosti se účastnil jeho aktivit. V Prostějově také působil u Okresního poradního sboru pro amatérské výtvarnictví při Okresním kulturním středisku.

Kromě výtvarného umění provází Zdeňka Horáka životem také láska k hudbě, technice a sportu. Jak rád uvádí, komorní koncerty či poslech díla klasických skladatelů ho navedou k příjemným pocitům a stávají se inspirací pro další tvorbu. Také sport tvoří důležitou část jeho života, podle vlastního vyjádření minimálně rovnocennou s výtvarnou tvorbou. Hrál hokej, fotbal, volejbal, ale nejvíce se věnoval sportovní gymnastice.

S řezbářstvím začínal na konci šedesátých let, kdy obyčejným nožem vyřezal svou první betlémovou figurku. Původním základním pracovním nástrojem se mu stalo pět anglických dlát, které dostal jako vánoční dárek. V jeho rukou vznikly kromě betlémských postavíček různá zvířátka barokních tvarů, model kostelních varhan či zdobené rámy k obrazům. V oblasti dřevorezby se cítí velmi svobodný, i když sám přiznává vliv sochařství antického Řeka a barokních mistrů, což je znát na všech jeho řezbách.

Při perokresbě a malbě si přímo v plenéru porizuje skici a kresbičky, z nichž pak doma vytváří konečná díla. Kreslí obyčejným dánským perem, přičemž tuš často ředí vodou, čímž dosahuje více odstínů a plastičnosti kresby.

Díky sportovním zkušenostem pronikl do tajů anatomie lidské postavy a její vyváženosti, podmiňující zachování stability při všech figurálních polohách. V určitém období své tvorby se více věnoval i portrétům. Z grafických disciplín si vyzkoušel suchou jehlu a linoryt, ale větší zájem v něm nevyvolaly. Některé jeho kresby se postupně objevily na novoročenkách Závodního klubu ROH OP Prostějov, ve *Zpravodajích Wolkrova Prostějova*, úředních listinách, diplomech, dopisních obálkách či v časopisech (*Štafeta*, *KROK*). Osobitým způsobem se zasloužil o ilustraci knih *Prostějovské aféry* a *Město našeho srdce*. Zajímavé je, že jeho kresby většinou vznikají jako součást ucelených cyklů. Ve spolupráci s prostějovským muzeem byly vydány již čtyři soubory perokreseb romantických zákoutí starého města nazvané *Zmizelý Prostějov*, Klub historický a státovědný představil v r. 2016 publikaci *Prostějov očima Zdeňka Horáka*. V nedaleké Olomouci zase nakreslil soubor místních kašen a kostelů, ve Šternberku vzniklo na přání jeho rodiny již více než 60 perokreseb s tamními motivy. Okouzující jsou i jeho venkovské motivy či přáníčka kreslená perem k příležitosti svátků a narozenin jeho blízkých. Přáníčka mívají barokní rámečky a ornamenty, občas i květinové a zvířecí motivy. Ještě jako dětské kresby vznikaly kolorované tabulky hokejových výsledků. Jako ilustraci k veršům své manželky Vlasty nakreslil kalendářní vydání *Kroniky české*.

Zdeněk Horák při vernisáži výstavy v sídle SOKA Prostějov dne 13. listopadu 2018. Úvodní proslov pronesl PhDr. Miroslav Macík.

Foto: Tomáš Cydlík.

Zdeněk Horák se pravidelně účastnil výstav prostějovských výtvarníků a okresních soutěží. Jeho kresby byly prezentovány také na celostátních výstavách jako Bienále kresby a grafiky v Liberci a později v Mostě. V letech 1978–2003 se účastnil besed Klubu přátel výtvarného umění Prostějov. Z dřevorezbařské tvorby vystavoval před listopadem 1989 pouze jednotlivé vyřezané figurky a poté i celý dřevěný Betlém. Za své kresby získal několik uznání, sám si velice váží ocenění v celostátní soutěži Máchův kraj.

Popřejme společně Zdeňku Horákovi do dalších let především pevné zdraví a hodně tvůrčí invence, ať svým výtvarným dílem ještě dlouho rozdává radost.

Tomáš Cydlík (*1974) je absolvent oboru historie-muzeologie na Slezské univerzitě v Opavě. Působí jako archivář ve Státním okresním archivu Prostějov. Zabývá se především kulturními dějinami 19. a 20. století.

t.cydlík@pv.archives.cz

Kulturní itinerář

Vědecká knihovna v Olomouci

Bezručova 2

Akce pro veřejnost

Není-li uvedeno jinak, jsou všechny akce Vědecké knihovny v Olomouci zdarma.

Autorské čtení Jaroslava Irovského

(19. 3. 2019 od 17 hodin / přednáškový sál VKOL)

Olomoucký autor bude číst ze svého debutového románu ...s duší beadníka. Stylem i obsahem navazuje autor na své předchozí sbírky dekadentních povídek *Příběhy sráče* a *O(byčejný) ŽIVOT* psané bez příkras a cenzury, s nevybíravým slovníkem, undergroundovou emotivní přímostí a velkou dávkou upřímnosti, sebeironie a humorné nadšázky, odkazující na nejlepší tradice americké Beat generation a autory jako John Fante nebo Charles Bukowski.

Válečné hroby a pomníky na Ukrajině a v Rusku

(16. 4. 2019 od 17 hodin / přednáškový sál VKOL)

Přednáška přiblíží návštěvníkům minulost i současnost válečných hrobů našich vojáků zejména z období 1. světové války. Bude doplněna bohatou fotodokumentací a živými vzpomínkami přímé účastnice rekonstrukčních cest Mgr. Dagmar Martinkové, předsedkyně Sdružení Čechů z Volyně a jejich přátel.

5. Olmützer Kulturtag / 5. Olomoucké dny německého jazyka

(3. – 13. dubna 2019 / různá místa dle programu)

Téma aktuálního ročníku nese název Svoboda bez hranic. Cílem projektu je překonání národnostních hranic a předsudků, stejně jako generační spojení a sblížení vystupujících aktérů české a německé kultury.

Festival se bude věnovat otázce odsunu německého obyvatelstva z pohraničí, ale také pozitivním i negativním projevům svobody, kterou přinesl revoluční rok 89.

V rámci sekce věnované vysídlení sudetských Němců bude uspořádán výlet do blízké vojenské oblasti Libavá, kde proběhne unikátní komentovaná prohlídka. Celý program najdete na webu vkol.cz.

Výstavy

Matematika ve službách astronomie

(3. – 31. března 2019 / Galerie Biblio, 1. patro VKOL)

Výstava předního českého astrografa prof. RNDr. Miloslava Druckmüllera, Csc. zapůjčena astronomickým oddělením Hvězdárny Prostějov. Na velkoplošných panelech budou návštěvníci moci spatřit jak unikátní obrazy zatmění, tak špičkové fotografie komet, Mléčné dráhy a některých dalších astronomických objektů.

Důkaz vzniku úplného zatmění Slunce. Fotografie pořízená v Mongolsku v roce 2008. Zdroj: Muzeum a galerie v Prostějově, Astronomické oddělení – Hvězdárna.

KomiX

(4. 4. – 30. 4. 2019 / Galerie Biblio, 1. patro VKOL / v rámci festivalu Olmützer Kulturtag)

Výstava přibližuje aktuální českou a německou komiksovou scénu na ukázkách, které z tvorby Mawila, Ulli Lust,

Anny Haifisch, Reinharda Kleista, Nicolase Mahlera a Matthiase Gnehma, Lely Geislerové, Venduly Chalánkové, Lucie Lomové a Jiřího Gruse vybral kurátor a komiksový autor Marek Rubec. Ten také povede následný workshop pro komiksové nadšence.

Vernisáž proběhne 4. dubna 2019 od 16 hodin a úvodní slovo pronese Marek Rubec.

Krajinou zapomnění – Libavsko objektivem Jindřicha Machaly

(duben 2019 / Knihovna UP / v rámci festivalu Olmützer Kulturtag)

Libavsko, specifický kraj s nádechem tajemna kolem Města Libavá. Kraj se zajímavou i komplikovanou historií prolínajících se česko-německých vztahů, který byl z velké části pohlcen po roce 1946 utvářeným vojenským prostorem. Místo poznamenané desetiletými devastace a nezájmu, jemuž podlehla řada sídel a jehož mementem, byť poškozeným, je jako zázrakem zachovaný barokní poutní chrám ve Staré Vodě. Kraj s nezaměnitelným geniem loci, který se začíná ze zapomnění pomalu probouzet.

V současnosti patrně nenalezneme znalejšího a povolanějšího průvodce po této krajině než libavského patriota a předsedu Okrašlovacího spolku Lubavia Jindřicha Machalu.

Muzeum a galerie v Prostějově, p. o.

nám. T. G. Masaryka 2

Děvčata z pokoje 28, L 410, Terezín

(1. 2. – 31. 3. 2019 / Špalíček, Uprkova 1)

Život několika mladých židovských děvčat uvězněných v terezínském ghettu v jednom z pokojů, tak zvaných hejmů, zachycuje putovní výstava Židovského muzea v Praze, vytvořená na základě osobních vzpomínek žen vězněných v mládí v Terezíně. Na 12 panelech jsou v úvodu přiblíženy politické události 30. let, nástup A. Hitlera k moci, obsazení Rakouska a českého pohraničí, Křišťálová noc a vznik

Protectorátu Čechy a Morava. Další část se věnuje období pronásledování židovského obyvatelstva před deportacemi. Těžiště výstavy spočívá ve vykreslení každodenního života dětí a mládeže za zdmi terezínského ghetta. Závěř výstavy seznamuje s poválečnými osudy děvčat, která měla to štěstí a dočkala se konce války. Všechny texty na panelech jsou doplněny komentářem nebo výpověďmi jednotlivých pamětnic.

Obrazy života Alžběty Zelené

(14. 2. – 21. 4. 2019 / výstavní sály hlavní budovy, nám. T. G. Masaryka 2)

Výstava ke stému výročí narození prostějovské malířky Alžběty Zelené představí výběr z jejího rozsáhlého díla, zejména ze soukromých sbírek. Průřez její celoživotní tvorbou, kterou tvoří portréty, zátiší, průmyslové krajiny a také náměty z hanáckého folklóru můžete shlédnout v prostorách hlavní budovy muzea v Prostějově.

Alžběta Zelená, roz. Kleinerová, se narodila v Prostějově 19. 2. 1919 v rodině drobných židovských řemeslníků. Stejně jako její o čtyři roky starší sestra Margita ráda malovala. Za války odešla do Anglie, kde studovala výtvarnou školu, vystavovala i vyučovala. Zde se také setkala se svým pozdějším manželem Josefem Zeleným. Společně s malým synkem Iljou se pak roku 1946 vrátili do Prostějova. Časem přibyli do rodiny ještě další dva synové Josef a Boris. Po návratu do vlasti pracovala Alžběta Zelená jako grafička, malovala na textil a později, když jí byl uznán diplom z britské školy, pracovala jako učitelka výtvarné výchovy. Ve volných chvílích se však věnovala své lásce – výtvarnému umění a splněným snem se stal také samostatný ateliér v ulici Újezd, ve kterém tvořila takřka až do své smrti. Vystavovala buď samostatně, nebo po boku regionálních výtvarných umělců té doby, jako byli Karel Vaca či Oldřich Lasák. V roce 2002 měla zatím poslední výstavu v muzeu v Prostějově. Zemřela 24. 8. 2004 a je pochována na prostějovském hřbitově v rodinné hrobce Kleinerů.

Marie Dokoupilová

Vlastivědné muzeum Jesenicka

Zámecké nám. 1

Břežnový blok přednášek

Na počátek března si Vlastivědné muzeum Jesenicka připravilo celodenní blok přednášek s regionální tematikou, který pro širokou veřejnost proběhne hned ve dvou termínech. Nejprve v sobotu 2. března 2019 v prostorách Státního okresního archivu Jeseník, poté ve středu 6. března 2019 v Zrcadlovém sále Priessnitzových léčebných lázní. Program začíná v 9.00 hodin a je zdarma.

- 9.00–9.45 Problém „sudetoněmecký“ – jeden pojem, dvoji sémantika a troji historiografie (Mgr. Pavel Rušar)
- 10.00–10.45 Dr. Adolf Lorenz z Vidnavy – zakladatel moderní ortopedie (Mgr. Matěj Matela)
- 11.00–11.45 Jesenicko a formování republiky 1918–1920 (Mgr. Ondřej Kolář, Ph.D.)
- 12.00–13.00 přestávka
- 13.00–13.45 Pevnost Nysa (Mgr. Milan Rychlý)

Zasněžená Vodní tvrz, sídlo Vlastivědného muzea Jesenicka.
Autor: BcA. Ivana Kužilková.

14.00–14.45 Novodobé dějiny obce Belá pod Pradědem 1945–1989 (Bc. Kamil Tomášek)

15.00–15.45 Po stopách moravských a slezských vojáků první světové války I. (Ing. Radim Kapavík)

Změna programu vyhrazena.

Matěj Matela

Muzeum Komenského v Přerově

Horní náměstí 7

Romek Hanzlík – Máj

(1. 2. – 8. 4. 2019 / přerovský zámek)

Snad každý zná Máj Karla Hynka Máchy. Ona lyricko-epická skladba již během 183 let od svého prvního vydání inspirovala celou řadu umělců. Mimo básníků a spisovatelů patří do této skupiny také malíři, hudebníci či filmaři. V roce 2017 vyšel Máj rovněž s fotografiemi. Jejich autorem a zároveň vydavatelem knihy je Romek Hanzlík, hudebník a fotograf, který je Máchou, jeho cestami i samotným dílem doslova fascinován: „*Procházím naprosto stejným prostorem jako Mácha, jen přicházím o pouhých 180 let později. Vypadají místa stejně? Jak se proměnila? Proč Máchu zaujala. Jak krajina působila na tehdejšího poutníka a jak působí na poutníka dnes? Putoval jsem podle Máchových zápisků do Benátek, do Krkonoš a na mnohá místa v krajině rakousko-uherské a české a chodil po městské krajině pražské a fotil místa, která Mácha ve svých denících nebo díle zmiňuje nebo se týkají jeho života. Začal jsem víc jezdit do čtyřúhelníku Starý Bernštejn, Bezděz, Ralsko a Houska, kde se Máj odehrává.*“ Nová výstava představí zmíněný soubor černobílých fotografií, který jejich autor, jinak také držitel dvou cen Czech Press Photo, nazývá Májem 21. století.

Chcete-li se seznámit nejen s neobyčejnými fotografiemi Romka Hanzlíka, ale spatřit i samotného autora a třeba si s ním i pohovořit, přijďte 7. března v 17 hodin na vernisáž navazující výstavy s názvem *Přec mé srdce láskou hoří*. Zde bude Romek Hanzlík zastoupen pro změnu barevným fotografickým cyklem *Intimní krajina K. H. Máchy*.

Přec mé srdce láskou hoří

(8. 3. – 31. 7. 2019, přerovský zámek)

Nová výstava v prostorách kaple přerovského zámku představuje propojení dvou témat. Tím prvním je osoba českého romantického básníka Karla Hynka Máchy a zejména jeho stěžejní dílo: *Máj*. Druhým tématem je sama láska, respektive její umělecké ztvárnění. V našem případě budou různé podoby lásky prezentovány prostřednictvím sbírkových předmětů Muzea Komenského především z oblasti archeologie, uměleckého kovářství a výtvarného umění. Několik exponátů nám zapůjčila také Střední škola rezbářská v Tovačově. K malým bonusům patří rovněž soubor originálů zamilovaných pohlednic odeslaných svým protějským během první třetiny 20. století. Tuto část výstavy oživí také zarámovaná puzzle s motivy obrazů známých malířů a celá řada citátů slavných osobností na téma „láska“. Připomeneme si jarní lidové zvyky, prvomájové polibky pod rozkvetlým stromem, stavění májek i tradici studentských majálesů.

Stěny zámecké kaple ožijí souborem barevných fotografií Romka Hanzlíka s názvem *Intimní krajina Karla Hynka Máchy*. Pod nimi si ve stolových vitrínách můžete prohlédnout celou řadu nejrůznějších vydání Máchova *Máje* a další drobné exponáty související s osobou tohoto básníka.

To vše zločinec ještě jednou zřel. Fotografie z výstavy *Romek Hanzlík – Máj*. Autor: Romek Hanzlík.

K účelům výstavy byla shromážděna celá řada doprovodného materiálu. Jeho část mohou návštěvníci zaznamenat přímo v expozici ve formě informačních sešitů a jedním z plánovaných výstupů bude také přednáška. Jejím tématem se v úvodu vrátíme na samý začátek knihy *Genesis* a připomeneme si podle bible první lidský pár, který stvořil Bůh. Kurátor výstavy na ní představí celou řadu známých i téměř zapomenutých památek či uměleckých děl. Bude mít název *Adam a Eva jako inspirace umělců i řemeslníků napříč staletími*.

Vernisáž se uskuteční 7. 3. 2019 od 17 hodin ve Slavnostní zámecké síni města Přerova a bude obohacena hudebním vystoupením kapely Spring Trio Band.

Lubomír Vyňuchal

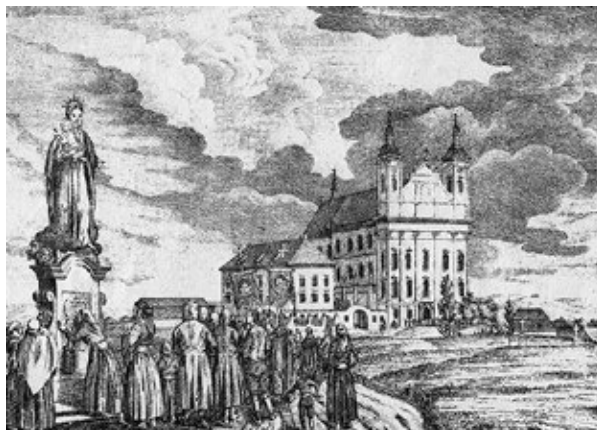
Vlastivědné muzeum v Olomouci

nám. Republiky 5

Hanáci / Lidový oděv na Moravě

(22. 2. – 28. 4. 2019)

Výstava otevřená v roce 2015 Národním ústavem lidové kultury na zámku ve Strážnici vznikla jako jeden z výsledků pětiletého projektu Ministerstva kultury České

Hanáci při procesi v Dubu na Moravě, kolem 1840. Zdroj: Vědecká knihovna v Olomouci.

republiky. Na přípravě výstavy, na níž bylo v okamžiku zahájení prezentováno 57 figurín krojů z celé Moravy, se podílelo dvanáct moravských institucí včetně Vlastivědného muzea v Olomouci. Jednu ze tří hlavních částí expozice – zbožné poutníky z Hané a širšího okolí, kteří se setkali na Velehradě, si VMO v letošním roce zapůjčilo. Oproti původní instalaci byl pozměněn cíl cesty procesí – a sice prezentujeme krojované Hanáky při pouti do Dubu nad Moravou. Návštěvníci tak mají jedinečnou příležitost prohlédnout si různé typy hanáckých krojů, které se již, až na několik výjimek oděvních součástek, do Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici, nebudou vracet. Stěžejní část textilního materiálu, který je na figurínách instalován, pochází ze sběrů Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, jehož historie se začala psát již v roce 1883.

Bon Dylan – On the Road / Neznámá tvář známého umělce

(6. 2. – 14. 4. 2019)

Presvědčit se o tom, že proslulý americký písničkář a držitel Nobelovy ceny za literaturu Bob Dylan je také talentovaný malíř, jehož díla jsou k vidění v prestižních galeriích po celém světě, mají do 14. dubna možnost návštěvníci Vlastivědného muzea v Olomouci. Součástí výstavy je téměř padesát Dylanem signovaných grafických listů z let 2008–2014 ze striktně limitované kolekce sestavené londýnskou Halcyon Gallery, soubor gramofonových desek jako připomenutí Dylanovy hudební tvorby a tematické fotografie Alana Pajera, zachycující slavného umělce s Václavem Havlem během jeho pražského koncertu v listopadu 2005.

Bob Dylan se malování a kreslení věnuje od 60. let minulého století. Dominantním tématem jeho výtvarné tvorby jsou zážitky a postřehy z cest, které absolvoval během své dlouhé hudební kariéry. Po pražské premiéře v létě 2017, se výstava představila na podzim 2017 v Západočeském muzeu v Plzni, toto je její první zastávka na Moravě.

Hana Jakůbková

Šumperk si připomene 50 let od vzplanutí Pochodně č. 2

Dne 25. února 2019 uplyne přesně 50 let od chvíle, kdy si vítkovský rodák a student šumperské průmyslovky Jan Zajíc dobrovolně vzal život sebeupálením, aby tak navázal na čin Jana Palacha a pomohl vyburcovat sovětskými vojsky okupovaný národ z letargie při nastupující normalizaci. Město Šumperk společně s Městskou knihovnou T. G. Masaryka Šumperk, Divadlem Šumperk, Kinem Oko Šumperk, Střední průmyslovou školou Šumperk a Vlastivědným muzeem v Šumperku připomene toto významné výročí.

V období závěru února proběhne v knihovně komponovaný večer na téma činu Jana Zajíce, kino Oko promítne film Iva Trajkova *Jan* z roku 1991. Divadlo vytvořilo hru *Pochodeň č. 2* a k této příležitosti tento titul uvede. V šumperském informačním centru bude zřízena výstava *Jan Zajíc – Verše* – výstava ilustrací Mily Prokūpkové ze stejnojmenné knihy. Na výše uvedené akce budou pozváni Janovi sourozenci – Marta a Jaroslav. V letních měsících bude v klášterním kostele instalována výstava *Příběh Jana Zajíce*, ta má i svou elektronickou podobu – více se dozvíte již nyní na adrese www.pribehjanazajice.cz.

Bohuslav Vondruška

*Pochodeň č. 2. Inscenace Divadla Šumperk z roku 2018.
Zdroj: Divadlo Šumperk, s. r. o.*

OBRAZY ŽIVOTA ALŽBĚTY ZELENÉ

Výstava ke 100. výročí narození prostějovské malířky
Muzeum a galerie v Prostějově, nám. T. G. Masaryka 2
od 15. února do 21. dubna 2019
vernisaž ve čtvrtek 14. února 2019 v 17 hodin

Na akci budou pořizovány obrazové záznamy pro propagaci a dokumentační potřeby organizace. Organizace je zřizována a financována Olomouckým krajem.

výstava / exhibition

Bob Dylan On the Road

Neznámá tvář známého umělce
Unknown face of a well-known artist

6/2 – 14/4 2019

Vlastivědné muzeum
v Olomouci
www.vmo.cz

muzeum

GO
A P
GALLERY

Olomoucký kraj

OLOMOUČ